

**II Міжнародна науково-
практична конференція**

**II International scientific
and practical conference**

**15 липня 2025 р.
м. Чернігів, Україна**

**July 15, 2025
Chernihiv, Ukraine**

**Наука та освіта під
впливом глобальних викликів**

**Science and education under the
influence of global challenges**

II Міжнародна
науково-практична
конференція

Наука та освіта під впливом глобальних викликів

Матеріали

15 липня 2025 р.

м. Чернігів, Україна

II International
scientific and practical
conference

Science and education under the influence of global challenges

Proceedings

July 15, 2025

Chernihiv, Ukraine

Наука та освіта під впливом глобальних викликів : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (Чернігів, 15 липня 2025 р.). Research Europe, 2025. 108 с.

До збірника ввійшли матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції "Наука та освіта під впливом глобальних викликів", яка відбулася 15 липня 2025 року. Збірник розрахований на науковців, освітян, студентів, державних службовців, представників бізнесу та широку громадськість.

Робочі мови конференції: українська та англійська.

Матеріали конференції опубліковані мовою оригіналу та в обсязі, наданому авторами. Збірник відформатовано та підготовлено до публікації в уніфікованому стилі без змін змісту окремих тез доповідей. Автори несуть повну відповідальність за достовірність фактів, власних імен, цитат, статистичних даних, галузевої термінології та іншої інформації, поданої в їхніх матеріалах.

Відповідно до Закону України "Про авторське право і суміжні права", при використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника, посилання на авторів і видання є обов'язковим.

**Research
Europe.org**

IHRC INTERNATIONAL
HUMANITARIAN
RESEARCH CENTER

© Міжнародний гуманітарний
дослідницький центр, 2025
© Research Europe, 2025

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250715>

Science and education under the influence of global challenges : proceedings of the II International scientific and practical conference / International Humanitarian Research Center (Chernihiv, 2025, July 15). Research Europe, 2025. 108 p.

The collection includes the proceedings of the II International scientific and practical conference "Science and education under the influence of global challenges", which took place on 15 July 2025. This collection is intended for scientists, educators, students, government officials, business representatives, and the general public.

Working languages of the conference: Ukrainian and English.

The conference proceedings are published in the original language and as submitted by the authors. The collection has been formatted and prepared for publication in a unified style, without altering the content of individual contributions. The authors are fully responsible for the accuracy of the facts, proper names, quotations, statistical data, industry terminology, and other information presented in their materials.

According to the Ukrainian Law on Copyright and Related Rights, proper citation of the authors is required when using any scientific ideas or materials from this collection.

**Research
Europe.org**

IHRC INTERNATIONAL
HUMANITARIAN
RESEARCH CENTER

© International Humanitarian
Research Center, 2025
© Research Europe, 2025

Official website: researcheurope.org

ЗМІСТ

.....

TABLE OF CONTENTS

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

.....

SECTION 1. THEORY AND TEACHING METHODS

Вовк Л. А., Лозовський В. І.

Професійно-технічна освіта в умовах цифрової
трансформації: від знань до компетентностей
і розвитку творчого потенціалу.

10

Горбань Л. В.

Креативність без меж: розвиток інноваційного
мислення здобувачів наукової освіти.

13

Мартинишин А. Р., Калита Н. І.

Формування підприємливості та фінансової
грамотності учнів початкової школи.

16

СЕКЦІЯ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ В ОСВІТІ

.....

SECTION 2. INFORMATION TECHNOLOGIES AND INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION

Вербівський Д. С.

Реалізація експерименту підготовки майбутніх
учителів інформатики до застосування інноваційних
технологій у професійній діяльності.

21

Гузик Н. М., Ліщинська Х. І.,

Сокульська Н. Б., Нагорний М. С.

Застосування інформаційних технологій та інноваційних
методик при викладанні вищої математики у
вищих військових навчальних закладах.

25

Рябчун Г. Ю.

Історія розвитку медіаграмотності
за кордоном: досвід Німеччини.

30

СЕКЦІЯ 3. ШКІЛЬНА ОСВІТА

.....

SECTION 3. SCHOOL EDUCATION

Арват В. М., Рєзнікова Л. В.,

Ніколова О. І., Тодорова С. З.

Організація освітнього процесу ліцею в Google Workspace for
Education в умовах змішаного навчання та воєнного стану. 33

Луцак М. І.

Унаочнення як засіб інтеграції в
початковому курсі української мови. 37

Михайліченко М. В.

Моніторинг життєвих орієнтацій: організація
дослідження на пограниччі України. 41

СЕКЦІЯ 4. ВИЩА ОСВІТА

.....

SECTION 4. HIGHER EDUCATION

Василенко С. Л.

Модернізація вищої освіти в
умовах глобалізаційних процесів. 45

Вознюк О. М., Кирик Ю. А.

Іншомовна підготовка курсантів у ВВНЗ та її
вплив на розвиток військової освіти України. 49

Ктіторов М. О.

Професійна підготовка майбутнього офіцера
НГУ: концепція розвитку компетентностей. 53

СЕКЦІЯ 5. ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

.....

SECTION 5. ADULT EDUCATION

Бондаренко Т. С.

Використання штучного інтелекту в
освіті дорослих: виклики та проблеми. 57

СЕКЦІЯ 6. ТОЧНІ ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

.....

SECTION 6. EXACT AND NATURAL SCIENCES

Bondarchuk, V. M., Valerko, R. A.

Identification of pollution sources and clustering
of hydrochemical parameters of quarry water in
the area of mining enterprise operations. 60

Колісник М. А.

Штамування обкочуванням трубчастих виробів
із складною геометрією оптимізація процесу. 64

СЕКЦІЯ 7. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

.....

SECTION 7. SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES

Денисюк О. В.

Професійна мобільність економістів як
чинник конкурентоспроможності фахівця
у глобалізованому середовищі. 67

Колодич О. Б.

Комунікаційна адаптація учнів з різними типами
освітніх труднощів у навчальному процесі. 71

Матюніна Д. С.

Прояви тривожності у процесі горювання
в осіб з невротичним рівнем організації. 74

Руднік С. А.

Формування фахових компетентностей майбутніх
економістів у процесі професійної підготовки. 77

Семигіна Т.

Деколонізація соціальної роботи: що
це означає в українському контексті? 80

Сергієнко О. А., Калашник М. Ю.

Медіакомпетентність як умова
інформаційної безпеки особистості. 85

СЕКЦІЯ 8. ІНОЗЕМНІ МОВИ

.....

SECTION 8. FOREIGN LANGUAGES

Власюк І.

Інноваційні цифрові платформи для розвитку
навичок англомовного читання: педагогічний
потенціал STEAM-підходу. 89

Litvikh, A. V.

El análisis del fondo léxico español, su origen y evolución. 92

СЕКЦІЯ 9. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

.....

SECTION 9. PHYSICAL CULTURE AND SPORT

Адеєва О. В., Соколов В. І.,

Чебан В. Ф., Єфімов Г. О.

Мотиваційні аспекти формування фізичної
культури особистості здобувача вищої освіти. 96

Прохоров О.

Формування психологічних особливостей
розвитку мислення висококваліфікованих шахістів. 100

СЕКЦІЯ 10. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

.....

SECTION 10. CULTURE AND ART

Назаревич Л. Т., Мацюк С. О.

Херсонський художній музей:
символ культури та спротиву. 103

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

SECTION 1. THEORY AND TEACHING METHODS

Вовк Л. А.,

УДК 377:004:37.013.42

здобувачка третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра
Довженка, м. Глухів

Лозовський В. І.,

здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра
Довженка, м. Глухів

**ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ: ВІД ЗНАНЬ ДО КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
І РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ**

Сучасний ринок праці зазнає стрімких змін, зумовлених розвитком технологій, глобалізацією та динамікою соціально-економічного середовища. У зв'язку з цим трансформація системи професійної (професійно-технічної) освіти є не просто актуальною, а необхідною умовою для підготовки конкурентоспроможних фахівців. Традиційна модель навчання, орієнтована переважно на відтворення знань, вже не відповідає сучасним викликам. Натомість освітні заклади повинні формувати гнучку модель підготовки спеціалістів, які здатні ефективно діяти в умовах невизначеності, використовувати цифрові інструменти та навчатися протягом усього життя. У цьому процесі важливою умовою стає розвиток творчого мислення здобувачів освіти, адже саме креативність дозволяє майбутньому фахівцеві швидко адаптуватися до змін, генерувати нові ідеї та нестандартно вирішувати виробничі й технологічні завдання.

У цьому контексті ключового значення набуває впровадження компетентнісного підходу в професійну освіту, що забезпечує розвиток не лише фахових умінь, а й здатності до самонавчання, критичного мислення, адаптації до змін. Однією з найважливіших компетентностей, яку необхідно формувати в майбутніх

робітників, є цифрова компетентність, адже саме вона дає змогу ефективно використовувати цифрові технології у професійній діяльності.

Компетентнісний підхід став провідною освітньою стратегією, що передбачає не лише набуття знань, а й розвиток здатності їх практично застосовувати. Як зазначає А. Хуторський, компетентнісний підхід спрямований на формування в учнів уміння аналізувати інформацію, ухвалювати обґрунтовані рішення та ефективно діяти в різних життєвих ситуаціях. Однією з ключових життєвих і професійних компетентностей є здатність до творчого самовираження, адже інноваційна економіка потребує фахівців, що не просто виконують інструкції, а здатні створювати нове. Отже, головною метою освіти стає не передача інформації, а розвиток особистості, здатної до самореалізації й постійного професійного зростання [1].

У межах професійно-технічної освіти компетентнісний підхід передбачає всебічну підготовку фахівця – як у професійному, так і в загальнокультурному, соціальному, комунікативному й інформаційному аспектах. Йдеться не лише про формування знань і навичок, а й про розвиток здатності навчатися протягом життя, співпрацювати з іншими, використовувати ІКТ, бути гнучким та ініціативним. До переліку затребуваних якостей дедалі частіше відносять і креативність, тобто здатність продукувати нові ідеї, підходи, способи розв'язання професійних задач.

Для глибшого розуміння сутності компетентнісного підходу важливо розмежувати два базові поняття – "компетенція" та "компетентність". Згідно з тлумаченням С. Трішиної та А. Хуторського, компетенція – це вимога до результатів освіти, тобто певна сфера діяльності, у якій необхідно мати знання, навички, досвід. Натомість компетентність – це вже сформована у людини здатність діяти компетентно, поєднуючи знання, досвід, ставлення до справи та особистісні якості.

Дослідники Л. Лісичин і Г. Селевко підкреслюють, що компетентність охоплює як когнітивний (інтелектуальний) компонент, так і емоційно-ціннісний, що виявляється у здатності аналізувати, оцінювати, приймати відповідальні рішення. У контексті ПТО це означає, що справжній фахівець має бути не лише технічно підготовленим, а й морально зрілим, здатним до рефлексії та професійного самовдосконалення.

Однією з найбільш затребуваних компетентностей у сучасному суспільстві є цифрова. Її значення зростає з кожним роком, адже професійна діяльність у більшості галузей дедалі більше інтегрується з інформаційно-комунікаційними технологіями.

Цифрова компетентність – це не лише володіння базовою комп'ютерною грамотністю. Вона охоплює широкий спектр умінь: пошук, аналіз, відбір і передача інформації, критична оцінка джерел, створення цифрового контенту, використання спеціалізованих програм і платформ. За А. Зав'яловим цифрова компетентність – це інтегрована якість, що поєднує теоретичні знання, практичні навички та особистісні установки [2].

А. Семенов підкреслює, що цифрова грамотність – це нова форма базової грамотності XXI століття. Вона передбачає здатність ефективно діяти в цифровому середовищі, вирішувати завдання із застосуванням цифрових інструментів, адаптуватися до нових технологічних умов. С. Трішина розглядає її як здатність не лише до використання ІКТ, а й до прийняття рішень на основі аналізу інформації, прогнозування результатів, інноваційного мислення.

У професійно-технічній освіті цифрова компетентність повинна формуватися комплексно – через оновлення навчальних програм, інтеграцію цифрових ресурсів у викладання, активне залучення здобувачів до проєктної діяльності, електронного документообігу, цифрової безпеки. Особливо важливо навчати студентів не лише користуватися ІКТ, а й критично мислити, оцінювати якість інформації, працювати з великими обсягами даних.

Формування цифрової компетентності також має ґрунтуватися на міждисциплінарному підході: поєднання знань з інформатики, фахових дисциплін, соціальних наук сприяє цілісному розвитку особистості, здатної до інноваційної діяльності.

Не менш важливим аспектом трансформації є формування творчого потенціалу як у здобувачів освіти, так і у викладачів. Використання цифрових технологій відкриває нові можливості для творчої самореалізації, зокрема через проєктну діяльність, створення цифрового контенту, моделювання професійних ситуацій тощо.

Таким чином, трансформація системи професійно-технічної освіти вимагає переосмислення підходів до підготовки фахівців. Компетентнісний підхід виступає основою оновленої моделі навчання, спрямованої на формування самостійної, критично мислячої, соціально відповідальної особистості. Одним із ключових елементів цієї моделі є цифрова компетентність – інтегрована здатність ефективно діяти в умовах інформаційного суспільства.

Сучасний фахівець має не лише володіти ІКТ, а й демонструвати ініціативність, здатність до навчання протягом життя, вміння застосовувати технології в конкретному професійному контексті. Тому завданням закладів ПТО є створення умов для системного формування цифрових компетентностей як запоруки професійної адаптації, інноваційності та успішної самореалізації випускників у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностноориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. №2. С.58-64.
2. Завьялов А.Н. Формування інформаційної компетентності учнів регіону Комп'ютерні технології (початкова середня професійна освіта): автореф. ця канд. пед. наук, 2005. 17 с.

Горбань Л. В.,

канд. пед. наук,

старший науковий співробітник

відділу підтримки обдарованості,

Інститут обдарованої дитини Національної

академії педагогічних наук України, м. Київ

УДК 37.013.77

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250715.01>

КРЕАТИВНІСТЬ БЕЗ МЕЖ: РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ НАУКОВОЇ ОСВІТИ

Розвиток креативності в науковій освіті України є ключовим для інноваційного відновлення країни, особливо в умовах повномасштабної російської агресії проти України. Це вимагає не лише глибоких знань, а й високого рівня креативності та міждисциплінарного мислення для вирішення комплексних проблем у таких сферах, як оборона, медицина та енергетика. Традиційна освітня система не може задовольнити ці потреби, тому важливо впроваджувати цілісні методики розвитку креативності, що охоплюють різні вікові групи та категорії дітей, включно з обдарованими дітьми та дітьми з особливими освітніми потребами (ООП). Такий системний підхід є стратегічною інвестицією в людський капітал України та запорукою її інноваційного відновлення.

Розвиток креативного мислення виходить за межі простого набуття знань, формуючи динамічні когнітивні здібності та переосмислюючи мету й методи освіти. Сучасні дослідження підкреслюють, що креативність вимагає цілісного підходу, включаючи розвиток сенсомоторних навичок – від малювання до танцю [11]. Ці навички є містком, що з'єднує внутрішні ідеї з їхнім втіленням у фізичну форму, що особливо актуально для інженерії, робототехніки та експериментальної фізики. Таке практичне розуміння наукової креативності виходить за межі суто інтелектуального, охоплюючи практичні інновації та дизайн-мислення [9].

Важливість інклюзивності та диференційованого навчання підкреслюється тим, як креативність виховується в усьому освітньому спектрі, дозволяючи максимально реалізувати потенціал кожної дитини через індивідуальні підходи та траєкторії навчання [5, 10]. Послідовність у розвитку креативності, починаючи від ранніх етапів, таких як дошкільна дизайн-освіта, до більш спеціалізованих підходів, зокрема STEM/STEAM-освіти, є критично важливою [2, 13]. Дизайн-освіта слугує каталізатором для творчого розвитку, формуючи фундаментальні сенсомоторні навички, що є основою для передового наукового мислення.

STEM/STEAM-освіта є логічним продовженням та конкретизацією ідей розвитку креативності [6, 1]. Вона охоплює як дітей з ООП, для яких STEM/STEAM стає важливим інструментом інклюзії [1, 7], так і здобувачів спеціалізованої освіти наукового спрямування. Подвійна корисність STEM/STEAM-освіти полягає у її

здатності демократизувати доступ до наукових досліджень та розширювати потік майбутніх дослідників та інноваторів з різноманітних верств населення. Це відбувається завдяки акценту на практичному застосуванні, візуальному навчанні та вирішенні проблем, що дозволяє виявити та виховати наукові таланти в осіб, які можуть не досягти успіху в традиційних, абстрактних навчальних середовищах. Для обдарованих учнів розробляються складніші проекти з елементами наукових досліджень, тоді як для дітей з ООП – адаптовані завдання, що використовують візуальні підказки та практичну діяльність для стимулювання творчості, надаючи альтернативні шляхи для навчання та самовираження.

Диференційований підхід для обдарованих дітей та дітей з ООП є стратегічним імперативом, що сприяє розвитку талантів та забезпечує, що жоден потенційний інноватор не залишиться позаду. Це безпосередньо сприяє загальній силі наукової та інноваційної екосистеми. Огляд зарубіжних методик та їхній потенціал для української освіти демонструє практичну значущість цих досліджень для модернізації вітчизняної освітньої системи [8]. Йдеться не про сліпе запозичення, а про критичний аналіз та адаптацію світових практик до специфічних культурних, історичних та системних контекстів України. Розробка концептуальних засад методики розвитку креативності в STEM/STEAM-освіті формує теоретичний фундамент для подальших практичних розробок та впровадження інноваційних підходів, що є значним внеском у розвиток педагогічної науки. Це дозволяє подолати розрив між академічними дослідженнями та освітньою практикою, забезпечуючи, що інновації є глибоко вкоріненими та адаптованими рішеннями. Зв'язок розвитку креативності з формуванням нової генерації дослідників та модернізацією вітчизняної освітньої системи підкреслює, що виховання креативності є національним стратегічним імперативом, який прямо впливає на здатність країни до інновацій, економічного зростання та вирішення складних глобальних викликів [4, 12].

Отже, розвиток креативності в науковій освіті України є не просто бажаною, а критично важливою умовою для інноваційного відновлення країни, особливо в умовах повномасштабної війни. Це вимагає комплексного та системного підходу, що включає інклюзивне та диференційоване навчання, починаючи з раннього віку та продовжуючись у STEM/STEAM-освіті, яка враховує потреби як обдарованих дітей, так і дітей з ООП. Впровадження передових світових практик, адаптованих до українських реалій, стане стратегічною інвестицією в людський капітал та забезпечить формування нового покоління дослідників та інноваторів, що є запорукою стійкого розвитку та конкурентоспроможності України у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Ayeni, B. O., Unachukwu, C. C., Osawaru, B., & Onyebuchi. Innovations in STEM education for students with disabilities: A critical examination. *International Journal of Science and Research Archive*. 2024. Vol. 11, Iss. 1. P. 1797–1809.

2. Bequette, J. W., & Bequette, M. B. A creative process for art integration: The STEAM model. *Art Education*. 2012. Vol. 65, Iss. 2. P. 40–47. DOI: <https://doi.org/10.1080/00043125.2012.11519167>.
3. Csikszentmihalyi, M. *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. New York: Harper Perennial, 2018. URL: https://inspiredbyislam.wordpress.com/wp-content/uploads/2022/08/creativity-flow-and-the-psychology-of-discovery-and-invention-mihaly-csikszentmihalyi-z-lib.org_.pdf (дата звернення: 14.07.2025).
4. Gardner, H. *The Making of the Mind: The Anatomy of Creativity as Seen through the Lives of Freud, Einstein, Picasso, Stravinsky, Eliot, Graham, and Gandhi*. New York: Basic Books, 2020. URL: <https://virtualmmx.ddns.net/gbooks/CreatingMinds.pdf> (дата звернення: 14.07.2025).
5. Griffiths, A. J. [та ін.]. STEM for Everyone: A Mixed Methods Approach to the Conception and Implementation of an Evaluation Process for STEM Education Programs for Students With Disabilities. *Front. Educ.* 2021. Vol. 5:545701.
6. Honey, M., Pearson, G., & Schweingruber, H. *STEM Integration in K-12 Education: Status, Prospects, and an Agenda for Research*. Washington, DC: The National Academies Press, 2014. URL: http://www.nap.edu/openbook.php?record_id=18612&page=5 (дата звернення: 14.07.2025).
7. Hwang, J., & Taylor, J. C. Stemming on STEM: A STEM Education Framework for Students with Disabilities. *Journal of Science Education for Students with Disabilities*. 2016. Vol. 19, Iss. 1. P. 39–49.
8. Juliangkary, E. [та ін.]. Development of Learning Models to Enhance Students' Creative Thinking: A Systematic Literature Review. *PPSDP International Journal of Education*. 2024. Vol. 3, Iss. 2 (Special Issue). P. 488–503. DOI: <https://doi.org/10.59175/pijed.v3i2.333>.
9. Micheli, P. [та ін.]. Doing Design Thinking: Conceptual Review, Synthesis, and Research Agenda. *Journal of Product Innovation Management*. 2018. Vol. 0, Iss. 0. P. 1–25. URL: https://www.researchgate.net/profile/Pietro-Micheli/publication/327054702_Design_Thinking_Conceptual_Review_Synthesis_and_Research_Agenda/links/5b992bce4585153105826d65/Doing-Design-Thinking-Conceptual-Review-Synthesis-and-Research-Agenda.pdf (дата звернення: 14.07.2025).
10. National Center for Systemic Improvement: Access to Informal STEM Learning Capacity Building Institute. *Accessible STEM Learning: Promising Practices for Inclusion*. 2022.
11. Root-Bernstein, R., & Root-Bernstein, M. *Sparks of genius: The thirteen thinking tools of the world's most creative people*. Houghton Mifflin Harcourt, 2013.
12. Wagner, T. *Creating Innovators: Developing Young People Who Will Change the World*. New York: Scribner, 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/264383645_Creating_innovators_the_making_of_young_people_who_will_change_the_world (дата звернення: 14.07.2025).
13. Yakman, G. *STEM to STEAM: The framework for integration*. Children's Engineering Education Conference. 2011.

Мартинишин А. Р.,

УДК 373.3.015.31:33:336

здобувач другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Дрогобицький державний педагогічний

університет імені Івана Франка, м. Дрогобич

Калита Н. І.,

канд. пед. наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки

та методики початкової освіти,

Дрогобицький державний педагогічний

університет імені Івана Франка, м. Дрогобич

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМЛИВОСТІ ТА ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Актуальність теми дослідження. Протягом останніх десятиліть фінансових турбулентностей та непевності, як у розвинутих країнах, так і у тих, що розвиваються, спостерігається зростання стурбованості щодо фінансової грамотності населення серед урядовців, регуляторів, організацій та науковців. Нестабільність економіки та сучасний стан світового фінансового ландшафту в різних країнах світу підкреслюють значущість фінансових можливостей не тільки на індивідуальному рівні, а й з глобальної перспективи. Фінансова обізнаність - визнано основоположними вміннями для осіб, котрі взаємодіють із дедалі заплутанішими фінансовими реаліями сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічні умови для розвитку ключових компетентностей в початковій школі аналізуються в дослідженнях Н. Бібік, А. Володько, Л. Данилової, С. Довбенко, М. Кирик, П. Копосова, Н. Кугай, А. Цимбалару, І. Червінської та інших дослідників. Загальні аспекти методики виховання та формування ключових компетентностей у школярів закладів загальної середньої освіти знайшли своє відображення у вітчизняній педагогіці, з ключовими напрацюваннями у працях Н. Волкової, Н. Гущиної, Т. Орлової, Л. Кондратової, В. Зайченко, І. Малафіїк, Л. Царик та інших. Питанням фінансової грамотності українського населення присвячені роботи таких науковців, як О. Бречко, Т. Гаврилко, О. Гужва, М. Довгань, О. Дудчик, Т. Кізима, Є. Щьокіна, Н. Черепанова, С. Юрій та інших.

Загальні питання методики виховання та формування ключових компетентностей у здобувачів закладів загальної середньої освіти з різних сторін висвітлені у вітчизняній педагогіці, головні дослідження належать праці Н. Волкової, Н. Гущиної, Т. Орлової, Л. Кондратової, В. Зайченко, І. Малафіїк, Л. Царик та інших.

Метою статті є теоретичний аналіз формування підприємливості та фінансової грамотності учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на перенасичення інформацією в освітньому середовищі, невелику користь її практичного використання та незначний зв'язок з реальним життям у класичній системі навчання, з'явилися кризові тенденції. Саме це спонукало до оновлення вітчизняної освітньої моделі. Зараз ми обговорюємо Нову українську школу, основою якої є компетентнісний підхід. Згідно з актуальним Законом України "Про освіту", цей підхід націлений на виховання нового покоління економічно обізнаних, відповідальних та конкурентоздатних особистостей, інноваторів, які зможуть ефективно працювати в технологічно змінному світі, приймати обґрунтовані рішення та творчо вирішувати складні завдання [6].

Стандарт загальної середньої освіти визначає "компетентність" як здатність учнів використовувати здобуті знання, навички та вміння на практиці, знаходити рішення для реальних життєвих викликів, спираючись на досвід та усвідомлену систему цінностей [7].

У Державному стандарті початкової освіти визначено перелік ключових компетентностей, які має опанувати здобувач освіти, що реалізуються крізь усі навчальні предмети, зокрема:

☐ Вільне та грамотне використання української мови, здатність ясно викладати та переконливо обґрунтовувати власні ідеї як у розмові, так і на папері; заохочення до любові до читання.

☐ Знання як своєї мови, так і інших мов.

☐ Розуміння математики, що включає здатність розпізнавати базові математичні зв'язки, будувати математичні моделі процесів та взаємозв'язків у довколишньому середовищі та використовувати отримані знання у реальному житті.

☐ Здатність розуміти природу, яка допомагає дітям вивчати та аналізувати світ навколо, стимулює їхню цікавість та жагу до пізнання.

☐ Інноваційний підхід, що передбачає генерацію нових думок та бажання відкривати для себе щось нове, перетворюючи процес навчання на захопливу пригоду, а не просто механічне запам'ятовування інформації.

☐ Екологічна компетентність спрямована на розуміння власної ролі у розумному використанні природних багатств планети та пошук варіантів подолання екологічних викликів.

☐ Інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає знання та навички у сфері інформаційних технологій, які є невід'ємною складовою сучасного світу.

☐ Навчання протягом життя, що спонукає особистість до постійного самовдосконалення та отримання нових знань.

☐ Громадянська та соціальна компетентності покликані формувати активну громадську позицію учасників освітнього процесу, усвідомлення ними власної унікальності та незалежності, знання своїх прав та здатність їх застосовувати, а також проявляти активність у шкільному житті та піклуватися про власне здоров'я і благополуччя оточуючих.

☐ Культурна компетентність має на меті не лише знайомство здобувачів освіти з різними видами мистецтва, але й сприяння розкриттю їхніх природних здібностей та самовираженню через мистецтво.

☐ Підприємливість та фінансова грамотність вимагають формування особи, яка є діяльною та з ініціативою, що розумно керує своїми фінансами, може ризикувати виправдано, втілювати свої задуми у реальність та прагне до активної взаємодії з соціумом. Найбільш важливою та найскладнішою для розвитку вважаємо саме "Підприємливість та фінансову грамотність", і, на нашу думку, необхідно починати її формування з початкових класів, базуючись на важливих та майбутніх соціально-економічних ролях учнів: я – особистість та громадянин, я – власник, я – учасник фінансового ринку, я – споживач, я – виробник та ін. [8].

Сучасні діти відкриті до традиційних та цифрових фінансових сервісів (онлайн-послуг). Вони залучені до економічних дій: разом з батьками відвідують магазини та вибирають потрібні товари через інтернет, інколи самотійно купують речі, отже здобувають перший економічний досвід.

Саме тому першочерговим завданням вчителя є не просто передати учням певний багаж знань з фінансової грамотності, а й навчити їх використовувати ці знання на практиці, у щоденному житті. Це, своєю чергою, породжує цілу низку нових проблем та ризиків, з огляду на обмежений життєвий досвід та рівень фінансової грамотності дітей. Введення до вітчизняної освітньої системи такої ключової компетентності, як "підприємливість та фінансова грамотність", на нашу думку, є експериментом, однією з інновацій, яка значно змінить світогляд школяра і закладе підґрунтя економічної соціалізації [5, с. 16].

Економічна соціалізація – це порівняно свіжий термін, який описує процес входження дитини в економічне співтовариство [3]. Він передбачає опанування дитиною соціальним простором, формування розуміння економічних явищ та процесів. Важливою складовою є практичне втілення цих знань у конкретних формах соціально-економічної діяльності, а також розвиток фінансової грамотності та відповідної поведінки.

Внаслідок вдалої економічної соціалізації ми підготуємо дитину до виконання соціальних функцій: Я – успішний школяр, а згодом – успішна людина; Я – система засвоєних громадянських компетенцій, у майбутньому – свідомо особистість та громадянин; Я – система цінностей, у майбутньому – успішний член інституту сім'ї [4, с. 35]. Зазвичай фінансову обізнаність ототожнюють з економічною освіченістю, проте між ними існує різниця.

Економічна грамотність – це практичні економічні знання, які застосовуються на ділі [2, с. 64]. Це поняття є значно об'ємнішим, ніж фінансова грамотність, адже остання – це все, що стосується грошей; частина економічної грамотності, яка охоплює вміння заробляти, оцінювати наслідки фінансових рішень щодо доходів у теперішньому і майбутньому, розуміння ринку праці та здатність приймати обґрунтовані рішення про витрати [2, с. 64].

Упродовж останніх років стали очевидними суттєві недоліки шкільної освіти у сфері фінансового виховання учнів. Відсутність цього виховання нерідко виражається в безвідповідальному ставленні дітей до власного майна; вони не усвідомлюють, що заміна цих речей призводить до значних фінансових витрат для їхніх батьків. Саме фінансова безграмотність населення є причиною багатьох фінансових труднощів, з якими стикаються жертви мікро-кредитів і фінансових пірамід [2, с. 65].

Дослідження рівня фінансової обізнаності в Україні, проведене та проаналізоване Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), демонструє потребу в заходах для покращення розуміння фінансів, захисту прав споживачів фінансових послуг та розширення доступу до них. Висловлюються рекомендації щодо розробки проєктів з метою підвищення фінансової грамотності. Один із ключових ініціатив на національному рівні – Національна стратегія розвитку фінансової грамотності в Україні до 2030 року, ухвалена в 2024 році. Цей документ підкреслює, що "основи фінансової грамотності безпосередньо впливають на якість життя, закладаються з дитинства, під впливом батьків та навколишнього середовища, і розвиваються протягом всього життя. Фінансова грамотність є ключем до фінансової стабільності та добробуту громадян" [1, с. 29].

Висновок. Отже, формування підприємливості та фінансової грамотності учнів початкової школи є важливим для розвитку їхніх майбутніх фінансових навичок і підприємницьких здібностей. Ключові аспекти включають навчання дітей про фінанси, розпорядження ними, планування та прийняття фінансових рішень, а також розвиток їхніх підприємницьких здібностей через ігри та проєкти. Формування фінансової грамотності дітей молодшого шкільного віку – нагальна вимога сучасності. Підтримка цієї теми, спрямована на розвиток

підприємницьких настанов та підприємницького способу мислення, є ключем до успішного майбутнього України, для виховання у наших дітей таких цінних рис, як критичне мислення, чітке розуміння можливостей застосування здобутих знань, здатність народжувати інноваційні ідеї, комунікабельність, прагнення до постійного саморозвитку.

Список використаних джерел

1. Бонд Р., Куценко О., Лозинська Н. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки. *Проект USAID "Розвиток фінансового сектору" (FINREP)*. Київ, 2010. 42 с.
2. Кізима Т. О. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. *Вісник THEU*. 2012. № 2. С. 64–71.
3. Кузьмінський А. І. Професійні знання. URL: http://libfree.com/136872923_pedagogikaprofesiyini_znannya.html.
4. Смовженко Т. С. Фінансова грамотність населення та її вплив на розвиток економіки України. *Регіональна економіка*. 2013. №2. С. 34–42.
5. Юрій С. І. Фінансова грамотність населення у діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 16–25.
6. Закон України "Про освіту": URL: https://urst.com.ua/act/pro_osvitu.
7. Державний стандарт базової середньої освіти (затверджений 30 вересня 2020 р.) URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnihstandartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>.
8. Державний стандарт початкової освіти (затверджений 21.02.2018 р. постановою №87 Кабінету Міністрів України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF>.

**СЕКЦІЯ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ В ОСВІТІ**

.....

**SECTION 2. INFORMATION TECHNOLOGIES
AND INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION**

Вербівський Д. С.,

УДК 37.091.33:004.9

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерних
наук та інформаційних технологій,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир

**РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКСПЕРИМЕНТУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Логіка й зміст експериментального дослідження були зумовлені аналізом стану підготовки майбутніх учителів інформатики до застосування інноваційних технологій, а також урахуванням принципів і тенденцій розвитку педагогічної освіти. Проектування експерименту ґрунтувалося на науково-методологічних засадах, представлених у працях А. Вознюка, С. Гончаренка, І. Зязюна, О. Рудницької та інших учених, що забезпечило його наукову обґрунтованість і послідовність.

Як зазначають М. Чобітько й В. Оніпко, експериментальна діяльність є ефективним способом емпіричного дослідження та наукової перевірки інновацій у реальному освітньому середовищі. У педагогіці експеримент дає змогу оцінювати вплив запроваджених змін на якість підготовки [1; 2].

Підготовка до експерименту включала аналіз джерел, визначення мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження, проектування моделі методичної системи підготовки й обґрунтування організаційно-педагогічних умов її реалізації.

Мета дослідження полягала у перевірці ефективності моделі підготовки майбутніх учителів інформатики до застосування інноваційних технологій. Гіпотеза передбачала, що впровадження науково обґрунтованої методичної системи підвищує результативність підготовки.

Ефективність впровадження моделі обґрунтовано інтеграцією системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, компетентнісного, інноваційно зорієнтованого

підходів, застосуванням сучасних освітніх технологій та міждисциплінарних освітніх компонент ("Використання цифрових технологій", "Методика застосування інноваційних технологій").

Для досягнення мети було поставлено завдання: визначити початковий і кінцевий рівні готовності, перевірити результативність моделі та здійснити аналіз отриманих даних.

Експеримент проводився у 2020–2025 роках і включав п'ять етапів: теоретико-аналітичний, проектно-моделювальний, констатувальний, формувальний і контрольно-узагальнюючий.

Етапи дослідження мали чітку структурну послідовність, що забезпечувала комплексний підхід до розробки та впровадження методичної системи підготовки майбутніх учителів інформатики до застосування інноваційних технологій у професійній діяльності. Теоретико-аналітичний етап (2020–2021 рр.) був спрямований на наукове обґрунтування положень експериментальної роботи. У його межах уточнювалися об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження, формувалася робоча гіпотеза, а також здійснювався всебічний аналіз етапів розвитку системи професійної підготовки майбутніх учителів інформатики. Особлива увага приділялася вивченню історичних і соціокультурних чинників, що зумовили інноваційну трансформацію освітньої сфери, а також систематизації понятійно-термінологічного апарату, що забезпечувало чіткість і однозначність дослідницьких категорій. Методологічно цей етап базувався на порівняльному аналізі нормативно-правових документів, педагогічному спостереженні, анкетуванні та інтерв'ю із залученням здобувачів освіти та викладачів закладів вищої освіти, що дозволило виявити актуальні проблеми та освітні запити [3].

Проектно-моделювальний етап (2021–2022 рр.) був присвячений розробці самої моделі підготовки та методичної системи її реалізації. На цьому етапі визначали структуру фахової компетентності майбутніх учителів інформатики, виокремлювали ключові компоненти компетентності, а також обґрунтовували критерії і рівні її сформованості. Теоретичне моделювання дозволило створити цілісну систему, що включала організаційно-педагогічні умови реалізації методичної системи. Особлива увага приділялася розробці програми експериментального дослідження та добору діагностичних методик для оцінки ефективності запропонованої моделі. Методи теоретичного аналізу, синтезу і моделювання забезпечили наукову цілісність і послідовність цього етапу [4].

Констатувальний етап (2022–2023 рр.) мав на меті перевірку гіпотези дослідження та визначення рівнів, критеріїв і показників сформованості готовності майбутніх учителів інформатики до застосування інноваційних технологій. У ході цього етапу здійснювалось формування репрезентативної вибірки учасників експерименту, включаючи експертну групу для об'єктивної оцінки результатів. Для визначення початкового рівня готовності застосовувалися емпіричні методи – спостереження, опитування, анкетування, тестування, а також систематизація й узагальнення документальних і методичних матеріалів. Отримані дані оброблялися статистичними методами з графічною інтерпретацією результатів, що сприяло об'єктивній оцінці стану досліджуваного явища [5].

Формувальний етап (2023–2024 рр.) був спрямований на експериментальну перевірку ефективності розробленої авторської моделі у процесі професійної підготовки майбутніх учителів інформатики. На цьому етапі відбувалося впровадження методичної системи та навчально-методичного комплексу в освітній процес експериментальної та контрольної груп. Для моніторингу прогресу використовувалися різноманітні емпіричні методи, серед яких анкетування, інтерв'ювання, педагогічне спостереження, тестування та рейтингове оцінювання. Кількісний і якісний аналіз отриманих даних, зокрема статистична обробка і візуалізація результатів, дозволили відстежити динаміку змін у рівні сформованості професійної готовності [6; 7].

Контрольно-узагальнюючий етап (2025 р.) передбачав аналіз, систематизацію та узагальнення емпіричних даних, отриманих під час експериментальної перевірки ефективності моделі та методичного супроводу. У рамках цього етапу здійснювалась корекція методичних рекомендацій з метою удосконалення процесу формування готовності майбутніх учителів інформатики до застосування інноваційних технологій. Науковий аналіз результатів, використання синтезу і порівняльного підходу, а також графічне відображення даних забезпечили підбиття підсумків дослідження та формулювання основних висновків.

Для проведення педагогічного експерименту використовувалися різноманітні методи, що охоплювали всі етапи дослідження. Зокрема, анкетування застосовувалося на констатувальному етапі для збору інформації за допомогою спеціально розроблених авторських анкет з різними типами питань. Бесіди проводилися протягом усього експерименту, що дозволяло глибше зрозуміти мотивацію, ставлення та досвід учасників щодо застосування інноваційних технологій. Спостереження на теоретико-аналітичному та констатувальному етапах забезпечували систематичне фіксування процесів за визначеним алгоритмом із використанням різних його

видів (пряме, опосередковане, відкрите, приховане). Моделювання застосовувалося під час проектно-моделювального та формувального етапів для створення спрощених уявних або матеріальних моделей, які відображали сутність досліджуваного явища. Вивчення досвіду полягало в аналізі науково-педагогічної літератури, нормативних документів та практичних результатів роботи педагогів. Аналіз і оцінка творчих завдань здобувачів освіти здійснювалися на всіх етапах для виявлення рівня готовності майбутніх учителів інформатики до застосування інноваційних технологій в професійній діяльності. Тестування забезпечувало об'єктивне вимірювання знань і навичок, а проектна робота сприяла практичному застосуванню інноваційних підходів. Отримані дані опрацьовувалися методами математичної статистики для всебічного аналізу і узагальнення результатів дослідження.

Список використаних джерел

1. Чобітько М. Г. Технологія поетапного нарощування професіоналізму майбутнього вчителя процесі особистісно орієнтованої професійної підготовки : метод. рек. Черкаси : Брама, 2007. 51 с.
2. Оніпко В. В. Організація пошуково-дослідницької діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін у підготовці до роботи у профільній школі. *Витоки педагогічної майстерності*. 2013. Вип. 11. С. 246–250.
3. Вербівський Д. С. Застосування інноваційних технологій в підготовці майбутніх вчителів інформатики. *Педагогічна академія : наукові записки*. 2024. № 7. URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/111> (дата звернення 10.07.2025).
4. Вербівський Д. С. Концептуальні основи застосування інноваційних технологій в підготовці майбутніх вчителів інформатики. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2024. С. 72–76.
5. Бліновська Р., Кудря О., Лінь Ю., Чалий Л., Вербівський Д. Innovative approaches in higher education in Ukraine: Trends and prospects. *Eduweb-Revista de Tecnologia de Informacion Y Comunicacion en Educacion* (18). Валенсія, 2024. С. 110-123.
6. Вербівський Д. С. Роль інноваційних технологій у підготовці майбутніх вчителів інформатики. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2024. Вип. 215. С. 118–122. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-215-118-122>.
7. Вербівський Д. С. Сучасні цифрові освітні інструменти: аналіз наявних проблем і тенденцій. *Health & Education*. 2024. № 2. С. 226–232. DOI: <http://dx.doi.org/10.32782/health-2024.2.29>.

Гузик Н. М.,

УДК 37.012

канд. фіз.-мат. наук, доцент, доцент
кафедри інженерної механіки (ОТІВ),
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250715.02>

Ліщинська Х. І.,

канд. техн. наук, доцент, професор
кафедри інженерної механіки (ОТІВ),
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів

Сокульська Н. Б.,

канд. фіз.-мат. наук, доцент, доцент
кафедри інженерної механіки (ОТІВ),
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів

Нагорний М. С.,

викладач кафедри
інженерної механіки (ОТІВ),
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДИК ПРИ ВИКЛАДАННІ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

На сьогоднішній день, у зв'язку з постійним впровадженням нових цифрових технологій, значно змінюються і трансформуються способи та підходи до організації навчального процесу. Не є винятком й заклади вищої військової освіти, де особлива увага приділяється дисципліні, структурованості, чіткості та системності навчання. Саме ці критерії є базовими та необхідними для підготовки майбутніх професійних офіцерів. У зв'язку з цим зростає необхідність в постійному впровадженні інформаційних технологій та інноваційних методик у процес викладання, зокрема й фундаментальних дисциплін, таких як вища математика.

Вища математика відіграє важливу роль у підготовці майбутніх військових фахівців. Вона розвиває аналітичне та логічне мислення, здатність моделювати

процеси, які близькі до реальних умов й найголовніше формує вміння приймати обґрунтовані рішення на основі отриманих даних. Математична підготовка майбутніх офіцерів повинна відповідати найвищим вимогам, оскільки вони мають вміти оперативно і точно приймати критичні рішення за максимально короткий проміжок часу. Зазначимо, що традиційні підходи дедалі частіше не справляються з цим завданням. На перший план починають виходити сучасні методики, адаптовані до цифрового навчання та особливостей військової служби. Вони краще враховують потреби нового покоління курсантів.

Сучасні інформаційні можливості та технології відкривають дійсно потужний інструментарій, який можна і потрібно використовувати для вдосконалення освітнього процесу. За їх допомогою навіть складні математичні дисципліни стають більш наочними та доступними. У випадку коли матеріал не тільки озвучується, а й візуалізується завдяки цифровим інструментам, процес навчання оживає, що дає змогу викладачам ефективніше пояснювати абстрактні поняття, а курсантам – можливість кращого засвоєння та швидшого запам'ятовування.

У військових закладах усе частіше використовують спеціалізовані математичні програми, такі як MATLAB, Maple, Mathematica та Wolfram Alpha. Вони дають змогу виконувати складні математичні обчислення, проводити аналіз даних, моделювати поведінку прикладних математичних об'єктів, виводити потрібні формули у наочній формі та найголовніше – робити візуальну інтерпретацію отриманих результатів. Можливості традиційного навчання значно розширюються при використанні цих програмних пакетів, полегшується засвоєння теоретичного матеріалу та глибше розуміються абстрактні поняття. Для курсу лінійної алгебри та математичного моделювання MATLAB є особливо ефективним. Курсанти можуть застосовувати його при вивченні матриць, наприклад, для знаходження їх визначників, власних значень, або розв'язуванні систем лінійних рівнянь чи побудові графіків функцій. Особливої уваги заслуговує вбудована функція створення скриптів, що дозволяє автоматизувати розв'язання математичних задач та сприяє розвитку навичок алгоритмічного мислення.

Аналітичне обчислення інтегралів, похідних, розв'язання рівнянь і систем рівнянь є основними завданнями Mathematica. Функція побудови динамічної візуалізації також корисна, оскільки дозволяє викладачам і курсантам змінювати параметри функції в режимі реального часу та спостерігати, як це впливає на графік. Одним з прикладом застосування Mathematica на заняттях з вищої

математики є побудова тривимірних поверхонь, що допомагає курсантам краще зрозуміти функції кількох змінних, області їх визначення та градієнти.

Функціонали Maple і Mathematica схожі, але Maple має простіший інтерфейс і часто використовується для навчання. Наприклад, викладачі регулярно застосовують його для візуалізації розв'язання диференціальних рівнянь, побудови тривимірних графіків або символьного перетворення виразів.

Wolfram Alpha є зручною веб-платформою, яка дає змогу швидко розв'язувати математичні задачі. Наприклад, для розв'язування рівняння або спрощення виразу, студенту достатньо ввести його у звичайній текстовій формі (наприклад: $\text{solve } x^2 + 2x - 3 = 0$). Після аналізу системи вона майже відразу надає не тільки відповідь, але й послідовний і детальний опис кожного етапу розв'язку. Це особливо актуально під час самостійної підготовки, оскільки курсант може проаналізувати та звіритись з кожним етапом розв'язку задачі.

Використання цих математичних програмних пакетів сприяє глибшому розумінню математичних структур, дозволяє зосередитися на суті задач, а не лише на технічних обчисленнях, і розвиває навички роботи з сучасним програмним забезпеченням, що є необхідним у подальшій службі.

Застосування інноваційних методик навчання також відіграє важливу роль у процесі формування математичних компетентностей. Різні інтерактивні методи навчання та специфіка їх застосування у військових навчальних закладах були проаналізовані в дослідженнях [1], [2].

Застосування новітніх методик при викладанні вищої математики у військовій освіті дозволяє суттєво змінити роль курсанта в навчальному процесі. Він змінюється з пасивного слухача на активного учасника, дослідника та аналітика. Інноваційні підходи спрямовані на формування не лише знань, а й практичних умінь застосування математичних методів у нестандартних ситуаціях, наближених до майбутньої професійної діяльності.

Проблемно-орієнтоване навчання відноситься до однієї з найбільш ефективних інноваційних методик. Суть цього методу полягає у постановці перед курсантами складних військово-прикладних задач, які потрібно розв'язати, використовуючи знання з вищої математики. Наприклад, може бути запропоновано проаналізувати зміну траєкторії артилерійського снаряда з урахуванням опору повітря та метеоумов, що потребує використання диференціальних рівнянь другого порядку. При цьому важливим вважається не лише побудова самого розв'язку, але й обґрунтування обраного методу, аналіз результатів та перевірка їх практичної

придатності. До переваг цього методу можна віднести розвиток у курсантів навичок ухвалення рішень в умовах невизначеності, командної взаємодії та інтеграції знань із суміжних дисциплін. У такий спосіб проблемно-орієнтоване навчання не тільки підвищує якість засвоєння теоретичного матеріалу, а й формує у курсантів прикладні компетенції, важливі для дій в умовах сучасного збройного протистояння.

Метод перевернутого класу, як інноваційна форма організації навчального процесу, забезпечує ефективне використання аудиторного часу. Теоретичні матеріали надаються курсантам напередодні занять та засвоюються самостійно. Вони можуть бути подані у вигляді відеолекцій, інтерактивних підручників та презентацій. На самих заняттях йде зосередження на розв'язанні практичних задач, обговоренні проблемних ситуацій та груповій роботі. Наприклад, під час вивчення теми "Пряма на площині" курсанти попередньо переглядають авторські відеоуроки, після чого в аудиторії працюють у групах, розв'язуючи прикладні завдання – ефективно прокладають маршрути руху, планують логістику, визначають напрямки наступу чи відступу тощо.

З-поміж перспективних методів варто відзначити також метод гейміфікації. Він дозволяє зробити вивчення складних, абстрактних тем з вищої математики більш доступним та привабливим для курсантів, перетворюючи навчання на динамічний і захопливий процес. Замість традиційного розв'язання задач "на дошці", курсанти залучаються до інтерактивної взаємодії через сучасні цифрові інструменти. Такі сервіси, як Kahoot, Classtime, AhaSlides або Matem.com.ua дозволяють створювати інтерактивні тести, опитування та міні-ігри, що допомагають не лише перевірити рівень знань, а й активізувати увагу та інтерес до предмета. Наприклад, у темі "Похідна функції" викладач може запропонувати курсантам пройти онлайн-вікторину на Classtime, де кожне запитання – це етап гри з миттєвим зворотним зв'язком. За правильні відповіді вони отримують бали, а загальний рейтинг мотивує до кращої підготовки. У темі "Вектори та координати в просторі" можна організувати змагання між групами: кожна команда відповідає на питання на платформі AhaSlides, де інтерактивна візуалізація дозволяє краще уявити просторові об'єкти. Такі елементи гейміфікації стимулюють не лише правильність, але й швидкість мислення. Гейміфікований формат зручний також для самопідготовки. Студенти можуть тренуватися на платформах у вільний час, виконуючи вправи з теми, наприклад, на знаходження первісних або побудову графіків функцій. Це підвищує рівень

автономного навчання та дає змогу швидко виявляти слабкі місця в розумінні теми. Крім того, використання коротких ігрових опитувань наприкінці заняття сприяє зворотному зв'язку: викладач бачить, які питання були найважчими, і може оперативно скоригувати подальшу роботу. Хоча гейміфікація значно підвищує залученість курсантів, важливо застосовувати її помірно, щоб не звести навчання лише до гри. Її ефективність залежить від балансу між розважальними елементами та глибиною засвоєння математичних понять. Уміле впровадження цього методу сприяє не лише засвоєнню знань, а й формуванню позитивного ставлення до вищої математики загалом.

Впровадження інформаційних технологій та новітніх методик у військовій освіті, зокрема при викладанні вищої математики, має як значні переваги, так і певні недоліки. До переваг належить підвищення рівня мотивації курсантів, індивідуалізація навчального процесу, розвиток цифрової грамотності, що є необхідною компетенцією для сучасного військового фахівця. Однак у процесі впровадження новітніх підходів виникають і певні труднощі. Зокрема, не всі викладачі мають належний рівень цифрової компетентності, що ускладнює використання складного програмного забезпечення або інтерактивних методик навчання. Існують обмеження технічного характеру, пов'язані з недостатнім забезпеченням обладнанням, а також із особливостями служби, що не завжди дозволяє реалізувати постійний доступ до інтернету чи електронних ресурсів.

Отже, впровадження інформаційних технологій та інноваційних методик при викладанні вищої математики у військових навчальних закладах є не лише актуальним, але й необхідним кроком до формування якісної підготовки майбутніх офіцерів. Це сприяє розвитку критичного мислення, підвищенню мотивації до навчання, забезпечує гнучкість і адаптивність освітнього процесу. Подальша ефективність таких змін значною мірою залежатиме від підтримки на державному рівні, зокрема в частині підготовки викладацьких кадрів, інвестицій у технічне оснащення та створення цифрових ресурсів військово-прикладного спрямування.

Список використаних джерел

1. Гузик Н., Ліщинська Х. Роль інтерактивного навчання в процесі підготовки військових фахівців. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2020. 191 (1). С. 62-65.
2. Гузик Н.М., Ліщинська Х.І., Сокульська Н.Б. Особливості використання платформи КАНООТ при викладанні вищої математики. Наукові інновації та передові технології. Серія: Педагогіка. 2023. № 5(19). С. 471-479.

Рябчун Г. Ю.,
здобувачка третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Вінницький державний
педагогічний університет імені
Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

УДК 316.77:659.3
DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250715.03>

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ЗА КОРДОНОМ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ

Однією з її ключових особливостей освіти Німеччини є інституційно-орієнтована модель, за якої медіаграмотність активно просувається через державні програми, проекти та ініціативи. Розглянемо детальніше їх активну реалізацію на базі освітніх закладів та громад.

У багатьох німецьких землях проводяться дні або тижні дій для просування медіаграмотності. У ці дні громадяни можуть дізнатися більше про те, як поводитися з медіа та отримати корисну інформацію. У цьому контексті доречно згадати щорічний "Тиждень медіаграмотності" за ініціативи Міністерства освіти землі Рейнланд-Пфальц, Педагогічного земельного інституту та Медіаінституту Рейнланд-Пфальц, орієнтований на громадян різного віку, "День медіаграмотності" в Нижній Саксонії, який пропонує форум для безперервної освіти, отримання нових імпульсів та передачі власного досвіду, а також для налагодження зв'язків з експертами Німеччини, "Штутгартські дні медіаосвіти", мета яких продемонструвати освітній потенціал цифрових ігор на основі наукових досліджень і практичних проектів [2].

З 3 по 5 листопада 2021 року на базі Аспен Інституту Німеччини проводилась віртуальна конференція у співпраці з гімназією Дате в Берліні, гімназією Марії Кюрі в Дрездені та Німецької міжнародної школи Силіконової долини [10]. За підсумками зустрічі було підготовлено та видано посібник з медіаграмотності "Опановуємо медіаграмотність", а також записано подкаст, присвячений темам медіаграмотності, інформаційної грамотності та грамотного поводження з "фейковими новинами", дезінформацією, ідеологіями змови, мовою ворожнечі та дискримінації в Інтернеті та соціальних мережах [1].

Організація "Добровільне саморегулювання постачальників мультимедійних послуг" (Freiwillige Selbstkontrolle Multimedia-Diensteanbieter) бере участь у численних заходах, експертних комітетах, круглих столах, панельних дискусіях, а також у програмах підвищення кваліфікації та підтримує батьків, вчителів та підлітків за допомогою різноманітних пропозицій з медіаосвіти, щоб вони могли безпечно

та впевнено користуватися цифровими медіа [7]. До цього варто додати ще державну програму в Берліні Jugendnetz Berlin [6] з просування медіаграмотності серед дітей, молоді, батьків та професіоналів та Медіаакадемію GLZ, яка висвітлює проблеми дезінформації та гендерно зумовленого насильства в Інтернеті [9].

Ілюстративним прикладом також є державна навчальна програма weltklick, яка пропонує онлайн-курси для самостійного навчання, велику колекцію матеріалів, відео та сервіси підтримки для медіапросвітницької роботи з батьками, а з 2025 року буде підтримувати вчителів у підвищенні обізнаності учнів щодо відповідального та усвідомленого використання штучного інтелекту [12].

Широко підтримується думка, що пандемічна ситуація продемонструвала важливість цифрових медіа для підтримання економічного та соціального життя і системи освіти [3, 5, 10], а відтак підсилила популяризацію медіаграмотності в суспільстві. Нашу увагу привернуло дослідження Фендта М., яке є першим кількісним аналізом медіаосвіти в стаціонарних закладах для дітей та молоді в Німеччині [4]. У результаті було отримано важливу інформацію про рамкові умови для медіаосвіти. Зокрема, було виявлено вікові ефекти, але не було виявлено гендерних ефектів у використанні стратегій медіаосвіти. Однак, науковець висловлює критичні спостереження про те, що ні структурні, ні індивідуальні вимоги до успішної медіаосвіти не впроваджуються в закладах освіти повсюдно, а також лише третина освітніх установ мають працівників з медіаосвіти або концепцію медіаосвіти [4, с. 75]. Подібної скептичної позиції дотримуються також інші науковці, вказуючи на дефіцит організації, персоналу, навчального матеріалу та технічного обладнання [8, с. 60], а більшість програм не мають емпіричної оцінки, що не дає чіткого уявлення про те, чи здатні вони сприяти досягненню рівня цифрової грамотності серед учасників освітнього процесу в короткостроковій чи довгостроковій перспективі [11, с. 3]. Отже, незважаючи на наявність значного потенціалу та вже здійснені зусилля в даному напрямі, залишаються певні проблеми та недоліки, які потребують подальшого аналізу та вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Подкаст з медіаграмотності [від Аспен Інституту Німеччина], 2022. URL: <https://www.aspeninstitute.de/publications>.
2. Actions and offers around media literacy in Germany. Klicksafe, 2023. URL: <https://www.klicksafe.eu/en/news/aktionen-und-angebote-rund-um-medienkompetenz-in-deutschland>.
3. Bigl B, Schubert M. Medienkompetenz in Sachsen. Auf dem Weg zur digitalen Gesellschaft. *Sächsische Landeszentrale für politische Bildung*, 2021. 11 S.

4. Fendt M. Medienerziehung in der stationären Kinder- und Jugendhilfe. Eine quantitative Querschnitterhebung in Deutschland. *Fachzeitschrift für Soziale Arbeit, Medien und Digitalisierung*, 2025.S. 67-77.
5. Gerke A., Wegner C. Digitale Revolution im Unterricht?! Eine Studie zur Erhebung der Medienkompetenz angehender Lehrkräfte. *Merz Spektrum*. 2022. S. 61-68.
6. Jugendnetz Berlin. URL: <https://jugendnetz.berlin>.
7. Promoting media literacy with ideas and materials. Freiwillige Selbstkontrolle Multimedia-Diensteanbieter. URL: <https://www.fsm.de/en/media-literacy>.
8. Sengl M., Heinke E. Teaching Journalism Literacy in Schools: The Role of Media Companies as Media Educators in Germany. *Media and Communication*, 2023. P. 53-63.
9. Student's Academy: Strengthening media literacy and social participation, 2024. URL: <https://www.giz.de/en/worldwide/128059.html>.
10. Transatlantic Media Literacy Project. German International School of Silicon Valley. URL: <https://www.gissv.org/gissv-home-english/about-gissv/news/post-detail/~board/school-news/post/high-schoolers-take-part-in-transatlantic-media-literacy-project?>
11. Wendt R., Naderer B., Bachl M., Rieger D. Social Media Literacy Among Adolescents and Young Adults: Results from a Cross-Country Validation Study. *Social Media + Society*, 2023. 11 P.
12. Weitklick. Das Netzwerk für digitale Medien- und Meinungsbildung. URL: <https://www.weitklick.de>.

СЕКЦІЯ 3. ШКІЛЬНА ОСВІТА

.....

SECTION 3. SCHOOL EDUCATION

Арват В. М.,

директор,

Одеський ліцей № 35 Одеської

міської ради, м. Одеса

Резнікова Л. В.,

заступник директора з

навчально-виховної роботи,

Одеський ліцей № 35 Одеської

міської ради, м. Одеса

Ніколова О. І.,

заступник директора з

навчально-виховної роботи,

Одеський ліцей № 35 Одеської

міської ради, м. Одеса

Тодорова С. З.,

заступник директора з

навчально-виховної роботи,

Одеський ліцей №35 Одеської

міської ради, м. Одеса

УДК 37.014.5:004.9:355.01

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250715.04>

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЛІЦЕЮ В GOOGLE WORKSPACE FOR EDUCATION В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні виклики, пов'язані з пандемією COVID-19, а також воєнними діями та іншими непередбачуваними обставинами, поставили перед закладами загальної середньої освіти нові завдання щодо забезпечення безперервності та якості освітнього процесу. Одним з ефективних рішень у таких умовах стало впровадження змішаних форм навчання. Проте, хаотичне поєднання різних форматів може призвести до дезорганізації та зниження ефективності освітніх послуг. У цьому контексті особливої актуальності набуває досвід закладів, які змогли системно організувати змішане навчання, мінімізуючи його недоліки та максимізуючи переваги. Наведемо приклад успішного способу організації навчального

процесу на досвіді Одеського ліцею №35. Якщо під час весняного карантину 2020 року ми тільки шукали оптимальні способи організації, то з 2020/2021 навчального року Одеський ліцей № 35 успішно реалізує модель змішаного навчання.

Змішане навчання (blended learning) є педагогічним підходом, що поєднує очне навчання з онлайн-навчанням, забезпечуючи учням певний ступінь контролю над часом, місцем, темпом та шляхом навчання. Дистанційне навчання ж передбачає взаємодію суб'єктів освітнього процесу на відстані за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Важливим аспектом успішної організації дистанційного та змішаного навчання є наявність єдиної цифрової освітньої платформи. Дослідження показують, що використання інтегрованих цифрових середовищ, таких як Google Workspace for Education, значно підвищує ефективність взаємодії між учасниками освітнього процесу, забезпечує централізоване зберігання матеріалів та гнучкість доступу до навчального контенту. Водночас варто зазначити, що ефективність дистанційного навчання залежить не лише від технологічного забезпечення, а й від педагогічного дизайну, підготовки вчителів та мотивації учнів.

Ліцей успішно впроваджує та адаптує систему Google Workspace for Education для забезпечення безперервності навчального процесу. Набір хмарних сервісів, таких як Gmail, Google Диск, Google Календар, Класрум та ін., в корпоративному акаунті спрощує співпрацю, забезпечує безпеку роботи, особистих даних і конфіденційності. При цьому здійснюється централізоване керування обліковими записами користувачів, налаштування політики безпеки та контролювати доступ до ресурсів, адміністрація має можливість отримувати детальну звітність про використання ресурсів та активність користувачів. Це дозволяє контролювати навчальний процес та вчасно виявляти проблеми.

Одеський ліцей № 35 протягом останніх років успішно впроваджує модель організації змішаного навчання, що базується саме на чіткому розмежуванні очних та дистанційних класів на кожній паралелі. Ключовими елементами цієї моделі є:

Єдина цифрова екосистема Google Workspace: Усі учні та педагоги ліцею зареєстровані на платформі Google Workspace, кожен учень та вчитель мають персональний Google-акаунт. Це забезпечує уніфікований доступ до таких сервісів, як Google Classroom, Google Meet, Google Drive та інших інструментів для навчання та співпраці.

Розділення на очні та дистанційні класи: На початку кожного навчального року батькам учнів пропонується обрати форму навчання для своєї дитини: очну або дистанційну. Відповідно, формуються окремі класи:

Очні класи: Учні відвідують ліцей п'ять днів на тиждень, навчання відбувається за традиційним розкладом у приміщенні ліцею. Усі уроки проводяться в очному форматі.

Дистанційні класи: Учні повністю навчаються дистанційно. Усі уроки проводяться онлайн через Google Meet, навчальні матеріали та завдання розміщуються у відповідних Google Classroom.

Однією з найважливіших переваг даної моделі є можливість миттєвого та організованого переходу учнів очних класів на дистанційне навчання у випадку виникнення непередбачуваних обставин (погодні умови, загострення безпекової ситуації, карантинні заходи тощо). Завдяки тому, що всі учні мають облікові записи Google Workspace та прив'язані до своїх класів у Google Classroom, перехід відбувається без збоїв: діти доєднуються до уроків онлайн згідно з чинним розкладом.

Чітке розмежування форм навчання усуває типову для багатьох закладів проблему, коли в одному класі частина учнів присутня очно, а частина підключається дистанційно. Це дозволяє вчителям зосередитися на одній формі взаємодії, оптимізувати подачу матеріалу та забезпечити рівні умови для всіх учнів.

Звичайно, як і будь-яка платформа, Google Classroom має свої особливості, і для досягнення найкращих результатів важливо враховувати як її переваги, так і можливі обмеження. У процесі роботи визначено наступні переваги та відповідні недоліки.

Централізоване зберігання та організація матеріалів. Google Classroom створює єдиний віртуальний простір, де зберігаються всі необхідні навчальні матеріали: документи, презентації, відео, посилання та інші ресурси. Це забезпечує легкий доступ учнів до інформації, зменшує ризик втрати важливих файлів та сприяє кращій організації навчального процесу.

Спрощене створення та розповсюдження завдань. Вчителі можуть швидко створювати та публікувати завдання для учнів, встановлюючи терміни виконання та додаючи необхідні інструкції. Учні отримують сповіщення про нові завдання та можуть легко завантажувати свої роботи для перевірки. Цей процес є більш ефективним та організованим порівняно з традиційними методами.

Ефективна комунікація. Google Classroom забезпечує зручний простір для спілкування між вчителями та учнями. Вчителі можуть оголошувати важливу інформацію, відповідати на запитання учнів та надавати індивідуальний зворотний зв'язок.

Гнучкість та доступність. Google Classroom доступний на різних пристроях: комп'ютери, планшети, смартфони. Це забезпечує учням можливість навчатися в будь-який час та в будь-якому місці, де є доступ до Інтернету. Сервіс підтримує різні формати файлів, що робить його зручним для використання з різноманітними навчальними матеріалами.

Інтеграція з іншими сервісами Google. Google Classroom інтегрований з іншими сервісами Google, такими як Google Drive, Google Docs, Google Slides та Gmail. Це забезпечує зручний доступ до всіх необхідних інструментів та спрощує роботу з навчальними матеріалами.

Хоча Google Classroom є зручним інструментом, він має певні обмеження: це стандартний інтерфейс і обмежені можливості налаштування можуть не задовольнити всіх викладачів. Платформа вимагає стабільного інтернету, що створює проблеми в регіонах з поганим зв'язком, а інтеграція з іншими сервісами Google може відвертати увагу учнів. Для початківців може бути потрібен час на освоєння, а розширені функції оцінювання та інтеграція зі сторонніми сервісами є недостатніми. Також існують питання конфіденційності даних, відсутність офлайн-доступу до деяких матеріалів, можливі технічні збої та оновлення, що переривають процес, а для великих закладів його функціонал може виявитися занадто простим.

Представлена модель організації навчання в Одеському ліцеї № 35 має глибоке наукове обґрунтування. Вона відповідає принципам індивідуалізації та диференціації навчання, дозволяючи учням та їхнім батькам обирати найбільш комфортний та ефективний для них формат. Застосування єдиної цифрової платформи сприяє реалізації принципів цифровізації освіти та STEM-освіти, розвиваючи цифрову компетентність в учнів та педагогів.

Апробація та впровадження змішаного навчання показали ефективність використання Google Classroom як основної платформи. Кожен вчитель створив віртуальні класи для своїх предметів, де структурував матеріали за темами. Особливо корисною виявилася функція планування публікацій - вчителі заздалегідь готують матеріали, які автоматично стають доступними у визначений час.

Завдяки чіткій моделі розділення на очні та дистанційні класи, а також ефективному використанню єдиної цифрової платформи Google Workspace, ліцей забезпечує безперервність освітнього процесу, мінімізує дезорганізацію під час змін форми навчання та створює оптимальні умови для навчання кожного учня. Запропонована модель інтеграції змішаного навчання має потенціал бути орієнтиром для інших закладів освіти, сприяючи підвищенню ефективності та якості освітніх послуг в умовах сучасних динамічних змін.

Список використаних джерел

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних "Законодавство України" / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19> (дата звернення: 13.07.2025).
2. Дистанційне та змішане навчання як засіб реалізації індивідуальної траєкторії професійного зростання педагога : монографія / за наук. ред. І.П. Воротникової. — Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2022. — 256 с. ISBN 978-617-658-027-0.
3. Змішане навчання: як організувати якісний освітній процес в умовах війни. URL: <https://sqe.gov.ua/zmishane-navchannya-yak-organizuvati-yaki> (дата звернення: 13.07.2025).

Луцак М. І.,
здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, м. Дрогобич

УДК 37.016:811.161.2
DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250715.05>

УНАОЧНЕННЯ ЯК ЗАСІБ ІНТЕГРАЦІЇ В ПОЧАТКОВОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У сучасній початковій школі дедалі більшої ваги набуває впровадження інтегрованого підходу до навчання, що передбачає цілісне сприйняття знань та формування універсальних умінь у молодших школярів. Одним із дієвих засобів реалізації інтеграції змісту є унаочнення, яке у процесі вивчення української мови виконує важливу роль у розвитку мовленнєвих, пізнавальних і комунікативних навичок. Актуальність дослідження зумовлена потребою у підвищенні ефективності навчання української мови на початковому етапі, використанні інтегративних технологій та пошуку оптимальних методичних підходів до організації мовної освіти.

Метою статті є обґрунтування особливостей застосування унаочнення як засобу інтеграції змісту української мови з іншими предметами та видами діяльності у початковій школі.

Унаочнення в педагогіці розглядається як сукупність методичних прийомів і засобів, що забезпечують передавання знань через зорове сприйняття. Це не лише засіб полегшення сприйняття інформації, а й важливий компонент формування навчального досвіду молодших школярів. Завдяки унаочненню абстрактні мовні поняття стають конкретними, доступними для розуміння, що є особливо важливим на етапі початкового навчання.

Наочність є одним із ключових дидактичних принципів у навчально-виховному процесі початкової школи. Як зазначає О. Савченко, у початкових класах використовуються різноманітні види наочності, зокрема природна, малюнкова, об'ємна, звукова та символічно-графічна, які представлені як на традиційних паперових матеріалах, так і в електронному форматі. Особливе місце посідають аудіовізуальні засоби наочності, що передають інформацію за допомогою звуку та зображень, і яку учні сприймають через різноманітні технічні пристрої навчання [1, с.275].

Під час опанування української мови унаочнення реалізує низку основних функцій. По-перше, воно виконує інформаційну функцію, оскільки допомагає учням формувати уявлення про мовні явища через образне відображення. По-друге, мотиваційна функція унаочнення полягає в активізації пізнавального інтересу, що значною мірою впливає на емоційне сприйняття навчального процесу. Також важливою є корекційна функція, яка дозволяє виявляти і своєчасно виправляти помилки у розумінні мовного матеріалу. Особливого значення набуває інтегративна функція унаочнення, яка полягає в об'єднанні

мовного змісту з іншими освітніми компонентами, що сприяє створенню міжпредметних зв'язків та цілісного сприйняття світу.

У статті "Інтерактивні технології в системі особистісно-зорієнтованої освіти" Л. Варзацька та Л. Кратасюк ставлять за мету виявлення ефективних засобів для досягнення оптимального балансу між різними видами навчальної діяльності. Автори не лише перелічують методи, а й пропонують численні конкретні приклади організації викладу мовних тем, акцентуючи увагу на емоційно-естетичних і пізнавальних складових навчального процесу. Вони підкреслюють значущість індивідуального, суб'єктивного сприйняття матеріалу кожним учнем [2, с.24].

Інтеграція навчального матеріалу у початковій школі ґрунтується на поєднанні знань і вмінь із різних освітніх галузей та органічному взаємозв'язку предметів. Унаочнення у цьому контексті відіграє роль ефективного засобу, що забезпечує взаємопроникнення змісту мовної освіти, природничих спостережень, елементів художньо-естетичної діяльності та соціокультурних знань. Застосування різних видів наочності під час вивчення української мови створює умови для формування цілісного уявлення про навколишній світ і водночас сприяє розвитку мовленнєвих умінь, пізнавальної активності та творчих здібностей учнів. [3, с.345].

Унаочнення дає можливість встановлювати міжпредметні зв'язки, коли зміст мовного матеріалу об'єднується із завданнями інших предметів. Так, використання ілюстративних матеріалів, фотографій, таблиць чи сюжетних картин дозволяє поєднувати мовні вправи із набуттям знань про природу, культуру, побут, традиції. Під час виконання інтегрованих завдань учні вчаться спостерігати, аналізувати, порівнювати, робити висновки, що сприяє розвитку критичного мислення та навичок роботи з інформацією у різних формах. Унаочнення також підвищує мотивацію до навчальної діяльності, оскільки створює емоційно насичене середовище, де знання сприймаються не ізольовано, а як частина життєвого досвіду дитини.

Особливої значущості унаочнення набуває у процесі реалізації проєктної та ігрової діяльності, у якій мовні завдання інтегруються із творчими або дослідницькими видами роботи. Створення лепбуків, колективних плакатів, тематичних альбомів, підготовка презентацій і розповідей за наочними матеріалами активізує мовленнєву практику і водночас розвиває здатність до співпраці та самостійного пошуку інформації. Таким чином, унаочнення виступає не лише способом ілюстрації мовного матеріалу, а й потужним засобом інтеграції знань, що забезпечує комплексний розвиток особистості молодшого школяра.

Ілюстративне унаочнення передбачає використання малюнків, фотографій, сюжетних картин, таблиць, плакатів, карток зі словами або реченнями. Цей вид наочності дає змогу конкретизувати мовні поняття, робити абстрактні знання більш доступними для сприйняття, а також формувати уявлення про об'єкти і явища, що не завжди можна безпосередньо спостерігати. Ілюстративні матеріали сприяють розвитку мовлення учнів, оскільки на їх основі проводяться вправи з опису, складання речень, переказу. У роботі з молодшими школярами

ілюстративні засоби допомагають підтримувати інтерес до навчання, створюючи емоційно позитивне середовище.

Предметне унаочнення ґрунтується на залученні реальних об'єктів або їхніх моделей. Це можуть бути навчальні предмети, муляжі, природні матеріали, що використовуються для демонстрації понять, що вивчаються. У навчанні української мови предметні засоби унаочнення застосовуються під час засвоєння словникових слів, уточнення значень назв предметів, закріплення лексичного запасу. Споглядання і маніпулювання предметами забезпечує активізацію різних видів чуттєвого досвіду, що є важливим для формування мовних узагальнень і розвитку мислення.

Схематичне унаочнення полягає у використанні умовних позначень, схем, моделей, графічних організаторів інформації. Схеми і таблиці допомагають упорядкувати мовний матеріал, чітко відобразити взаємозв'язки між поняттями, алгоритми виконання мовних дій. У початкових класах схематичне унаочнення доцільно застосовувати для пояснення граматичних категорій, будови речення, правил правопису. Воно сприяє розвитку в учнів умінь аналізувати, узагальнювати й систематизувати інформацію.

Мультимедійне унаочнення ґрунтується на використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема презентацій, інтерактивних навчальних програм, електронних підручників, відеоматеріалів. Завдяки мультимедіа відбувається поєднання зорових і слухових каналів сприйняття, що істотно підвищує ефективність засвоєння знань. Цей вид унаочнення стимулює мотивацію учнів до вивчення української мови, дозволяє урізноманітнити форми роботи та створює умови для активної взаємодії дітей із навчальним матеріалом.

Застосування різних видів унаочнення у комплексі дає можливість реалізувати принцип доступності, підтримувати інтерес учнів до навчання, розвивати в них комунікативні компетентності, пізнавальну активність та критичне мислення. Усе це зумовлює доцільність систематичного використання наочних засобів у практиці навчання української мови в початкових класах.

Використання електронних презентацій, інтерактивних вправ, навчальних відеофрагментів сприяє посиленню міжпредметних зв'язків і формуванню уявлень про навколишній світ. Наприклад, під час опрацювання словникових слів або теми "Природа восени" учні переглядають слайди з фотографіями сезонних змін у природі, після чого складають описові або порівняльні висловлювання.

Одним із поширених прикладів є робота із сюжетними картинками або ілюстраціями. Під час вивчення теми "Будова речення" вчитель демонструє учням зображення знайомих життєвих ситуацій, наприклад, сцен із життя сім'ї, природи або побуту. Діти розглядають ілюстрацію, визначають діючих осіб, предмети, події, а потім складають речення та короткі описи, застосовуючи набуті знання про частини мови. Такий підхід поєднує розвиток мовленнєвих умінь із формуванням спостережливості, уміння аналізувати та логічно мислити.

Проектна діяльність є ефективною формою інтеграції, яка передбачає створення колективних творчих робіт із залученням різних видів наочності. Так, під час

підготовки проекту "Моя родина" учні добирають фотографії або малюнки членів сім'ї, складають підписи до них, готують короткі розповіді, використовуючи вивчені мовні конструкції. Так поєднуються елементи української мови, образотворчого мистецтва та основ соціальної і здоров'язбережувальної грамотності.

Ігрові форми роботи також демонструють значний інтегративний потенціал. У процесі мовних ігор, наприклад "Впізнай предмет", учитель демонструє дітям набір карток із зображеннями об'єктів навколишнього середовища. Діти повинні назвати предмет, визначити його ознаки, скласти речення або невеликий опис. Така діяльність поєднує розвиток лексичного запасу, формування граматичних навичок та розвиток пізнавальних процесів – уваги, пам'яті, логічного мислення.

Використання мультимедійних засобів також сприяє інтеграції знань. Наприклад, під час теми "Тварини нашого краю" учні переглядають презентацію із фотографіями тварин, слухають короткі звукові записи із розповідями про них, а потім виконують мовні завдання: ставлять запитання, формулюють відповіді, складають невеликі тексти. Такий підхід інтегрує мовну підготовку, природознавчі знання та навички користування інформаційними технологіями. [4, с.52].

Таким чином, унаочнення виступає важливим і багатофункціональним засобом інтеграції навчального матеріалу в початковому курсі української мови. Воно сприяє не лише кращому сприйняттю й засвоєнню мовних понять, а й створює умови для поєднання мовної освіти з іншими галузями знань, розвитком комунікативних та пізнавальних компетентностей учнів. Застосування різних видів унаочнення, ілюстративного, предметного, схематичного та мультимедійного, забезпечує цілісність і доступність навчального процесу, активізує мовленнєву діяльність і підтримує мотивацію до вивчення української мови.

Практичні приклади інтеграції демонструють ефективність комплексного використання наочних матеріалів у межах міжпредметних зв'язків, проєктної та ігрової діяльності, що сприяє розвитку творчих здібностей, критичного мислення і самостійності молодших школярів. Отже, унаочнення як засіб інтеграції є невід'ємною складовою сучасного навчання української мови в початковій школі і потребує подальшого методичного опрацювання та впровадження у педагогічну практику.

Список використаних джерел

1. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підруч. для вищ. навч. закл. – 2-е вид. – К.: Грамота, 2013. –504 с.
2. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні технології в системі особистісно-зорієнтованої освіти. Форми і методи інтерактивного навчання // Бібліотечка "Дивослова". – 2006. - № 4. – С. 21-63.
3. Малафійк І. В. Дидактика новітньої школи : Навчальний посібник. К. : Видавничий Дім "Слово", 2014. 632 с.
4. Бабійчук Т. Використання звуко- та відеозаписів на уроках української мови. Українська мова та література в загальноосвітній школі. 2004. № 7. С. 50–54.

Михайліченко М. В.,

УДК 37.04:159.923.2

канд. пед. наук, професор, завідувач
відділу виховання на пограниччі,
Інститут проблем виховання Національної
академії педагогічних наук України, м. Київ

МОНІТОРИНГ ЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ: ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ПОГРАНИЧЧІ УКРАЇНИ

Українська національна система виховання першочерговими завданнями визначає формування національної самосвідомості, патріотизму, готовності до захисту Батьківщини, а також розвиток міжкультурної толерантності та поваги до інших народів. Суттєвою складовою цього процесу є також збереження та розвиток української культурної спадщини, народних традицій та мови.

Важливим контекстом дослідження сучасного виховного процесу у закладах освіти є вивчення закономірностей і тенденцій консолідації учнівської молоді на засадах утвердження української національної ідентичності, зокрема у пограничних регіонах України, та розроблення виховних технологій як інструменту формування стійкої української національної ідентичності учнівської молоді та мінімізації ризику виникнення соціальної напруги у пограничних регіонах [1].

Проблеми пограниччя в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення є значущими в контексті національної безпеки України. Сформовані ідентичність, патріотизм, усвідомлення себе українцями, любов до України, української мови, культури, історії визначають сутність пограниччя як частини України [3].

Дослідження життєвих орієнтацій учнівської молоді враховує ряд методологічних підходів, серед яких особистісно-орієнтований підхід (І. Бех, М. Боришевський, О. Савченко); соціально-середовищний (А. Капська, Н. Лавриченко); соціокультурний (І. Зязюн, О. Сухомлинська); крос-культурний (І. Бех, С. Сисоєва); інтердисциплінарний підхід (В. Кремень, С. Сисоєва, А. Сбруєва).

Загалом моніторингове дослідження передбачає реалізацію завдань, серед яких основними є 1) концептуалізація ідеї життєвих орієнтацій дітей та молоді в умовах пограниччя України; 2) зібрання емпіричної інформації щодо життєвих орієнтацій дітей та молоді на пограниччі України; 3) з'ясування основних тенденцій, закономірностей їх формування; 4) розроблення науково-методичних рекомендацій для пограничних територій України щодо організації освітнього й виховного процесу, спрямованого на формування свідомого громадянина-патріота й захисника України.

Характеризуючи поняття "педагогічний моніторинг", виділимо декілька підходів до його реалізації. Це інформаційно-статичний, зміст якого полягає в зборі інформації

про відповідність нормам, стандартам, критеріям якості, та прогностично-продуктивний, у межах якого науковці визначають моніторинг як проміжну ланку для досягнення інших цілей – керованого навчання, управлінських рішень, методичних розробок тощо [2].

Для нас важливою є позиція вчених О. Ляшенка та Т. Лукіної, які трактують моніторинг як системну процедуру, що не тільки передбачає збір інформації, а й дозволяє визначити і дослідити чинники впливу на життєві орієнтації дітей та молоді, а також запропонувати рекомендації для подальшого вдосконалення освітньо-виховного процесу з метою формування життєвих орієнтацій дітей та молоді в умовах пограниччя [5].

Моніторинг особливостей життєвих орієнтацій дітей та молоді в умовах пограниччя передбачає наступні етапи роботи:

1. Характеристика категорій, що відображають специфіку життєвих орієнтацій дітей та молоді у прикордонних регіонах.

2. Визначення вимірюваних показників та відповідних індикаторів для оцінки життєвих орієнтацій у контексті соціальної мобільності, економічних перспектив, освітніх можливостей та громадянської активності.

3. Формування структури анкети, включення блоків, що охоплюють соціально-демографічні характеристики, рівень суб'єктивного благополуччя, професійні та освітні пріоритети, ступінь інтеграції у громаду та ідентифікаційні аспекти.

4. Експертна валідація та апробація анкети на обмеженій вибірці, її адаптація за результатами пілотного тестування та підготовка до основного етапу збору емпіричних даних.

5. Збір емпіричних даних, їх узагальнення, статистично-математична обробка в SPSS, побудова лінійних і крослінійних розподілів відповідей респондентів, інтерпретація результатів дослідження.

Загалом проблема цінностей особистості є міждисциплінарною, а до її вивчення долучилися вчені і науковці з філософії, психології, педагогіки, політології, соціальної психології. Це, зокрема, І. Бех, М. Боришевський, Т. Бутківська, М. Головатий, В. Гриньова, Л. Долинська, І. Зязюн, В. Кремень, В. Моляко, К. Мілютіна, В. Панок, М. Пірен, М. Савчин, П. Таланчук, Ю. Шайгородський та інші.

Життєві орієнтації особистості – це система цінностей, переконань, цілей, стратегій, особистісних, соціокультурних та громадянських якостей, які розкривають особистість за позиціями, ставленнями і діями щодо себе, природнього і предметного оточення та суспільства загалом.

Таким чином, життєві орієнтації характеризують спосіб життя людини, розкривають її смисли, життєві цінності та сформовані життєві норми. Основу життєвих орієнтацій складають цінності як ідеали та життєві цілі.

Саме цінності визначають життєву позицію загалом, сприяють особистісному, соціальному, професійному та громадянському становленню особистості. Цінності є проявом самореалізації особистості, засобом вираження власного "Я" та сприяють осмисленню власних вчинків, самоактивності, самоконтролю, вказують на зв'язок між запланованими перспективами, результатами розвитку та способами їх досягнення [4].

Нами врахована позиція академіка Беха І.Д. про психологічні патерни як моделі поведінки, в основі якої культурні зразки, цінності, ідеї, характерні для окремої громади чи народу. Особливу увагу необхідно звернути на такі патерни – цінності дітей та молоді на пограниччі, як повага до народу, відданість його життєвим ідеалам, усвідомлення себе українцем, громадянином України, поціновування української мови, послуговування звичаєвою культурою народу та відстоювання національних інтересів [1].

Моніторингом вивчення життєвих орієнтацій дітей та молоді охоплено понад 30 закладах освіти у 10 областях (8 пограничних та 2 у центрі України для порівняльного аналізу), в основі якого акцент на ціннісні орієнтації (життєві пріоритети: родина, освіта, успіх, добробут, служіння державі); ідентифікаційні маркери (громадянська, національна, регіональна, європейська ідентичність); життєві стратегії (плани на майбутнє, уявлення про бажане місце проживання, професійне самовизначення); реакції на соціальні виклики (ставлення до війни, ризиків, міграційних можливостей, безпеки). Загальна структура дослідження передбачає констатацію ряду показників, серед основних – соціально-демографічні характеристики, рівень суб'єктивного благополуччя, професійні та освітні пріоритети, ступінь інтеграції у громаду та ідентифікаційні аспекти.

Таким чином, організація моніторингу життєвих орієнтацій серед здобувачів освіти на пограниччі України передбачає:

- 1) збір нових даних та узагальнення, систематизацію сучасної емпіричної інформації щодо життєвих орієнтацій дітей та молоді в умовах пограниччя України, про її регіональний, середовищний аналіз;
- 2) визначення пріоритетів, життєвих орієнтацій дітей та молоді;
- 3) встановлення основних тенденцій, закономірностей життєвих орієнтацій дітей та молоді в умовах пограниччя України;
- 4) обґрунтуванні наукових підходів щодо впровадження у практику закладів освіти змісту, форм та методів формування життєвих орієнтацій дітей та молоді в умовах пограниччя України;
- 5) розробка науково-методичних рекомендації для пограничних територій України щодо організації освітнього й виховного процесу.

Список використаних джерел

1. Бех І. Національна солідарність у концептуально-настановних межах. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Вип. 28. Кн. 1. 2024. С. 29-42. DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-1-29-42>.
2. Ішутіна О.Є. Проблема моніторингу якості вищої освіти в Україні. 2018. URL: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/01062018/5624 (дата звернення 30.06.2025).
3. Міждисциплінарний тезаурус дослідження освітніх та виховних проблем на пограниччі України : наукове видання / Укладачі Сисоєва С.О., Вайнола Р.Х., Михайліченко М.В. Київ, ЦП Компрінт, 2024. 63 с.
4. Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах : монографія / Авт. кол.: М. І. Михальченко (кер.) та ін. К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. 336 с. URL: <https://ipend.gov.ua/publication/suspilni-tsinnosti-naselennia-ukrainy-v-teoretychnykh-i-praktychnykh-vymirakh> (дата звернення 30.06.2025).
5. Теоретико-методичні засади побудови моніторингових систем оцінювання якості загальної середньої освіти / О.І. Ляшенко, Т.О. Лукіна, Ю.О. Жук та ін. Київ: Ін-т педагогіки НАПН, 2017. С. 7-30. URL: http://lib.iitta.gov.ua/712066/1/monograf_iya_2017_zyk.pdf (дата звернення 30.06.2025).

СЕКЦІЯ 4. ВИЩА ОСВІТА

.....

SECTION 4. HIGHER EDUCATION

Василенко С. Л.,

канд. фіз.-мат. наук, доцент,
доцент кафедри загальної фізики
та методики навчання фізики,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

УДК 373.016:53

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250715.06>

МОДЕРНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Прогресивний розвиток держави неможливий без удосконалення системи вищої освіти. В умовах зростаючої взаємозалежності світу поширюються глобалізаційні процеси в освіті. Поширюються освітні технології, відбувається обмін знаннями та досвідом, збільшується мобільність студентів та викладачів. Під впливом глобалізаційних процесів формується потреба у фахівцях, які володіють високим рівнем кваліфікації, професійною мобільністю, самостійністю, креативністю, здатних вдосконалювати свої фахові навички та професійно зростати. Закон України "Про вищу освіту" визначає основним пріоритетом підготовку конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях". За цих умов вища університетська освіта потребує глибоких і термінових змін.

Глобальна освіта поєднує методи навчання із різноманітних світових освітніх систем з метою розвитку світової екологічної безпеки, а також робить свій внесок у розвиток світових галузей. Такі освітні ініціативи надають пріоритет глобальному доступу до школи, починаючи з початкового рівня і закінчуючи університетським рівнем, збагачуючи навчальний досвід, який готує студентів до багатонаціональних лідерських ролей.

Глобалізація покращує здатність студентів здобувати та використовувати знання, їх спроможність оцінювати, одержувати та застосовувати знання, самостійно думати, виробляти належні судження та співпрацювати з іншими в контексті аналізу нових викликів майбутнього.

Глобальний характер подій створює загальну основу для поділу на періоди. Студенти, які вступили на навчання до нашого університету цього року, є представниками нового покоління. Це покоління Z (так звані "зумери"). Одна група сучасних соціологів стверджує, що його народження ще триває (Drugaş,

2022), інші – що на зміну йому вже прийшло нове покоління – покоління Альфа. Причому національні особливості практично не мають жодного впливу при визначенні часу його народження, оскільки визначальним фактором визнається вплив глобалізації. Міжнародні дослідники визначили 2009 рік, 2010 рік та 2012 рік (McCordle & Fell, 2020; Sladek & Grabinger, 2018; Feiertag, & Berge, 2008) як остаточні кордони для покоління Z. Це означає, що з 2010 року після покоління Z ("зумери") з'явилося ще одне покоління. Найстаршим представникам цього покоління зараз 13–14 років, а це означає, що вони активно залучені до освітнього процесу. Завдяки М. Мак-Кріндл, одному з мислителів цього явища, нове покоління отримало назву "альфа" - покоління.

Особливістю цього нового покоління, як і попереднього, є вплив цифрових технологій на їхнє повсякденне життя, навчання, дозвілля та спілкування. Ці покоління, залежні від інтернету та комп'ютерів. Середовище Альфа-дітей є повністю цифровим і характеризується інтеграцією смарт технологій у повсякденне життя з раннього дитинства: згідно з дослідженнями В. Турка, ці діти вже до двох років опановують сенсорні екрани, вільно користуються знайомими ігровими додатками і з легкістю орієнтуються додатками, які їм не знайомі (Turk, 2017). Тут варто зазначити, що покоління Альфа – це перше покоління, яке досягло такого розвитку в ранньому дитинстві. Сучасні батьки самі активно користуються цифровими технологіями, а отже, забезпечують відповідне середовище для своїх дітей від народження. Вік, у якому діти стикаються з технологіями, має вирішальне значення для розуміння конкретності їхнього досвіду і того, як вони стикаються із зовнішнім середовищем.

Зарубіжні дослідники визначають покоління Альфа як таке, що характеризується підвищеною потребою у соціальному визнанні та імпульсивністю, більшим прагненням до творчого самовираження та допитливістю, вищими інтелектуальними здібностями та прагненням до лідерства, порівняно з попередніми поколіннями (Bonchiş, 2022).

За словами Е. Бонкіса, румунського експерта з теорії поколінь, про Альфа-покоління мало що відомо і ще менше написано на цю тему (Bonchiş, 2022). Технологічна грамотність дітей покоління Альфа є фундаментальною характеристикою цього покоління.

Для цих поколінь мета освіти не може бути зведена до передачі системи знань. Отже, від викладачів вищого навчального закладу більше не очікується трансляції класичних знань, а пряме обґрунтування їх корисності та необхідності володіння ними в житті людини, а також стимулювання студентів до пошуку, здобуття, а в деяких випадках і до самостійного створення цих знань.

Завдання викладачів розвивати у студентів комунікативні навички, лідерські якості, креативність, критичне мислення, підтримувати їхнє прагнення до належної незалежності у поведінці та думках, а також здатність взаємодіяти з іншими, долаючи при цьому проблеми егоцентризму та збудливості.

Слід врахувати, що одними із найзатребуваніших у XXI столітті навичок вважаються креативність і критичне мислення, що є необхідними для підготовки майбутніх фахівців у галузі освіти на рівні міжнародних вимог.

Ми переконані, що високий рівень професійної кваліфікації сучасних фахівців повинен базуватися на креативному мисленні та здатності використовувати теоретичні надбання. Для розкриття креативних здібностей викладачеві слід не пригнічувати ініціативу, а заохочувати студентів за спробу використати інтуїцію і направляти на подальший логічний аналіз висунутої ідеї формувати у учнів упевненість у своїх силах, стимулювати на відкриття нового знання.

Зростає кількість студентів, які навчаються за кордоном та викладачів, які здійснюють обмін досвідом в інших країнах світу. Сьогодні студенти можуть обирати будь-який університет за власним бажанням. Конкуренція між університетами стає все сильнішою, з'являються все нові і нові вищі навчальні заклади. Іде боротьба за талановитих студентів з усіх країн світу, які стають головною фігурою в нових умовах.

Студент стає чимраз більше цілеспрямованим, активним, готовим узяти на себе відповідальність за власну професійну підготовку і розвиток, все активніше впливають на політику університетів. Потреба в добре освічених, упевнених у собі, творчих людях, які вміють працювати в команді, творцях-новаторах з кожним роком збільшується.

Однак цей потенціал може бути реалізований за умови, якщо максимально врахувати потреби та інтереси студентської молоді. Зрозуміло, що сучасні студенти інші, їхнє життя влаштоване по-іншому, інтереси ширші, вони хочуть швидких результатів. Водночас для сучасного студента характерне захоплення інтернетом. "гуглізація" мислення. Можливо, невдовзі все людство думатиме за допомогою соцмереж? Але найголовніше – Інтернет, як не парадоксально, не розвиває критичне мислення, на відміну від книги, за рахунок надання легкої інформації позбавляє людину здатності мислити критично. Це нова ситуація, в якій несподівано опинилися викладачі університетів.

Сучасні студенти вимагають прикладних знань, які можна застосувати. Але ми дуже добре розуміємо значення наукової теорії, моральних цінностей тощо, а тому університети повинні формувати академічні навички, тобто навички змістовного, або критичного, мислення, ефективною і водночас коректною комунікації, вмінь виявляти важливі проблеми, вирішувати їх, долати труднощі, тобто готувати до навчання впродовж життя, на що спрямовані й сучасні державні документи про освіту.

Знову загострюються фундаментальні питання про зміст навчання і способи його передачі внаслідок поширення нових комунікаційних технологій і соціальних мереж.

Раніше студенти мали знаходитися там же, де викладачі, інакше не можна було забезпечити передачу знань та організувати обговорення. Тепер, коли

лекцію легко і дешево можна записати на відео чи завантажити з мережі, кинуту виклик самому статусу академічної лекції. Викладачі можуть проводити онлайн-заняття або відеоконференції, перебуваючи де завгодно.

Результати досліджень, проведених у багатьох країнах світу, засвідчують, що онлайн-навчання вже стало звичною частиною університетської освіти, а студенти, які здобули освіту онлайн, часто демонструють навіть кращі результати, ніж ті, що отримали традиційну освіту в аудиторії. Тому все частіше використовуються інноваційні стартапи, які задовольняють вимоги студентів і завдяки яким вони бачать співвідношення "ціна / якість / час", що їх задовольняє. Як показує досвід, сьогодні необхідне скорочення розриву між теорією і практикою.

Створення умов для поєднання роботи і навчання – це один із напрямів розвитку традиційного університету. Цінність університетської освіти вже сьогодні визначається здебільшого не змістом навчального матеріалу, не інформацією, що є загальнодоступною. Значущим є те, як викладачі супроводжують передачу знань, як організовано взаємодію студентів або як вибудована система оцінювання знань, які позиції займають випускники на ринку праці. Тут відкривається широке поле для інновацій. Таким чином, сучасний викладач-інноватор має шукати нових способів навчальної і наукової співпраці зі студентами. Він повинен забезпечити рівність можливостей для освіти всім здобувачам.

Необхідно також забезпечити нові вимоги до оцінювання з погляду того, які саме знання і вміння важають для себе важливими здобувачі освіти. Іноді критерії оцінки навчальної діяльності студентів є з їхнього погляду некоректними. Тому необхідне залучення студентів до визначення критеріїв оцінки, які охоплюють важливі для них результати освіти. Врешті, викладач-інноватор по-новому організовує навчальну діяльність.

Сучасний викладач-інноватор- це науковець, педагог і актор, що генерує та просуває власні ідеї або приймає ново введення, відкритий для нового досвіду, готовий іти на ризик, ініціативний, характеризується уявою і креативністю. Його діяльність в освіті спрямована на поліпшення результатів та ефективності навчання, на вирівнювання доступу до якісної освіти, на підвищення ефективності управління системою освіти відповідно до актуальних потреб сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 2145-VIII. 380 с.
2. М.І. Шут, Л.Ю. Благодаренко, Т.Г. Січкара. Забезпечення фундаментальної і прикладної інноваційно-дослідницької спрямованості освітнього процесу з фізики в педагогічних університетах. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія педагогічна. Випуск 27. 2021. С. 53-55.

Вознюк О. М.,

канд. пед. наук, доцент,

Національна академія сухопутних

військ імені гетьмана Петра

Сагайдачного, м. Львів

Кирик Ю. А.,

викладач кафедри іноземних

мов та військового перекладу,

Національна академія сухопутних

військ імені гетьмана Петра

Сагайдачного, м. Львів

УДК 355.23:81'27:378

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250715.07>

ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ У ВВНЗ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Сучасні геополітичні реалії та інтеграційні процеси, що охопили Україну, особливо в контексті прагнення до членства в НАТО, вимагають кардинальних змін у системі військової освіти. Одним із ключових аспектів цих змін є **іншомовна підготовка курсантів** у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ). Це вже не просто додаткова навичка, а стратегічна необхідність, що має багатогранний вплив на боєздатність Збройних Сил України, її інтеграцію у світову систему безпеки та загальний розвиток військової освіти.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що інтеграція сучасних методик іншомовної підготовки у військових структурах сприяє підвищенню оперативної сумісності та ефективності спільних операцій. Зокрема, країни-члени НАТО активно використовують комунікативні підходи, стимуляційні технології та змішані форми навчання для розвитку мовних навичок військовослужбовців.

Удосконалення іншомовної підготовки військовослужбовців ЗС України базується на аналізі чинного законодавства України, стратегічних документів Міністерства оборони України (МОУ) та міжнародних нормативних актів.

Згідно з Концепцією військової кадрової політики в системі МОУ на період до 2028 року, затвердженою наказом МОУ від 29 січня 2024 року, передбачено формування системи підготовки військових кадрів, здатних ефективно взаємодіяти з міжнародними партнерами [1, с. 228].

1. Іншомовна підготовка як ключовий фактор інтеграції до НАТО

Прагнення України до членства в **НАТО** є одним з пріоритетів зовнішньої політики та безпеки. Цей курс вимагає не лише сумісності озброєння та

військової техніки, але й, що не менш важливо, **оперативної сумісності та взаєморозуміння** на всіх рівнях: від тактичного до стратегічного. Саме тут іншомовна підготовка відіграє вирішальну роль:

- **Комунікація та взаємодія:** Знання англійської мови (як основної мови НАТО) є абсолютною вимогою для ефективної комунікації під час спільних навчань, миротворчих операцій, планування та проведення багатонаціональних місій. Курсанти, які володіють іноземною мовою, зможуть вільно обмінюватися інформацією, отримувати накази, координувати дії та розуміти контекст військових операцій з партнерами по Альянсу.

- **Доступ до інформації та стандартів:** Значна частина військової доктрини, статутів, стандартів (STANAG), новітніх розробок та навчальних матеріалів НАТО викладена англійською мовою. Курсанти, які володіють нею, отримують прямий доступ до цих знань, що дозволяє їм швидше засвоювати передовий досвід, адаптувати його до українських реалій та ефективно впроваджувати стандарти Альянсу. Це прискорює процес трансформації українського війська.

- **Участь у міжнародних програмах:** Володіння іноземною мовою відкриває двері для участі курсантів у міжнародних програмах обміну, стажуваннях, курсах підвищення кваліфікації за кордоном. Такий досвід не лише поглиблює їхні професійні знання, але й сприяє формуванню ширшого світогляду, розумінню багатокультурного середовища та специфіки військових культур різних країн.

2. Вплив на розвиток військової освіти України

Іншомовна підготовка не просто "доповнює" військову освіту, вона її трансформує та модернізує:

- **Модернізація навчальних програм:** Впровадження іншомовної підготовки стимулює ВВНЗ до перегляду та оновлення навчальних програм, включення до них новітніх методик викладання, аутентичних матеріалів та кейсів з міжнародної практики. Це сприяє відходу від застарілих методик та наближенню до стандартів провідних військових академій світу.

- **Розвиток викладацького складу:** Викладачі іноземних мов та профільних дисциплін у ВВНЗ змушені постійно підвищувати свій рівень володіння іноземною мовою та знання військової термінології. Це сприяє їхньому професійному зростанню, а також залученню до міжнародних проєктів та наукових досліджень.

- **Формування нової генерації офіцерів:** Випускники ВВНЗ, які володіють іноземною мовою, є більш конкурентоспроможними та затребуваними. Вони здатні ефективніше працювати в міжнародних штабах, на багатонаціональних навчаннях, представляти Україну на міжнародній арені, тим самим підвищуючи престиж української армії.

= **Зміцнення науково-дослідного потенціалу:** Доступ до іноземних наукових публікацій, участь у міжнародних конференціях та спільних дослідницьких проєктах сприяють розвитку військової науки в Україні, інтеграції її у світовий науковий простір.

3. Патріотична складова іншомовної підготовки

Разом із тим, національно-патріотичне виховання не повинно прищеплювати ідеї культурного імперіалізму, тобто способу споглядання світу лише очима власної культури. За основу покладаємо ідею об'єднання різних народів, національних та етнічних груп, які проживають на території України, довкола ідеї української державності, українського громадянства, що виступають загальними надбаннями, забезпечують їхній всебічний соціальний та культурний розвиток. Українська держава заперечує будь-які форми дискримінації, підтримуючи всі мови і культури, що зазнали такої дискримінації в періоди колоніальної залежності України [2, с. 7].

На перший погляд може здатися, що іншомовна підготовка відірвана від **патріотичної складової**. Проте, це не так. Насправді, вона посилює патріотизм курсантів через:

- **Представництво України:** Володіння іноземною мовою дає курсанту можливість гідно представляти Україну на міжнародній арені, доносити правду про нашу історію, культуру, сучасну боротьбу. Він стає "голосом" своєї держави, що посилює почуття відповідальності та гордості.

- **Захист національних інтересів:** Уміння ефективно комунікувати з партнерами, розуміти їхні позиції та аргументувати власну, є критично важливим для захисту національних інтересів України в міжнародних військово-політичних процесах. Це прямий вияв патріотизму в глобальному вимірі.

- **Засвоєння передового досвіду для захисту Вітчизни:** Навчання та обмін досвідом з іноземними партнерами дозволяє курсантам отримати знання та навички, які безпосередньо спрямовані на підвищення обороноздатності України, на ефективніший захист її суверенітету та територіальної цілісності. Це практичний патріотизм.

- **Формування "нової еліти":** Курсанти, які поєднують високий рівень професіоналізму, володіння іноземною мовою та глибоке розуміння національних інтересів, стають основою нової військової еліти, здатної захищати Україну в умовах сучасних викликів.

4. Виховний аспект іншомовної підготовки

Іншомовна підготовка має значний **виховний аспект**, що виходить за межі суто лінгвістичних навичок:

- **Розвиток критичного мислення та аналітичних здібностей:** Вивчення іноземної мови, особливо в контексті військової термінології та міжнародних

документів, вимагає від курсантів глибокого аналізу інформації, порівняння різних підходів та формування власної думки. Це сприяє розвитку критичного мислення, що є вкрай важливим для сучасного офіцера.

- **Формування міжкультурної компетенції:** Взаємодія з носіями мови та вивчення іноземних військових культур сприяє розвитку толерантності, емпатії та розуміння різноманіття. Це важливий елемент для роботи в багатонаціональному середовищі та формування лідерських якостей.

- **Підвищення самодисципліни та наполегливості:** Вивчення іноземної мови є тривалим і вимагає постійної праці та самодисципліни. Успіхи у вивченні мови сприяють підвищенню самооцінки курсанта та формують у нього віру у власні сили, що є важливим для військовослужбовця.

- **Розширення світогляду:** Доступ до іноземних джерел інформації, культури та історії розширює кругозір курсантів, дозволяє їм краще розуміти глобальні процеси, політичні та військові стратегії різних країн, що є безцінним для формування стратегічного мислення.

Висновок. Іншомовна підготовка курсантів у ВВНЗ є невід'ємною складовою сучасної військової освіти в Україні. Вона є не просто даниною часу чи модною тенденцією, а стратегічною необхідністю, що безпосередньо впливає на боєздатність Збройних Сил, їхню здатність ефективно взаємодіяти з партнерами по НАТО, а також на загальний розвиток військової освіти. Через посилення комунікаційних можливостей, доступ до знань, розвиток міжкультурної компетенції, а також зміцнення патріотичної складової та виховного аспекту, іншомовна підготовка формує нову генерацію українських офіцерів – професіоналів, лідерів та справжніх патріотів, здатних ефективно захищати Україну в умовах глобальних викликів. Інвестиції в іншомовну підготовку – це інвестиції в майбутнє Збройних Сил України та її безпеки.

Список використаних джерел

1. Семенко О., Гуровський В., Семененко Л., Ромашина З., Мороз І. (2025). Трансформація системи іншомовної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України як стратегічний чинник посилення оборонної взаємодії з країнами НАТО у контексті можливої миротворчої місії в Україні / *Social Development and Security*, Vol. 15, No. 1. 2025. С. 228.
2. Національно-патріотична підготовка особового складу Збройних Сил України / М. В. Герасименко, В. В. Мараєва, О. А. Мацагор та ін. / За заг. ред. Н. А. Агаєва. — Київ: Вид. дім "СКІФ". 2023. 180 с.

Кті́торов М. О.,
канд. юрид. наук,
старший дослідник,
заступник начальника Київського
інституту Національної гвардії України
з наукової роботи, м. Київ

УДК 378.011.3-057.175:354.31]:005.336
DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250715.08>

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА НГУ: КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

У сучасних умовах реформування сектору безпеки і оборони України особливого значення набуває питання професійної підготовки майбутнього офіцерського складу, зокрема Національної гвардії України (НГУ). Так, майбутній офіцер НГУ повинен володіти не лише теоретичними знаннями, а й цілим спектром професійних компетентностей, які дозволяють ефективно виконувати завдання з охорони громадського порядку, боротьби з тероризмом, охорони державного кордону, участі в бойових діях тощо.

Підвищення вимог до майбутніх офіцерів НГУ обумовлює необхідність розробки чіткої концепції формування та розвитку їх професійних компетентностей, яка б включала цілісну систему наукових підходів, форм, методів та засобів окресленої професійної підготовки.

Теоретичною основою дослідження є положення, ідеї та висновки сучасних українських науковців присвячені проблематиці формування і розвитку професійних компетентностей майбутніх офіцерів НГУ, зокрема М. Медвідь [1; 2], М. Ктіторова [3; 4], А. Плаксіна [5; 6], Л. Семенова та О. Турського [7], а також нормативно-правова база, що регулює функціонування системи вищої військової освіти та підготовки фахівців галузі національної безпеки.

Оскільки ядром окресленого наукового пошуку є саме концепція формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів НГУ, слід зосередити увагу саме визначенні сутності поняття "концепція".

Означене поняття трактуємо як якісну характеристику ступеня оволодіння майбутнім офіцером НГУ своєю професійною діяльністю, що передбачає усвідомлення своїх прагнень до даної діяльності, уявлень про свою соціальну роль, оцінку своїх особистісних рис та якостей як майбутнього фахівця в галузі національної безпеки, а також співвіднесення результатів цієї оцінки з об'єктивними вимогами до цієї діяльності, регулювання на цій основі свого професійного становлення, зростання, самовдосконалення [24].

Слід зауважити, що окреслена нами **концепція формування та розвитку професійних компетентностей майбутніх офіцерів НГУ** спирається на такі **наукові підходи**, як от: *системний* – дозволяє розглядати професійну підготовку офіцера як цілісну, взаємопов’язану систему компонентів (знаннявий, діяльнісний, ціннісний, особистісний, психофізичний); *компетентнісний* – акцентує увагу на формуванні конкретних професійних компетентностей, необхідних для ефективного виконання службово-бойових завдань; *особистісно орієнтований* – враховує індивідуальні особливості, потенціал і цінності майбутнього офіцера; *діяльнісний* – забезпечує формування компетентностей у процесі практичної, командно-штабної, тактичної, ситуативно-модельної діяльності; *середовищний* – орієнтує на створення виховного середовища з чітко визначеними військовими нормами, традиціями, дисципліною; *аксіологічний* – спрямований на формування системи професійно значущих цінностей (відданість присязі, честь офіцера, патріотизм); *інтегративний* – об’єднує в єдину концептуальну рамку вищенаведені підходи, які відображають як загальнопедагогічні принципи, так і специфіку військової освіти.

Що стосується практичних засад концепції формування та розвитку професійних компетентностей майбутніх офіцерів НГУ, то вона уможливорюється через: аналітику досвіду АТО / ООС / повномасштабної війни та теренах України 2022–2025 рр.; тактику й методику дій в умовах гібридної війни; інтеграцію бойового досвіду в навчальні програми майбутніх офіцерів, які проходять професійну військову підготовку в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання; взаємодію з командирами та наставництвом; врахування стандартів НАТО (STANAG) у професійній підготовці майбутніх офіцерів НГУ; обмін досвідом з арміями країн-партнерів; інтеграцію сучасних військових технологій та підходів до командування.

В умовах сьогодення важливого значення в контексті концепції формування та розвитку професійних компетентностей майбутніх офіцерів НГУ набуває застосування різних форм проведення навчальних занять, як от: *традиційні форми навчання*: лекції, практичні заняття, семінари, самостійна робота, консультації, навчальна практика, наукові гуртки; *військово-професійна підготовка*: тактико-спеціальні заняття, військові навчання (в тому числі з бойовою стрільбою), військові змагання, розробка тактичних епізодів, спільні міжвідомчі навчання з підрозділами ЗСУ, ДПСУ, ДСНС, НПУ; *аналітико-інтерактивні методи*: аналіз бойових кейсів (case studies) на основі реальних подій в АТО/ООС/2022–2025 рр.; SWOT-аналіз; робота в малих групах (team-based learning, battle staff teams); тактичні фільми та відеоаналіз бойових дій; *технологічні форми та діджитал-інструменти*: використання військових

симуляторів та віртуальних тренажерів (VR/AR-технології); онлайн-курси та платформи самонавчання (Moodle, MIMIO, платформи ЗВО МВС); *освітній обмін та прикладне навчання*: екскурсії до військових частин та музеїв військової техніки; обмін досвідом з курсантами та викладачами закордонних академій у межах міжнародних навчальних програм; участь у міжнародних освітніх програмах та тренінгах.

Наведені форми проведення навчальних занять в контексті професійної підготовки майбутніх офіцерів НГУ значно покращують мотивацію, критичне мислення, стійкість, толерантність та навички прийняття рішень.

Отже, концепція формування та розвитку професійних компетентностей майбутніх офіцерів НГУ ґрунтується на поєднанні цілісного комплексу наукових підходів, що забезпечують її системність, адаптивність та практичну ефективність. Кожен із підходів знаходить своє реальне втілення через конкретні форми, методи й організаційні рішення у професійній військовій освіті, а саме: *системний* (модернізація загальновійськової підготовки (збільшення годин, CBRN); впровадження цифрових технологій (VR/AR, Moodle,); присутність викладачів у полі; поєднання бойового й цивільного досвіду; уніфікація стандартів у структурі НГУ); *компетентнісний* (стандарти НАТО (STANAG, DEEP, FIER); розробка нових ВСП та програм; курси цифрової педагогіки, права, мови; практичні навички: стрільба, тактика, топографія; розвиток стратегічного мислення, бенчмаркінгу); *особистісно орієнтований* (тренінги з емоційного інтелекту, самоспостереження; наставництво, робота в змішаних групах; міжкультурні форуми, обміни, арт-терапія.

Список використаних джерел

1. Медвідь, М.М. Мартинюк А.В., Ктіторов М.О. (2024). Методика формування варіанту сценарію розвитку вищого військового навчального закладу. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України*, 2, 7–15.
2. Медвідь, М. М., Ктіторов, М. О., Медвідь, Ю. І., Курбатов, А. А., Пашинський, А. В., Криворучко, В. О. Врахування тенденцій воєнної політики України в організації освітнього процесу вищого військового навчального закладу. *Вісник Черкаського університету. Серія "Педагогічні науки"*. 2022. Вип. 4. С. 29–37.
3. Ктіторов М. О., Пугач А. В. (2024). Формування і розвиток професійних компетентностей майбутніх офіцерів НГУ: досвід країн-партнерів НАТО і FIER для України. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (215), 196–202.
4. Ктіторов М. (2022). Організаційно-методичні аспекти формування та розвитку професійних компетентностей майбутніх офіцерів НГУ в умовах воєнного стану.

Наукові записки кафедри педагогіки, (51), 30–38. <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2022-51-04>.

5. Плаксін А. (2023). Змістові аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців НГУ в умовах повномасштабної війни. *Інноваційна педагогіка*, 61(2), 102–105.

6. Плаксін А. (2020). Методологічні засади професійної підготовки фахівців галузі національної безпеки у вищих військових закладах України. *Інноваційна педагогіка*, (29), 76–79.

7. Семенов Л., Турський О. (2023). Обґрунтування необхідності здійснення досліджень щодо формування здатності майбутніх офіцерів здійснювати інженерне забезпечення підрозділу НГУ. *Вісник науки та освіти*, 6 (12), 600–609.

СЕКЦІЯ 5. ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

.....

SECTION 5. ADULT EDUCATION

Бондаренко Т. С.,

УДК 374.7:004.8

доктор філософії, викладач

Центру підвищення професійних

компетентностей з державної мови,

Вища школа публічного управління, м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ: ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ

Історично технологічні інновації завжди відігравали ключову роль у формуванні освітньої еволюції. Від винайдення друкарського верстата до появи інтернету, кожна хвиля технологій переформатовувала методології навчання та доступ до знань.

Ефективним інструментом для вирішення проблем в освіті дорослих та прискорення прогресу в навчанні на часі фахівці вважають штучний інтелект (далі – ШІ). Його можливості доволі швидко опановують як вчителі/викладачі, так і споживачі освітніх послуг (учні/студенти), при цьому технологія знаходиться у постійному розвитку. До того ж потенціал вже наявних моделей ШІ до кінця не розкритий. Загалом сьогодні ми є свідками появи ШІ як найновішого та, можливо, найглобальнішого технологічного зрушення. ШІ обіцяє докорінно переосмислити освітні парадигми, пропонуючи безпрецедентні можливості для персоналізації, ефективності та доступності.

Хоча штучний інтелект пропонує величезний потенціал для революції в навчанні протягом усього життя, його інтеграція в освітні екосистеми створює значні етичні та практичні виклики. Ці виклики вимагають ретельного розгляду, надійних політичних рамок та проактивних стратегій пом'якшення для забезпечення відповідального та справедливого впровадження.

Розглянемо основні проблеми й виклики, пов'язані з використанням ШІ в освітньому процесі:

1. Обсяг збору даних. Системи ШІ в освіті здатні збирати великі обсяги персональних даних. Це включає конфіденційну інформацію, таку як історія навчання, детальні результати тестувань, поведінкові характеристики (наприклад, швидкість виконання матеріалу, моделі взаємодії) та іншу особисту ідентифікаційну інформацію. Відповідно, існують невід'ємні ризики, пов'язані з таким комплексним

збором даних, включаючи потенційні витoki даних, несанкціонований доступ або неправомірне використання, а також тривожну реальність недотримання багатьма сучасними освітніми платформами існуючих правил захисту даних (наприклад, GDPR в ЄС, FERPA в США) [2].

2. Нерівний доступ. Підкреслюється постійний виклик нерівного доступу до інструментів ШІ та цифрової інфраструктури, особливо в регіонах, що розвиваються, сільській місцевості або під час кризових ситуацій (наприклад, воєн). Ця нерівність ризикує посилити існуючі освітні нерівності та створити нову форму цифрового виключення. Існує помітний розрив між навчальними закладами, які можуть дозволити собі інтегрувати технології ШІ, та тими, хто не може [1].

3. Алгоритмічна дискримінація. Алгоритми ШІ, якщо їх не розробляти та не контролювати ретельно, можуть ненавмисно відтворювати або навіть посилювати існуючі суспільні упередження. Це може проявлятися як дискримінація, наприклад, через неправильну оцінку студентів з різними акцентами або порушеннями мовлення, або через упереджені результати оцінювання для осіб з певних соціальних груп. Так, автоматизовані системи оцінювання, хоч і ефективні, можуть ненавмисно надавати перевагу структурованим або шаблонним відповідям, потенційно караючи креативність, критичне мислення або більш тонке розуміння в предметах, що вимагають суб'єктивної оцінки [2].

4. Дефіцит цифрової компетентності. При цьому маємо на увазі як частину дорослих слухачів, так і низку викладачів (учителів), що ускладнює ефективне використання ШІ-ресурсів. Без належного супроводу інновації залишаються недоступними для значної частини цільової аудиторії. Так, далеко не всі дорослі слухачі впевнено користуються комп'ютером, браузером, електронною поштою чи текстовими редакторами. Для частини з них навіть встановлення програм, реєстрація на онлайн-платформі або робота з хмарними документами може становити труднощі. Окремо можна говорити і про демотивацію збоку викладацького колективу щодо опанування новітніми технологіями.

Отже, стрімкий та безперервний розвиток технологій, включаючи ШІ, є однією з головних рушійних сил сучасного світу. Цей технологічний прогрес не тільки вимагає від людей постійного оновлення знань та навичок, щоб залишатися конкурентоспроможними та актуальними, але й одночасно стає найпотужнішим інструментом для здійснення цього безперервного навчання. У той же час використання ШІ в андрагогіці має за собою низку викликів та проблем. Серед них: обсяг збору даних, нерівний доступ, алгоритмічна дискримінація, дефіцит цифрової компетентності. Тому впровадження ШІ в освіті дорослих потребує збалансованого підходу: поєднання технологічного прогресу з педагогічною чутливістю, правовим регулюванням та постійним підвищенням цифрової грамотності.

Список використаних джерел

1. Гачак-Величко Л. А. Виклики та потенціал застосування штучного інтелекту в освітньому середовищі. Publishing House "Baltija Publishing". 2023. С. 49–63. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/435/11654/24393-1?inline=1>.
2. Етичні аспекти застосування штучного інтелекту у навчанні. На Урок. URL: <https://naurok.com.ua/etichni-aspekti-zastosuvannya-shtuchnogo-intelektu-u-navchanni-461767.html>.

СЕКЦІЯ 6. ТОЧНІ ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

.....

SECTION 6. EXACT AND NATURAL SCIENCES

Bondarchuk, V. M.,

Senior Lecturer, Department of Robotics,
Electrical Power Engineering and Automation
named after Prof. B. B. Samotokin,
Zhytomyr Polytechnic State
University, Zhytomyr

УДК 504.45:622.271:556.11:519.237

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250715.09>

Valerko, R. A.,

Doctor of Agricultural Sciences,
Associate Professor, Associate
Professor of the Department of Ecology
and Environmental Technologies,
Zhytomyr Polytechnic State
University, Zhytomyr

IDENTIFICATION OF POLLUTION SOURCES AND CLUSTERING OF HYDROCHEMICAL PARAMETERS OF QUARRY WATER IN THE AREA OF MINING ENTERPRISE OPERATIONS

The extractive industry plays a crucial role in maintaining social and economic well-being, serving as a supplier of raw materials, promoting infrastructure development, and creating employment opportunities [1]. However, mining operations may have a range of negative environmental and social consequences, including environmental degradation, soil erosion, air and water pollution, noise and vibrations, conflicts with local communities, and risks to human safety [2, 3].

During the extraction and processing of granite rocks, a significant volume of mine and quarry water is generated. Studying their composition makes it possible to identify both natural and anthropogenic factors that determine the specific chemical characteristics of these waters.

A hydrochemical analysis of quarry waters was carried out in the area of activity of the Private Joint Stock Company "Transnational Corporation Granit," which operates in the Korosten district of Zhytomyr region. The study was conducted over

the period 2021–2023. Discharge of quarry waters takes place into the Uzh River, a right tributary of the Pripjat River.

The results of the analysis of quarry water composition formed during the company's operations indicated that the hydrochemical condition of the studied area is relatively stable. The most notable fluctuations were observed in the concentrations of ammonium nitrogen, nitrites, total iron, phosphates, and BOD₅. In several cases, the concentrations of nitrites, ammonium nitrogen, and iron exceeded the maximum allowable limits established for fisheries water bodies.

To enable deeper interpretation of the results, a correlation matrix was constructed to identify relationships among various water quality indicators. Based on this matrix, a correlation heatmap (Fig. 1) and a clustering dendrogram (Fig. 2) were created.

The correlation analysis revealed numerical dependencies between the main hydrochemical parameters of quarry water in the enterprise's operational area. Significant (moderate and strong) correlations were found among several indicators, indicating likely common pollution sources or interdependence of physicochemical processes in the water. For instance, ammonium nitrogen showed a strong positive correlation with COD ($r = 0.73$), phosphates ($r = 0.63$), and total dissolved solids ($r = 0.62$), pointing to the influence of organic pollution of anthropogenic origin. Nitrites were strongly correlated with total iron ($r = 0.74$), COD ($r = 0.74$), and BOD₅ ($r = 0.72$), suggesting synchronous increases, likely due to active transformation of nitrogen-containing compounds in the presence of organic matter. Nitrates had a moderate correlation only with BOD₅ ($r = 0.58$), potentially reflecting their role in microbial oxidation processes.

Total iron showed a strong correlation with nitrites ($r = 0.74$) and a moderate one with phosphates ($r = 0.38$), indicating potential simultaneous migration under altered redox conditions. Phosphates also had a significant correlation with COD ($r = 0.73$), possibly due to wastewater or dissolution of mineral components of rocks. COD showed strong correlations with ammonium nitrogen ($r = 0.73$), nitrites ($r = 0.74$), phosphates ($r = 0.73$), and BOD₅ ($r = 0.63$), confirming the substantial contribution of organic matter to pollution.

Sulfates had a negative correlation with suspended solids ($r = -0.57$) and a weak negative correlation with total dissolved solids ($r = -0.45$), likely due to differences in their origin. BOD₅ demonstrated a strong association with nitrites, COD, and other organic pollutants, confirming active biochemical transformation of substances in the aquatic environment (Fig. 1).

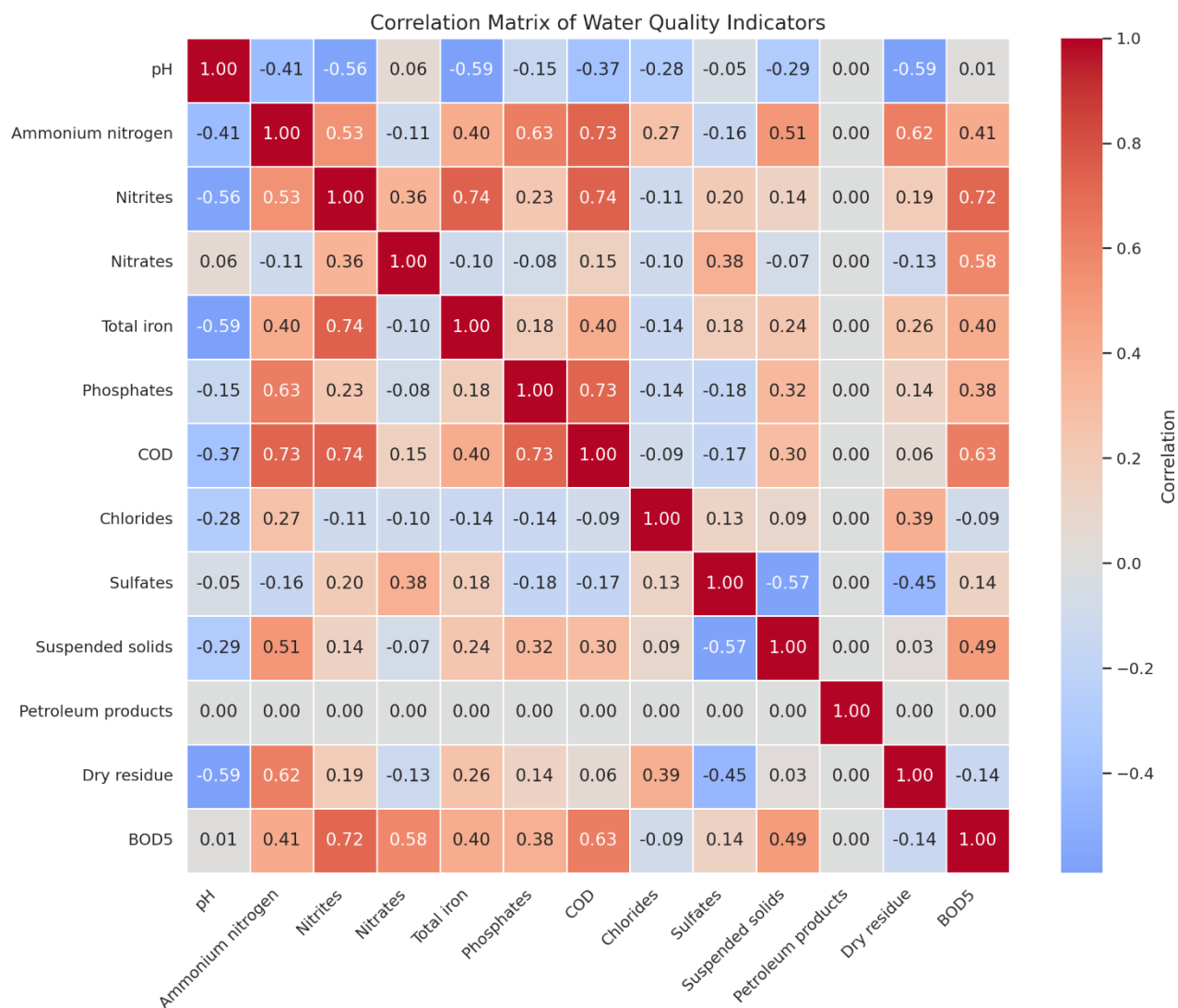

Fig. 1. Heat map of the correlation between quarry water composition indicators

Overall, the highest correlation values were observed among organic indicators (COD, BOD₅, phosphates, ammonium nitrogen), indicating their interdependence and a probable common source—technogenic wastewater or filtrate from mining development areas.

A dendrogram is a graphical representation of the results of hierarchical clustering, which is used to identify similarities between objects. The dendrogram illustrates which indicators are grouped together and share similar variation profiles or correlations in the dataset. The level of similarity between indicators is reflected in the height at which two branches are joined—the lower the height, the stronger the similarity. The clusters visually represent groups of indicators that exhibit similar behavior or possibly originate from a common pollution source.

The generated dendrogram contains four clusters, namely:

- Cluster 1 (organic pollution): total iron, BOD₅, nitrites, COD — this is the most cohesive group, reflecting a strong interdependence in terms of oxidizability and contamination indicators;
- Cluster 2 (dissolved substances): ammonium nitrogen, phosphates, suspended solids — likely associated with domestic wastewater;
- Cluster 3 (mineral salts): chlorides and total dissolved solids — indicators of mineralization;
- Cluster 4: sulfates, pH, nitrates — a less pronounced correlation group (Fig. 2).

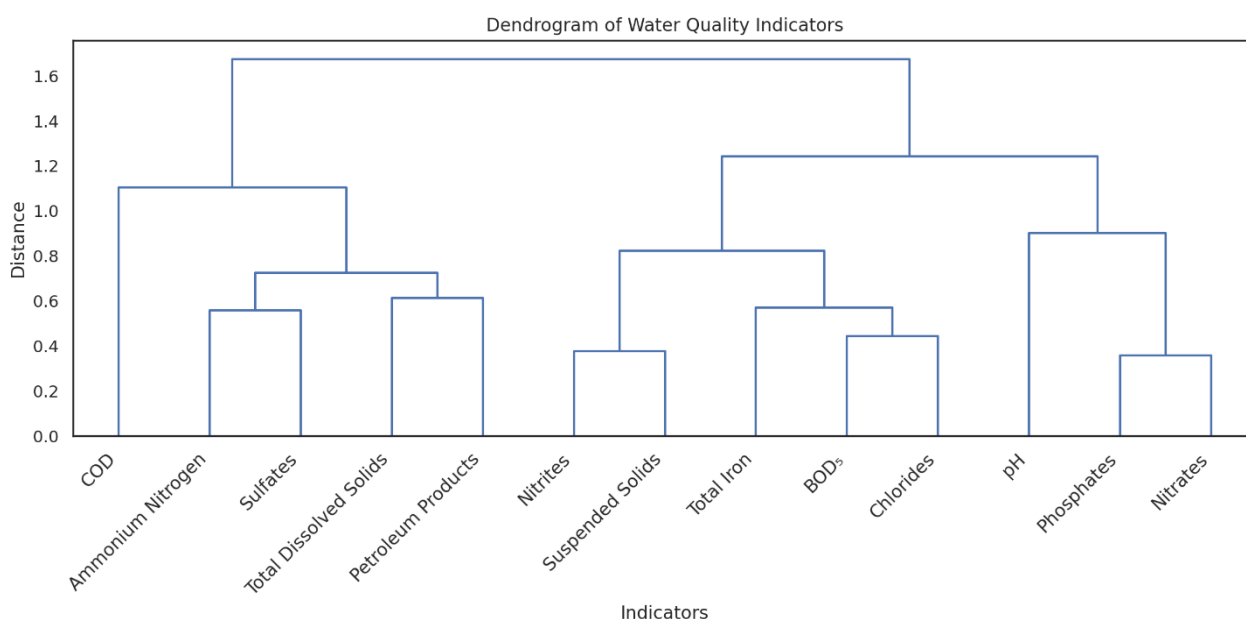

Fig. 2. Dendrogram of parameter clustering

Thus, the obtained results are essential for understanding the structure of hydrochemical loading and for planning environmental protection measures aimed at controlling water quality within the area affected by mining activities.

References

1. Mohsin, M., Zhu, Q., Naseem, S., Sarfraz, M., & Ivascu, L. (2021). Mining Industry Impact on Environmental Sustainability, Economic Growth, Social Interaction, and Public Health: An Application of Semi-Quantitative Mathematical Approach. *Processes*, 9(6), 972. <https://doi.org/10.3390/pr9060972>.
2. Varouchakis, E. A., Perez, G. A. C., Loaiza, M. A. D., & Spanoudaki, K. (2022). Sustainability of mining activities in the European Mediterranean region in terms of a spatial groundwater stress index. *Spatial Statistics*, 50, 100625.

Колісник М. А.,

УДК 621.9:669.1

доктор філософії з матеріалознавства,
старший викладач кафедри електроенергетики,
електротехніки та електромеханіки,
Вінницький національний аграрний
університет, м. Вінниця

ШТАМПУВАННЯ ОБКОЧУВАННЯМ ТРУБЧАСТИХ ВИРОБІВ ІЗ СКЛАДНОЮ ГЕОМЕТРІЄЮ ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ

Завдяки здатності забезпечувати високу точність геометричних параметрів виробів та покращення механічних властивостей матеріалу, технологія штампування обкочуванням (ШО) є ефективним методом обробки металів тиском при виготовленні складнопрофільних трубчастих виробів. Її застосування дозволяє досягати високої продуктивності виробництва та зниження матеріаломісткості.

Однак процес ШО супроводжується низкою технологічних викликів, серед яких ключовими є забезпечення необхідного рівня деформовності матеріалу та контроль його пластичності у зонах інтенсивної пластичної деформації. Особливо це актуально при формуванні елементів зі складною геометрією, таких як днища, горловини чи перехідні зони[1. с. 27].

При штампуванні трубчастих заготовок із тонкостінного матеріалу (наприклад, для теплообмінників або паливних баків), типовими дефектами є утворення магістральних тріщин, місцеве витончення стінок та розшарування структури. Зокрема, при формуванні виробів з алюмінієвого сплаву типу 6061 можлива поява тріщин у разі перевищення критичних деформацій, що безпосередньо впливає на якість і надійність кінцевої продукції.

Для оптимізації технологічного процесу та попередження дефектів деформування необхідне впровадження математичних моделей, які описують поведінку матеріалу у складному напружено-деформованому стані. З цією метою доцільно використовувати критерії граничної пластичності, зокрема критерії Мізеса або Треска, що дозволяють оцінити допустимі умови формування і забезпечити прогнозовану керованість процесом.

$$\sigma_e = \sqrt{\frac{3}{2}} s_{ijs} s_{ijs} \leq \sigma_y \quad (1)$$

де σ_e - еквівалентна напруга за Мізесом, s_{ij} - девіатор напружень, σ_y - границя текучості матеріалу.

Під пластичністю розуміють здатність матеріалу до незворотної (пластичної) формозміни під дією зовнішнього навантаження без утворення тріщин або руйнування. Ця здатність є принципово важливою для процесів штампування обкочуванням, проте вона має природні обмеження [2. с. 175]. У процесі пластичної

деформації в матеріалі накопичуються дефекти кристалічної ґратки - зокрема, лінійні та точкові, а також мікротріщини, які поступово ростуть і призводять до структурного розущільнення, появи магістральної тріщини та руйнування заготовки (рис. 1).

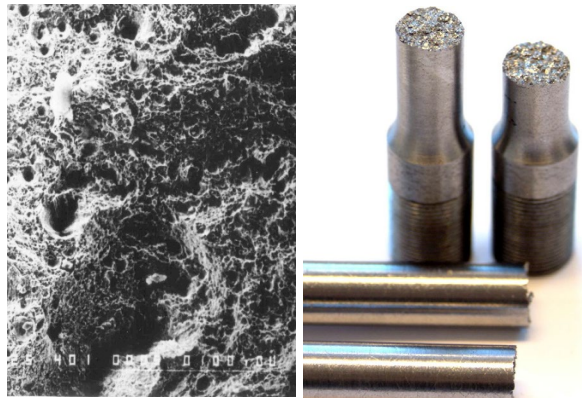

Рис. 1. Типова картина пошкоджень у зоні пластичної деформації до руйнування

Накопичення пошкоджень супроводжується зміною фізико-механічних властивостей матеріалу: зменшується його густина, порушується цілісність, змінюються електричні та теплофізичні характеристики. Ці явища необхідно враховувати при розробці технологій обробки складнопрофільних трубчастих деталей, щоб забезпечити стійкість процесу формування й уникнути передчасного руйнування заготовки рис. 2.

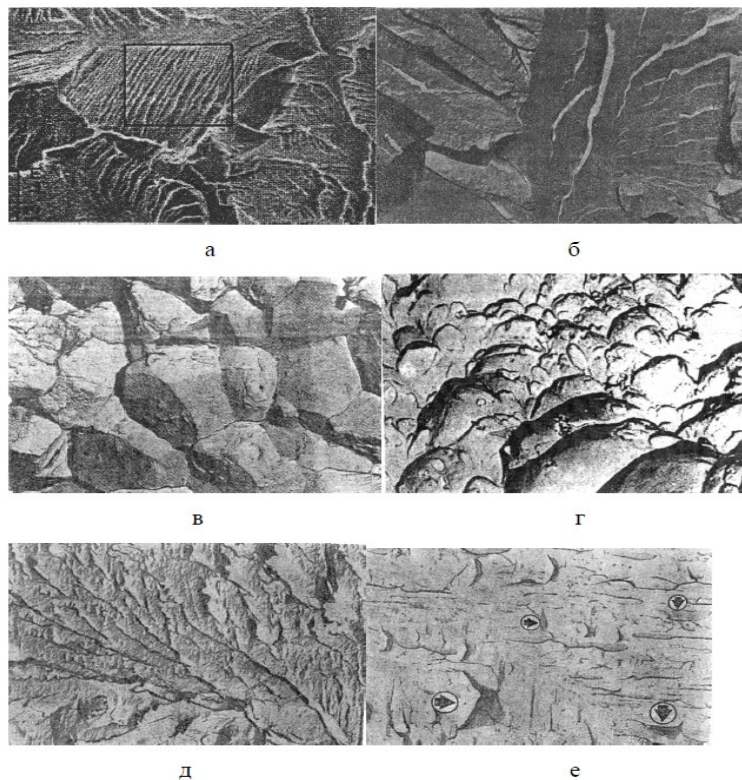

Рис. 2. Елементи мікробудови поверхні зламів: а - фасетки відколу з ділянкою втомних рівчаків; б - сходишки відколу; в - міжзеренне руйнування; г - внутрішньозеренне в'язке руйнування; д - рівчачковий узор; е - язички руйнування

У якості міри пластичності приймають накопичену до моменту руйнування пластичну деформацію [3. с. 172]:

$$\varepsilon_* = \int_0^{t_p} \varepsilon_i d\tau, \quad (1)$$

де τ - час деформування до руйнування.

За умов простого деформування, при якому зберігається знак головних деформацій і сталість орієнтації головних осей відносно матеріальних волокон, накопичена деформація (ступінь деформації) чисельно дорівнює інтенсивності логарифмічних деформацій.

Висновки. Процес штампування обкочуванням трубчастих виробів зі складною геометрією супроводжується низкою технологічних складнощів, серед яких особливо важливою є необхідність попереднього нагрівання заготовки. Нагрів забезпечує стабільність пластичної деформації, знижує жорсткість матеріалу та сприяє рівномірному формоутворенню складнопрофільних ділянок.

Разом із тим, нагрівання значно ускладнює виробничий процес, оскільки вимагає додаткових енергетичних витрат, прискорює знос інструменту, може знижувати якість поверхні та викликати дефекти мікроструктури заготовки. Вибір оптимальних режимів нагрівання - температури, тривалості та способу теплової дії - є критичним для уникнення внутрішніх напружень, тріщин або порушення геометрії сформованого виробу.

Крім того, складна кінематика деформування, характерна для виробів з нерівномірним перерізом або профілем, вимагає високої точності налаштування технологічного процесу. Нерівномірний розподіл деформацій і напружень у таких зонах може призводити до локальних дефектів і зниження розмірної точності.

Список використаних джерел

1. Михалевич В. М., Штуць А. А., Колісник М. А. Дослідження процесів штампування обкочуванням за рахунок аналізу моделювання деформовності матеріалу заготовок // Техніка, енергетика, транспорт АПК. - 2023. - № 3 (122). - С. 22-34.
2. Mykhalevych V. M., Kolisnyk M. A., Shtuts A. A. Study of the Stress-Strain State of the Material of the Blanks during Plastic Stamping by Rolling//Metallophysics and Advanced Technologies. - 2025. - Vol. 47, No. 1. - P. 57-81.
3. Shtuts A., Kolisnyk M., Vydmysh A., Voznyak O., Baraban S., Kulakov P. Improvement of stamping by rolling processes of pipe and cylindrical blades on experimental research//Key Engineering Materials. - 2020. - Vol. 844. - P. 168-181.

СЕКЦІЯ 7. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

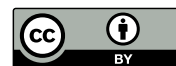
.....

SECTION 7. SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES

Денисюк О. В.,

УДК 331.101.262:005.336.1:33

здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Приватний вищий навчальний заклад
"Європейський університет", м. Київ

**ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ ЕКОНОМІСТІВ ЯК
ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ФАХІВЦЯ
У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується інтенсивними глобалізаційними процесами, які докорінно трансформують структуру та функціонування ринків праці. Технологічна революція, цифровізація економічних процесів, зростання міжнародної конкуренції створюють нові виклики для професійної діяльності фахівців економічного профілю. У цих умовах професійна мобільність стає визначальним чинником успішної кар'єри та конкурентоспроможності економіста на глобальному ринку праці. Професійна мобільність як здатність фахівця адаптуватися до змінних умов професійного середовища, освоювати нові компетенції та переміщуватися між різними сферами діяльності набуває особливого значення в контексті динамічних змін економічного ландшафту. Для економістів, які працюють в умовах високої невизначеності та швидких трансформацій бізнес-процесів, мобільність стає не просто бажаною якістю, а необхідною умовою професійного виживання та розвитку.

Професійна мобільність як науковий феномен характеризується багатоаспектністю та складністю структури. У широкому розумінні професійна мобільність являє собою здатність фахівця до зміни видів професійної діяльності, адаптації до нових умов праці, освоєння суміжних професійних областей та географічного переміщення у процесі кар'єрного розвитку.

Структурно професійна мобільність економістів включає декілька взаємопов'язаних компонентів. Горизонтальна мобільність передбачає переміщення між однорівневими позиціями в межах однієї професійної сфери або між різними галузями економіки. Цей тип мобільності дозволяє фахівцю розширити професійний досвід, поглибити розуміння міжгалузевих зв'язків та сформувати системне бачення економічних процесів. Вертикальна мобільність охоплює кар'єрне просування по ієрархічній

драбині, що супроводжується зростанням відповідальності, розширенням функціональних обов'язків та підвищенням рівня винагороди. Для економістів цей тип мобільності може включати перехід від виконавчих до управлінських позицій, від аналітичної роботи до стратегічного планування. Географічна мобільність стає особливо важливою в умовах глобалізації та передбачає готовність фахівця до роботи в різних регіонах та країнах. Для економістів це відкриває можливості для роботи в міжнародних компаніях, участі у глобальних проектах та освоєння досвіду різних економічних систем. Функціональна мобільність характеризує здатність економіста до переходу між різними функціональними областями діяльності – від фінансового аналізу до маркетингових досліджень, від управління проектами до консалтингу. Цей тип мобільності особливо цінується роботодавцями, оскільки дозволяє створювати міждисциплінарні команди та забезпечувати комплексний підхід до вирішення бізнес-завдань [1].

Професійна мобільність формується під впливом комплексу внутрішніх та зовнішніх факторів, що визначають її спрямованість та інтенсивність. Розуміння цих детермінант є критично важливим для розробки стратегій підвищення конкурентоспроможності фахівців. Особистісні характеристики відіграють фундаментальну роль у формуванні мобільності. Психологічна готовність до змін, адаптивність, толерантність до невизначеності, відкритість до нового досвіду створюють основу для успішної професійної мобільності. Економісти з високим рівнем емоційного інтелекту та розвиненими комунікативними навичками демонструють більшу здатність до адаптації в нових професійних середовищах. Кваліфікаційні характеристики включають рівень освіти, спектр професійних компетенцій, досвід роботи в різних сферах. Економісти з широким набором аналітичних навичок, знанням декількох мов, володінням сучасними інформаційними технологіями мають значно більші можливості для професійної мобільності. Соціальний капітал у вигляді професійних мереж, контактів з колегами, репутації в професійному середовищі суттєво впливає на мобільність. Розвинені професійні зв'язки створюють інформаційні канали про нові можливості, забезпечують підтримку в процесі кар'єрних переходів. Зовнішні економічні фактори включають стан ринку праці, темпи економічного зростання, рівень конкуренції, регуляторне середовище. Динамічні ринки з високим попитом на кваліфіковані кадри створюють сприятливі умови для професійної мобільності, тоді як економічні кризи можуть її обмежувати. Технологічні зміни стають все більш важливим драйвером мобільності. Цифровізація економіки, автоматизація рутинних процесів, розвиток штучного інтелекту змушують економістів постійно оновлювати свої компетенції та шукати нові ніші для застосування професійних знань [2].

Взаємозв'язок між професійною мобільністю та конкурентоспроможністю економіста проявляється через декілька ключових механізмів, що формують стійкі конкурентні переваги фахівця. Розширення професійного досвіду через мобільність дозволяє економісту сформувати унікальну комбінацію знань та навичок, що важко відтворити конкурентам. Досвід роботи в різних галузях створює синергетичний ефект, коли знання з однієї сфери можуть бути креативно застосовані в іншій. Підвищення адаптивності як результат мобільності забезпечує здатність фахівця швидко пристосовуватися до нових умов, освоювати нові ролі та функції. Це особливо важливо в умовах високої невизначеності сучасного бізнес-середовища. Розвиток мережевого капіталу через професійну мобільність створює доступ до ширшого кола можливостей, інформації та ресурсів. Різноманітні професійні контакти стають джерелом нових проєктів, партнерств та кар'єрних можливостей. Формування репутації універсального фахівця підвищує привабливість економіста для роботодавців, які цінують здатність до міждисциплінарної роботи та комплексного підходу до вирішення бізнес-завдань. Психологічні переваги мобільності включають підвищення впевненості в собі, розвиток лідерських якостей, формування стресостійкості. Ці характеристики суттєво впливають на професійну ефективність та кар'єрний успіх [3].

Систематичний розвиток професійної мобільності потребує реалізації комплексної стратегії, що включає різні аспекти професійного та особистісного розвитку. Стратегія безперервного навчання передбачає постійне оновлення знань та освоєння нових компетенцій. Для економістів це може включати вивчення нових аналітичних методів, освоєння цифрових технологій, здобуття додаткових кваліфікацій у суміжних областях. Особливе значення має розвиток навичок роботи з великими даними, машинним навчанням, блокчейн-технологіями. Стратегія мережевого розвитку спрямована на формування та підтримку професійних зв'язків. Участь у професійних асоціаціях, конференціях, форумах, менторських програмах створює можливості для обміну досвідом та налагодження корисних контактів. Стратегія міжнародного розвитку включає освоєння міжнародних стандартів, отримання міжнародних сертифікатів, участь у міжнародних проєктах. Для економістів важливими є сертифікації CFA, ACCA, володіння іноземними мовами, знання міжнародних стандартів фінансової звітності. Стратегія особистісного розвитку спрямована на формування особистісних якостей, що сприяють мобільності. Це включає розвиток емоційного інтелекту, лідерських навичок, стресостійкості, креативності [4].

Розвиток професійної мобільності економістів стикається з рядом викликів, що потребують системного вирішення. Швидкість технологічних змін створює постійний тиск на необхідність оновлення компетенцій, що може призводити до професійного вигорання та стресу. Глобалізація, з одного боку, розширює можливості, а з іншого - посилює конкуренцію та вимагає постійного підвищення

планки професійних стандартів. Регуляторні бар'єри, культурні відмінності, мовні перешкоди можуть обмежувати географічну мобільність. Для подолання цих викликів необхідна координація зусиль освітніх інституцій, професійних організацій та державних органів у напрямку гармонізації стандартів, взаємного визнання кваліфікацій, створення підтримуючої інфраструктури для професійної мобільності. Перспективи розвитку професійної мобільності економістів пов'язані з подальшою цифровізацією економіки, розвитком віддаленої роботи, зростанням ролі креативних індустрій. Нові технології створюють можливості для географічної мобільності без фізичного переміщення, розширюючи доступ до глобального ринку праці [5].

Професійна мобільність економістів у глобалізованому середовищі є критично важливим фактором конкурентоспроможності, що визначає успішність кар'єри та професійну затребуваність. Багатоаспектність цього феномену потребує комплексного підходу до його розвитку, що включає особистісний розвиток, освоєння нових компетенцій, формування професійних мереж та міжнародного досвіду. Успішна реалізація стратегій розвитку професійної мобільності вимагає активної позиції самого фахівця, підтримки з боку освітніх та професійних інституцій, створення сприятливого регуляторного середовища. Лише за умови координації зусиль усіх зацікавлених сторін можна забезпечити ефективне використання потенціалу професійної мобільності для підвищення конкурентоспроможності економістів у глобальній економіці. Подальші дослідження доцільно спрямувати на емпіричний аналіз впливу різних типів мобільності на кар'єрний успіх, розробку інструментів оцінки мобільності, вивчення галузевих особливостей професійної мобільності економістів.

Список використаних джерел

1. Білик О.І. Вплив цифрової економіки на зменшення негативних наслідків соціального ризику. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Проблеми економіки та управління*. 2019. Вип. 4. С. 8-16.
2. Гриценко О.А. Цифрова економіка: сучасні виклики для економістів та правознавців. *Економічна теорія та право*. 2018. №2. С. 77-90.
3. Іванченкова Л.В., Стасюкова К.В. Конкурентоспроможність як сучасна економічна категорія. *Молодий вчений*. 2019. №7(1). С. 129-133.
4. Кримова М.О. Оцінка конкурентоспроможності молодих фахівців з економічною освітою на ринку праці України. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. №2. С. 53-64.
5. Личковська М.Р., Меджидова В.О. Цифровізація економіки: нові можливості та проблеми підвищення інноваційної спрямованості праці і професійної мобільності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 27(1). С. 93-98.

Колодич О. Б.,
канд. психол. наук, доцент,
заступник директора з науково-методичної
роботи, адміністрування та розвитку,
Рівненський обласний інститут
післядипломної педагогічної
освіти, м. Рівне

УДК 376-056.36:37.015.3
DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250715.10>

КОМУНІКАЦІЙНА АДАПТАЦІЯ УЧНІВ З РІЗНИМИ ТИПАМИ ОСВІТНІХ ТРУДНОЩІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Актуальність процесу комунікаційної адаптації учнів з різними типами освітніх труднощів під час навчання обумовлена посиленням уваги суспільства до якості освітніх послуг для різних категорій здобувачів освіти. Тому, питання розвитку комунікаційних навичок учнів з різними типами освітніх труднощів в закладах освіти є основним у процесі підтримки та поглиблення інтеграції в суспільство.

Комунікаційна адаптація осіб з особливими освітніми потребами є інтерактивною та втілюється у навчальний процес як спосіб обміну ресурсами, що реалізуються через взаємодію, стосунки, які підвищують комунікативні навички та допомагають долати життєві труднощі. Цей процес розглядається з двох позицій, пояснюючи зв'язок зі здоров'ям (психічним, фізичним, соціальним), ментальним благополуччям. Перша вказує на необхідність підтримки в стресових ситуаціях як головного ефекту; друга гарантує підтримку незалежно від наявності стресових факторів.

Особливості освітнього процесу, як основи соціальної підтримки та адаптації, розкривається переважно в працях вчених: Завацька Н.Є. [2], Гідрі А. [3], а також у дослідженнях Баневич Ф.С [1].

Недостатня дослідженість організаційних засад психічного і фізичного здоров'я обумовлюють різноманіття психолого-педагогічних підходів до їх вивчення. Роджерс К. [4] запропонував термін "повноцінно функціонуюча особистість" для позначення здорових дітей, котрі використовують свої здібності, реалізують свої таланти і спрямовані на здобуття повноцінної освіти, пізнання себе і своїх переживань.

Отже, в сучасній психологічній науці немає єдиного визначення поняття комунікаційної адаптації, виникає певна неузгодженість у факторах, ознаках, структурі.

Враховуючи вищезазначене основними завданнями дослідження стало:

- визначення особливостей комунікаційної адаптації учнів з різними типами освітніх труднощів у навчальному процесі, які проявляються в динаміці групової взаємодії та підтримки;

- посилення інтегруючого ефекту психологічних впливів педагогічного колективу в процесі комунікаційної адаптації учнів з різними типами освітніх труднощів у навчальному процесі;

- активізація мотиваційних чинників комунікаційної адаптації учнів з різними типами освітніх труднощів у навчальному процесі;

Дослідження основ комунікаційної адаптації учнів з різними типами освітніх труднощів у навчальному процесі переважно стосуються корекційної психології та педагогіки, психології конфлікту, соціальної роботи, які частково торкаються психологічних аспектів: з точки зору ресурсів соціальної взаємодії, оцінки їх доступності, в контексті теорії когнітивних впливів на самооцінку і емоції, з позиції психології здоров'я та суспільної комунікації, а також як чинників компенсації впливу соціальних негараздів [2; 3].

Науковці та практики в сфері корекційної психології зазначають, що різні типи порушень психофізичного розвитку можуть вплинути на мислення, відчуття, поведінку, комунікацію, можливість самообслуговування, виконання навчальних завдань, що позначається на комунікаційній адаптації учнів з різними типами освітніх труднощів у навчальному процесі.

Комунікаційна адаптація учнів з різними типами освітніх труднощів у навчальному процесі це не лише комунікативна або соціальна складова взаємодії, на неї впливають оточення, культурологічний аспект, особистісні чинники, внутрішні переживання. Важливими у дослідженні мотиваційних чинників адаптації учнів з різними типами освітніх труднощів у навчальному процесі є питання взаємного впливу в учнівському колективі на поведінку, переконання, як етап соціалізації, як обмін ресурсами, як намір допомогти, як дії, що спрямовані на задоволення колективних інтересів.

Мотиваційні чинники комунікаційної адаптації учнів з різними типами освітніх труднощів у навчальному процесі впливають на розвиток соціальних взаємин, когнітивних навичок, емоцій, поведінку, а також на зв'язок між соціальною адаптацією, здоров'ям та благополуччям. У процесі дослідження з'ясовано, що високий рівень комунікаційної адаптації свідчить про позитивний вплив когнітивних репрезентацій на самооцінку і емоції учнів з різними типами освітніх труднощів.

Поведінка осіб з особливими освітніми потребами визначається трьома змінними: структурою особистості, роллю та референтною групою, тому варто її аналізувати в рамках складної колективної активності та поведінки. Іншими словами, учні вчаться саморегуляції, застосовуючи стандарти колективу як щодо своєї власної поведінки, так і проявів комунікаційної адаптації. Це створює соціальний механізм регулювання проявів, які можуть завдавати шкоди. Мотиваційні чинники комунікаційної

адаптації учнів з різними типами освітніх труднощів у навчальному процесі допомагають створювати і підтримувати ідентичність і самооцінку кожного через ролі в адаптивних взаємостосунках і в такий спосіб сприяють зміцненню психічного здоров'я і благополуччя, забезпечуючи засобами осмислення себе і світу. Ефективність комунікаційної адаптації учнів з різними типами освітніх труднощів та регуляції емоцій демонструється через спілкування та спільні види діяльності, а не через настанови про подолання стресу, та є шляхом до нормалізації психофізіологічного стану. При цьому роль комунікаційної адаптації, теми комунікації та заходи, які регулюють емоції, залежать від особистісних якостей учнів з особливими освітніми потребами, про що свідчать результати досліджень.

Важливим аспектом дослідження є розмежування наявного рівня комунікаційної адаптації дітей та очікувань, що підтримка у майбутньому дасть вищий рівень результативності. Загалом, учні з різними типами освітніх труднощів в закладах освіти активно долучаються до колективної взаємодії, що свідчить про соціальні зв'язки, комунікацію, взаємостосунки між учасниками.

Отже, комунікаційна адаптація учнів з різними типами освітніх труднощів у навчальному процесі як комплексний індивідуально-психологічний феномен соціального контексту містить елементи когнітивних уявлень, оцінок про себе та оточуючих, про стандарти колективу, які проявляються через поведінку, виконання соціальних ролей, самоідентифікацію, створення або розрив взаємостосунків, спілкування під впливом зовнішніх чинників, факторів оточення, культури, виховання, обставин життя, приналежності до групи, пов'язана із задоволенням базових психологічних потреб і спрямована на психофізіологічне збереження функцій життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ. Видавничий центр "Академія". 2004. 344 с. https://document.kdu.edu.ua/info_zab/061_123.pdf.
2. Завацька Н. Є. Психологічні особливості соціальної підтримки осіб з проблемами невдалого процесу адаптації в соціумі. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. Зб. наук. праць Східноукраїнського нац. ун-ту імені Володимира Даля. № 2(37). Сєверодонецьк. Вид-во СХУ імені Володимира Даля. 2015. С. 157-165.
3. Hidri, A. (2019) How Ideas Turn into an Active Force in Society. *Advances in Journalism and Communication*, 7. Pp. 1-18. doi: 10.4236/ajc.2019.71001.
4. Rogers C. R. On Becoming a Person, A Therapist's View of Psychotherapy. Boston. Houghton Mifflin. 1961. ISBN 0-395-75531-X USA. https://books.google.com.ua/books?id=0yHBXXhJbKQC&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

Матюніна Д. С.,
здобувачка третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, м. Харків

УДК 159.942:159.97
DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250715.11>

ПРОЯВИ ТРИВОЖНОСТІ У ПРОЦЕСІ ГОРЮВАННЯ В ОСІБ З НЕВРОТИЧНИМ РІВНЕМ ОРГАНІЗАЦІЇ

Актуальність. Втрата є однією з найглибших форм психологічної кризи, яка викликає сильні емоційні переживання, тривожність, розгубленість та вимагає значних внутрішніх ресурсів для її подолання. Одним з перебігів втрати є горювання. Горювання являється природним процесом у людини, як наслідок на втрату, проте його перебіг залежить від особистісних характеристик та патернів поведінки у людини, зокрема від рівня організації її психіки. Розгляд осіб з невротичним рівнем організації особистості характеризуються підвищеною емоційною вразливістю, схильністю до тривожних переживань, самозвинувачень та внутрішніх конфліктів. У процесі втрати вони частіше стикаються з ускладненим горюванням, що може проявлятися у формі хронічної тривоги, депресивних реакцій або психосоматичних симптомів.

У даний час в Україні, кількість осіб, які переживають втрати, значно зросла, що робить питання психологічної підтримки ще більш актуальним. Вивчення тривожних проявів у контексті горювання у людей з невротичним рівнем організації є важливим як для розуміння їхньої вразливості, так і для розробки дієвих психокорекційних програм, спрямованих на стабілізацію емоційного стану, підвищення стресостійкості та профілактику ускладнених форм горювання.

Мета. Визначити особливості проявів тривожності у процесі горювання в осіб з невротичним рівнем організації особистості, а також проаналізувати їхній вплив на перебіг адаптації до втрати та окреслити можливі напрямки психологічної допомоги таким особам.

Виклад основного матеріалу. Процес горювання є природною реакцією на втрату, однак його перебіг суттєво варіюється залежно від індивідуально-психологічних особливостей особистості. Елізабет Кюблер-Росс розглядала горювання як прожиття певних етапів у людини: заперечення, гнів, торг, депресія, прийняття. Горювання є нормальним процесом, що має етапи, які не завжди проходять лінійно. Згідно з психодинамічною теорією, рівень організації особистості визначає спосіб переживання емоцій, тип захистів, здатність до інтеграції болісного досвіду. [1. с.15]

Особи, які мають невротичний рівень організації особистості зазвичай мають збережену реальність, стійку ідентичність та здатність до емпатії, однак відзначаються підвищеним рівнем тривожності, ригідністю мислення, надмірною самокритикою та схильністю до внутрішніх конфліктів.

У процесі проживання горювання особистості з невротичним рівнем організації демонструють неадаптивні реакції тривоги, які як наслідок можуть мати форму генералізованої тривожності, страху майбутнього, уникання думок про втрату або, навпаки, румінацій, що означає постійне повернення до болісних спогадів. Вони схильні до катастрофізації, переживають сильне почуття провини або сорому, можуть надмірно ідентифікуватися з втраченим об'єктом, якщо це близька, або значима людина для них. Це ускладнює адаптацію до нових обставин та створює ризик затяжного або патологічного горювання.[2.с. 20-21]

М. Ейнсворт у своїх дослідженнях вказував, що невротичний рівень часто поєднується з тривожно-амбівалентним типом прив'язаності, як наслідок знижує толерантність до фрустрації та втрати. Дослідники А. Бек, З. Фрейд, Д. Кюблер-Росс вважали, що у людей з невротичним рівнем організації особистості горювання супроводжується високим емоційним навантаженням, а саме: порушення сну, апетиту, головний біль, підвищене серцебиття, а також схильність до депресивних і тривожних розладів.[3.с.45] Поведінка може змінюватись, найчастіше можемо спостерігати, такі поведінкові прояви: "уникнення" емоційного контакту, соціальну ізоляцію. "Гіперреактивність" на зовнішні подразники, дратівливість. "Потребу в контролі", створення техник саморегуляцій для зменшення тривоги. "Спроби "заслужити любов"", що може проявлятися в емоційній залежності та прагненням надмірного контролю партнера. [4.с.131]

Базова потреба для людей з невротичною організацією особистості це висока потреба в безпеці та стабільності. Раптові втрати можуть руйнувати їхні базові уявлення про світ як безпечне місце. У таких випадках ефективними є психотерапевтичні методи, такі як: когнітивно-поведінкові техніки, дихальні практики, також психодинамічна, та екзистенційна терапія, передбачена для опрацювання емоційної травми.

Загалом, розуміння специфіки переживання втрати людьми з невротичним рівнем організації дозволяє формувати психологічну підтримку, що враховує їхню уразливість, потребу в безпеці, схильність до тривоги й залежності у стосунках. [5.с.88]

Наукова проблема. У сучасних умовах життя в Україні все більше людей стикаються з процесом горювання, який часто супроводжується тривожними розладами. Особливо вразливими в цьому контексті є особи з невротичним рівнем організації особистості, для яких характерні підвищена тривожність, емоційна нестабільність, схильність до самозвинувачення та внутрішніх конфліктів.

Незважаючи на наявність загальних теоретичних підходів до опису процесу горювання, існує недостатня кількість емпіричних досліджень, що висвітлюють специфіку проявів тривожності саме в осіб з невротичним рівнем організації.

Проблема полягає в тому, що традиційні підходи до підтримки в процесі втрати не завжди враховують особливості особистісної організації, що знижує ефективність психологічної допомоги. Це зумовлює необхідність глибшого дослідження специфіки психоемоційних реакцій на втрату, зокрема проявів тривожності у цієї групи осіб, а також розробки цілеспрямованих психокорекційних стратегій.

Висновки. Горювання є тяжким психоемоційним процесом, який передбачає розгубленість у просторі, підвищену тривожність, емоційну лабільність, румінації, схильність до самозвинувачення, уникання та соматичні прояви. Це проявляється у людей з невротичним рівнем організації особистості. Особистості з невротичною структурою більш вразливі до стресових подій, зокрема втрат, через недостатній рівень емоційної регуляції, внутрішні конфлікти та залежність від зовнішнього схвалення. Це ускладнює проживання втрати та продовжує процес горювання. У людей з невротичним рівнем організації особистості під час горювання спостерігається "тривожний тип реагування" з переважанням нав'язливих думок, страху повторної втрати, соціального відсторонення, проблем зі сном, а також схильності до уникнення болісних емоцій. Постійна психологічна підтримка у людей з невротичним рівнем організації надає позитивні результати за певними методами, які спрямовані на зниження тривожності: арт-терапія, тілесно-орієнтовані техніки, когнітивно-поведінкова терапія, групова підтримка, а також робота з формуванням емоційної безпеки й адаптивних копінг-стратегій.

Подальші дослідження у цій сфері є важливими для розробки цільових психологічних інтервенцій, які враховують рівень особистісної організації, що сприятиме більш ефективному подоланню втрати та збереженню психічного здоров'я.

Список використаних джерел

- 1.American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5-TR)*. Arlington, VA: American Psychiatric Publishing. 2022. С. 15.
- 2.Fonagy, P., Luyten, P., & Allison, E. (2021). *Mentalizing, Attachment and Epistemic Trust: Emerging Therapeutic Strategies*. London: Oxford University Press.2021.С.20-21.
- 3.Ісаєнко О. М. Психологічні особливості переживання втрати у внутрішньо переміщених осіб. Психологія: реальність і перспективи, №18. 2021.С. 45.
- 4.Мельник С. В. Особливості психоемоційного реагування на втрату в осіб з різними типами прив'язаності. Актуальні проблеми психології, т. 16, вип. 42. 2020 С. 131.
- 5.Шевцова А. Ю. Тривожні розлади у процесі горювання: психодинамічний підхід. Психологічні перспективи, №40. 2022. С. 88.

Руднік С. А.,

УДК 378.147:33

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Приватний вищий навчальний заклад
"Європейський університет", м. Київ

ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Динамічні зміни в економічному середовищі, стрімкий розвиток цифрових технологій та глобалізація бізнес-процесів висувають нові вимоги до підготовки економістів. Сучасний фахівець економічного профілю повинен володіти не лише фундаментальними теоретичними знаннями, а й здатністю застосовувати їх у практичній діяльності, адаптуватися до змінних умов ринкового середовища та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю модернізації системи професійної підготовки економістів відповідно до сучасних викликів і потреб роботодавців. Традиційна модель навчання, орієнтована переважно на передачу знань, потребує трансформації у бік розвитку практичних компетентностей та формування готовності до професійної діяльності [1].

Компетентнісний підхід у професійній освіті передбачає орієнтацію на результати навчання, які виражаються у формі компетентностей – здатностей особистості мобілізувати знання, уміння, навички та особистісні якості для успішного виконання професійної діяльності.

Структура фахових компетентностей майбутніх економістів включає декілька взаємопов'язаних компонентів [2]:

- когнітивний компонент охоплює систему професійних знань з економічної теорії, методології економічного аналізу, фінансів, маркетингу, менеджменту та суміжних дисциплін. Цей компонент забезпечує теоретичну основу для професійної діяльності та формує концептуальне мислення майбутнього фахівця;
- операційно-діяльнісний компонент включає практичні уміння та навички застосування економічних інструментів, методів аналізу та прогнозування, роботи з інформаційними системами, підготовки аналітичних звітів та презентацій. Цей компонент забезпечує здатність до практичного застосування теоретичних знань;
- особистісний компонент охоплює професійно важливі якості, такі як аналітичне мислення, відповідальність, комунікативні здібності, здатність до командної роботи, креативність та інноваційність. Розвиток цього компонента сприяє формуванню професійної ідентичності та готовності до професійної самореалізації;

- мотиваційно-ціннісний компонент включає професійні цінності, мотивацію до професійного розвитку, етичні принципи та соціальну відповідальність. Цей компонент визначає спрямованість професійної діяльності та забезпечує стійку мотивацію до професійного удосконалення.

Ефективне формування фахових компетентностей майбутніх економістів потребує використання сучасних педагогічних технологій та інноваційних методів навчання. Проблемно-орієнтоване навчання дозволяє студентам розвивати аналітичні здібності через вирішення реальних економічних проблем. Цей метод сприяє формуванню критичного мислення та здатності до прийняття обґрунтованих рішень в умовах невизначеності. Кейс-метод забезпечує поглиблене вивчення конкретних бізнес-ситуацій, розвиває навички аналізу та синтезу інформації, формує здатність до комплексного підходу у вирішенні професійних завдань. Використання автентичних кейсів з практики вітчизняних та зарубіжних компаній підвищує практичну спрямованість навчання. Проектна технологія створює умови для інтеграції різних аспектів економічної діяльності, розвиває навички планування, організації та контролю, формує досвід командної роботи. Реалізація проектів у співпраці з підприємствами та організаціями забезпечує зв'язок з практикою. Симуляційні технології дозволяють моделювати економічні процеси та ситуації, створюють безпечне середовище для експериментування та помилок, розвивають інтуїцію та досвід прийняття рішень. Використання комп'ютерних симуляторів та бізнес-ігор підвищує мотивацію та ефективність навчання. Цифровізація освітнього процесу передбачає інтеграцію сучасних інформаційних технологій у навчальний процес. Використання спеціалізованого програмного забезпечення, онлайн-платформ, віртуальних лабораторій та мобільних додатків розширює можливості навчання та готує студентів до роботи в цифровому економічному середовищі [3].

Формування фахових компетентностей неможливе без належної організації практичної підготовки майбутніх економістів. Система практичного навчання повинна включати різні форми взаємодії з професійним середовищем. Навчальна практика забезпечує первинне знайомство з професійною діяльністю, формує базові практичні навички роботи з документами, інформаційними системами та професійним програмним забезпеченням. На цьому етапі важливо створити умови для адаптації студентів до вимог професійної діяльності. Виробнича практика передбачає безпосереднє включення студентів у професійну діяльність підприємств та організацій. Цей етап практичної підготовки сприяє розвитку спеціальних компетентностей, формує досвід роботи в реальних умовах, розвиває професійну самостійність. Переддипломна практика забезпечує поглиблення та систематизацію набутих компетентностей,

створює умови для виконання кваліфікаційного дослідження, формує готовність до самостійної професійної діяльності. Ефективність практичної підготовки значною мірою залежить від якості співпраці закладу освіти з підприємствами та організаціями. Створення мережі партнерських відносин, розробка спільних програм та проектів, залучення практиків до освітнього процесу сприяють підвищенню якості підготовки майбутніх економістів [4].

Система оцінювання фахових компетентностей майбутніх економістів повинна відповідати принципам об'єктивності, всебічності та систематичності. Традиційні методи контролю знань потребують доповнення компетентнісно-орієнтованими формами оцінювання. Портфоліо студента дозволяє документувати процес розвитку компетентностей, демонструвати досягнення та рефлексувати над власним навчальним досвідом. Портфоліо може включати результати проектної діяльності, звіти з практики, сертифікати про участь у конференціях та конкурсах. Комплексні завдання передбачають оцінювання здатності студентів інтегрувати знання з різних дисциплін для вирішення професійних завдань. Такі завдання можуть моделювати реальні ситуації професійної діяльності. Експертне оцінювання залучає практикуючих економістів до процесу оцінювання компетентностей студентів. Це забезпечує відповідність критеріїв оцінювання вимогам професійної діяльності та підвищує об'єктивність оцінювання [5].

Формування фахових компетентностей майбутніх економістів у процесі професійної підготовки є складним багатоаспектним процесом, що потребує комплексного підходу та використання сучасних педагогічних технологій. Успішність цього процесу залежить від ефективної інтеграції теоретичної та практичної підготовки, використання інноваційних методів навчання, налагодження партнерських відносин з роботодавцями. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою моделей індивідуалізації навчання, вдосконаленням системи оцінювання компетентностей, дослідженням впливу цифровізації на якість економічної освіти. Важливим напрямом є також вивчення міжнародного досвіду підготовки економістів та адаптація кращих практик до умов вітчизняної освітньої системи. Реалізація компетентнісного підходу в підготовці майбутніх економістів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності випускників на ринку праці та забезпечить економіку країни кваліфікованими фахівцями, здатними ефективно працювати в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Вошколуп Г. Ю. Формування конфліктологічної компетентності майбутніх економістів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04; ВНЗ "Ун-т ім. Альфреда Нобеля". Дніпро, 2017. 20 с.

2. Дудка У. Т. Підготовка майбутніх економістів до професійної діяльності засобами інформаційно–комунікаційних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. Хмельницький, 2019.

3. Касіянц С. Е. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 20 с.

4. Наливайко Т. В. Формування професійної компетентності майбутніх економістів засобами інноваційних технологій у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; ДВНЗ "Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди". Переяслав-Хмельницький, 2019. 21 с.

5. Самосудова-Грозова О. Б. Формування дослідницької компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2016. 20 с.

Семигіна Т.,
докторка політичних
наук, професорка, м. Київ

УДК 364(477)

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ЩО ЦЕ ОЗНАЧАЄ В УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ?

Вступ. У глобальному науковому дискурсі дедалі більшого поширення набуває поняття *деколонізації соціальної роботи* [3; 9]. Йдеться не лише про переосмислення професійної практики в контекстах, де соціальна робота розвивалася як інструмент колоніального контролю (зокрема, в країнах Африки, Азії чи серед корінного населення Австралії), а й про ширше — критичне ставлення до знань, владних відносин, професійної ідентичності та освітніх стандартів, сформованих під впливом імперських і постімперських структур. У цьому сенсі деколонізація постає не лише як політичний акт, а як глибока інтелектуальна й професійна трансформація [6].

Метою цієї статті є осмислення деколонізації як критичної рамки для аналізу розвитку соціальної роботи в Україні. У фокусі — виявлення колоніальних і постколоніальних впливів на становлення професії, а також окреслення напрямів трансформації знання, освіти, практик і професійної ідентичності, які можуть сприяти утвердженню локальної суб'єктності, епістемічної автономії та соціальної справедливості.

Ключові результати. Попри те, що колоніальний статус України іноді піддається сумніву в академічному середовищі (мовляв, вона була інтегрованою частиною імперій, а не їхньою колонією), дедалі більше дослідниць і дослідників [4; 7] визнають, що структура російського та радянського імперіалізму мала всі риси колоніального підпорядкування: насильницьку асиміляцію, заборону мови, примусову міграцію, економічну експлуатацію, репресії проти національної інтелігенції — зокрема й у соціальній та освітній сферах.

У сфері соціальної роботи ці впливи проявлялися через централізм, патерналізм, ідеологізацію професії, орієнтацію на російськомовні освітні й наукові джерела, ігнорування місцевого контексту та суб'єктності клієнтів. Варто зазначити, що навіть перші україномовні книжки з соціальної роботи часто були прямими репліками або кальками з російських видань, що свідчило про відсутність власного теоретичного осмислення та адаптованого практичного досвіду [12]. Унаслідок цього в професії відтворювалися радянські підходи з їхньою ідеологічною складовою та формалізованою бюрократією, що суттєво обмежувало розвиток соціальної роботи як автономної й критичної дисципліни [2; 11].

З іншого боку, становлення соціальної роботи як "професійного проєкту" в Україні значною мірою відбулося завдяки підтримці міжнародних донорських і технічних ініціатив, особливо впродовж 1990–2000-х років. Саме в межах програм за участі ООН, ЄС, USAID, міжнародних неурядових організацій та урядів інших держав були започатковані перші навчальні курси, розроблені методичні посібники й інтервенційні практики [10; 12]. Хоча така підтримка відіграла позитивну роль, вона також передбачала перенесення готових моделей, які нерідко не адаптувалися до українського соціального, культурного чи політичного контексту. У результаті соціальна робота в Україні формувалась між двома залежностями — пострадянською (імперською) та зовнішньо-експертною (запозичене знання), що знеохочували до розвитку власної теоретичної школи, професійної автономії та критичного мислення.

Деколонізаційна оптика дозволяє побачити ці процеси не як технічні чи освітні виклики, а як **прояви епістемічної залежності**, коли навіть доброякісна допомога репродукує нерівні позиції у виробництві знання, професійних стандартів і критеріїв "якісної" практики [5]. Саме тому завдання деколонізації в Україні — не лише подолати радянський спадок, а й виробити **власну критичну позицію** щодо глобальних трансферів знань у соціальній роботі.

Деколонізація соціальної роботи в Україні вимагає критичного осмислення історичних впливів, пов'язаних із колоніальними і постколоніальними практиками, та свідомої трансформації професії. Цей процес не обмежується

лише зміною термінології чи оновленням окремих інструментів — він стосується глибших рівнів професійного мислення, структурування знань, методів взаємодії з клієнтами та ролі соціальної роботи в суспільстві. Його реалізація можлива через низку взаємопов'язаних напрямів, що впливають з аналізу літератури [1; 6; 8; 13] та власної професійної рефлексії.

Перший ключовий напрям — **зміна епістемології**, тобто джерел, форм і засад професійного знання. Протягом тривалого часу в Україні домінували або радянські, або не завжди релевантні до локального контексту західні моделі. Деколонізація передбачає переорієнтацію на локально вкорінені підходи, що спираються на реалії українського суспільства, зокрема, на колективний досвід виживання у війні, практики взаємопідтримки в громадах, розвиток волонтерства та солідарності, а також набуті підходи до травмоутливої допомоги. Це формує нову рамку знання, де важливі не тільки теоретичні запозичення, а також і фіксація досвіду, що здобувається "тут і тепер".

Водночас така переорієнтація не означає ізоляціонізму. Навпаки — вона передбачає **критичне відкриття до досвідів і знань, що постали в умовах подібного підпорядкування або боротьби з ним**. У цьому контексті важливою є поява перекладів і аналізу праць дослідниць і дослідників із країн "глобального Півдня", а також феміністичних, постколоніальних і деколоніальних підходів. Вони пропонують бачення соціальної роботи як простору боротьби за гідність, як "етичної політики турботи", що кидає виклик структурній нерівності, епістемічній несправедливості та колоніальному способу мислення.

Таке знання дає змогу українським фахівцям не лише вийти за межі євроцентризму, а й побачити власний досвід у глобальному контексті, усвідомити його унікальність і водночас — спільність із іншими колоніалізованими суспільствами. У результаті постає епістемологія, в якій цінується не лише універсальне, а й ситуаційне, контекстуальне, афективне і тілесне знання, що здатне жити соціальну роботу як практику солідарності й соціального уявлення про справедливість.

Другий важливий аспект — **освітня деколонізація**. Йдеться про необхідність системного оновлення освітніх програм, зокрема бакалаврських і магістерських курсів, з урахуванням сучасного українського контексту. Це передбачає включення праць українських дослідниць і дослідників, локальних практик і кейсів, а також критичний перегляд академічних канонів, які були сформовані в умовах пострадянської парадигми соціального забезпечення. Такий перегляд необхідний для того, щоб підготувати фахівців, здатних діяти в умовах складних гуманітарних викликів, пов'язаних з війною, переміщенням населення, травмою та соціальною фрагментацією.

Наступний вимір — **мовна й культурна реабілітація**, яка виходить далеко за межі лінгвістики. Визнання української мови як повноцінного інструменту професійної комунікації — це також визнання її ролі як засобу суб'єктивації, гідності та спротиву колоніальній спадщині. Важливо інтегрувати до соціальної роботи місцеві знання, форми догляду й підтримки, що існують поза межами офіційних інституцій, але глибоко вкорінені в українських культурних традиціях. До них належать практики взаємодопомоги в громадах, сусідської солідарності, релігійно-обрядові форми підтримки в горі, жіночі колективні форми піклування тощо. Їхнє визнання та адаптація можуть зробити соціальну роботу більш чутливою до потреб людей і менш відчуженою.

Четвертий, не менш важливий напрям — **переосмислення професійної ідентичності соціального працівника**. У радянській та пострадянській традиціях ця роль здебільшого зводилася до позиції виконавця державної політики, адміністративного посередника або інструмента контролю. Такий підхід відтворював бюрократичну ієрархію, заохочував до лояльності, а не до критичної рефлексії, послаблював етичну автономію фахівців і знижував їхню здатність діяти в умовах складної соціальної реальності.

У межах деколоніального підходу соціальний працівник постає як **активний, рефлексивний і ціннісно зорієнтований професіонал**. Його роль полягає не лише у наданні послуг, а й у **захисті прав людини**, адвокації інтересів вразливих груп, посередництві між державою та громадами, зміцненні соціальної солідарності. Такий фахівець повинен мати **критичне мислення**, бути здатним до **учасницьких практик**, розвивати **професійне лідерство** на рівні місцевих громад і створювати інноваційні, етично обґрунтовані рішення для складних соціальних ситуацій. Це потребує не лише нових освітніх моделей, а й **інституційної підтримки** — включно з автономією у прийнятті рішень, етичними стандартами та системами професійного розвитку.

З досвіду інших країн деколонізація є не миттєвим актом, це – тривалий процес, який передбачає як особисту, так і колективну роботу. У випадку України вона не зводиться лише до відмови від "російського" чи "радянського"; йдеться про глибше: розпізнання структурної нерівності, епістемічної несправедливості та гегемонії певних знань і практик. В умовах повномасштабної російсько–української війни, процес деколонізації набуває особливої актуальності. Адже мова йде не лише про територіальний суверенітет, а й про відновлення гідності, автономії та смислів, які формують майбутнє української соціальної роботи.

Висновки. Деколонізація соціальної роботи в Україні – це не просто ідея чи теоретична рамка, а **необхідна умова розвитку професії**, яка прагне бути релевантною до сучасних викликів. Вона вимагає системної роботи з історичними травмами,

епістемічною залежністю, колоніальними інерціями в знаннях, практиках, освіті й професійній культурі. Процес деколонізації не повинен обмежуватись відмовою від радянського спадку чи російськомовних джерел. Йдеться про **переосмислення професійної етики, підходів до навчання, способів допомоги.**

Список використаних джерел

1. Семігіна Т. "Буен Вівір" як глобальний пріоритет соціальної роботи на 2024–2026 роки. *Social Work and Education*. 2023. Т. 10, № 4. С. 472–485.
2. Семігіна Т. Професіоналізація соціальної роботи: перерваний політ? *Соціальний захист*. 2007. № 5. С. 41–44.
3. Asakura K., Miller J., Nakash O., & O'Neill P. Toward "decolonizing" clinical social work practice and education. *Smith College Studies in Social Work*. 2023. Т. 93, № 2–4. С. 73–82.
4. Boichenko M. The main directions of counteraction to the "russian world" in Ukraine: the tasks of decolonization. *Filosofiya osvity – Philosophy of Education*. 2024. Т. 29, № 2. С. 60–77.
5. Clarke K. Reimagining social work ancestry: Toward epistemic decolonization. *Affilia*. 2022. Т. 37, № 2. С. 266–278.
6. *Decolonizing Social Work* / Gray M., Coates J., Yellow Bird M., & Hetherington T., eds. London: Routledge, 2016.
7. Eppinger M. From "limited sovereignty" to decolonization in Ukraine. *HAU: Journal of Ethnographic Theory*. 2022. Т. 12, № 3. С. 659–667.
8. Lin S. Social work indigenization in Mainland China: Towards a state-led decolonizing framework. *Journal of Social Work*. 2022. Т. 22, № 1. С. 188–210.
9. Moss M., Rowen R., & Lee A. D. On the other side of the rabbit proof fence: Decolonizing social work education—a framework for change. *Social Work Education*. 2024. Т. 43, № 4. С. 862–878.
10. Ramon S. Creating social work and social policy education in Kiev, Ukraine: An experiment in social innovation. Anglia Polytechnic University, 2000.
11. Semigina T., Yeroshenko K. Policy of decentralization in Ukraine: threats and opportunities for community work. *The Oxford Handbook of Power, Politics and Social Work* / Baikady R. et al., eds.. New York: Oxford University Press, 2024. С. 517–538.
12. Semigina T., Karagodina O., Pozhydaieva O. Embracing European practices in social work doctoral education – critical reflections on Ukraine's experience. *Contemporary problems of pedagogy amidst the European integration of educational environment: theory and practice*. Riga: Baltija Publishing, 2023. С. 409–434.
13. Tefera G. M. Decolonizing social work practice: A case from Ethiopian refugee settings. *Journal of Social Service Research*. 2022. Т. 48, № 2. С. 273–284.

Сергієнко О. А.,

УДК 316.7

д-р екон. наук,
професорка, професорка кафедри
підприємництва, торгівлі і логістики,
Національний технічний університет
"Харківський політехнічний
інститут", м. Харків

Калашник М. Ю.,

здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Національний технічний університет
"Харківський політехнічний
інститут", м. Харків

МЕДІАКОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК УМОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ

Сьогодні в стрімко розвинутому світі інформаційних технологій та інновацій суспільство є вразливим до існуючих загроз медіапростору. В Україні питання щодо рівня обізнаності людей в правдивості контенту та інформації, що активно публікується в медіа, останнім часом стало особливо актуальним – через повномасштабну війну росії проти України різноманітні російські канали та засоби масової інформації почали використовувати фейки як спосіб маніпуляцій думкою людей. В контексті війни вплив хибної інформації пригнічує моральний дух та загрожує єдності держави. Крім цього варто відмітити, що мережа Інтернет, соціальні мережі, різноманітні сервіси та пристрої стали рутиною людства, а отже, важливим є визначити, як само можна захистити себе та близьких від рушійного впливу та негативних наслідків активного користування медіа. В такому контексті зростає потреба в розумінні терміну медіакомпетентність.

Поняття медіакомпетентності можна трактувати як розуміння соціокультурного та політичного контексту функціонування медіа, а також здатність бути носієм і передавачем медіакультурних смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором (здатність до сприйняття, аналізу, оцінки та створення медіатекстів, до медіадіалогу між виробниками і споживачами інформації), здатність створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства [1].

Медіа безпосередньо впливають на думку людей за допомогою нав'язування певних наративів, стандартів. Серед основних загроз, які можуть виникнути при низькому рівні медіакомпетентності, можна виділити наступні фактори:

- маніпуляції свідомістю;
- дезінформація та фейкові новини;
- цифрове шахрайство;
- порушення приватності користувача;
- кібербулінг тощо.

Розберемо кожен з вищезазначених аспектів більш детально. По-перше, маніпуляції свідомістю передбачають процес, коли людина легко піддається фейковим, штучно створеним або спотвореним новинам, пропаганді та емоційним тригерам. Користувач не усвідомлює, що його думку та поведінку формують зовнішні чинники: уряд, політичні діячі, релігійні секти, "лідери думок" і тд. Прикладом маніпуляцій свідомістю є гра в соціальних мережах "Синій кит", жертвами якої ставали підлітки. Їх поступово втягували в небезпечну гру, використовуючи психологічний тиск, шантаж, страх та змушували виконувати завдання – наносити собі тілесну шкоду протягом 50 днів, кінцевим етапом якого було скоєння самогубства. Поширення гри розпочалось в росії наприкінці 2015 року, та поступово розповсюдилась на такі країни, як Україна, Казахстан, Естонія, Латвія тощо [2].

По-друге, дезінформація та фейкові новини сприяють тому, що користувач не здатний перевірити правдивість інформації та поширює неправду. Таким чином людина вірить неправдивим повідомленням, та розповсюджує їх. Яскравим прикладом дезінформації є фейкова новина про "Біолабораторії США в Україні". Під час великої війни російська пропаганда активно поширювала твердження, ніби то на території України розташовані секретні біологічні лабораторії США, в яких створюють біологічну зброю для застосування проти росії. Однак не було жодних доказів існування таких лабораторій з відповідним призначенням та застосуванням. Організація Об'єднаних Націй, США та Україна неодноразово спростували ці заяви. Метою створення такого фейку росією було дискредитувати Україну та США, виправдати агресію та посіяти страх і смуту серед населення [3].

Наступною загрозою є цифрове шахрайство, яке налічує фішинг, скам, фейкові розігроші. Всі ці різновиди кібершахрайства є обманом з використанням електронних повідомлень або сайтів, що маскуються під легітимні. Так людина може втратити гроші, особисті дані або доступ до власних акаунтів.

Порушення приватності це відкритий доступ до персональних даних, особистої інформації, фото, місцезнаходження, контактів в соціальних мережах. Це може спричинити шантаж, викрадення особистих даних, створення фейкових профілів або крадіжка особистості.

Кібербулінг – агресивна поведінка в мережі Інтернет, яка направлена на приниження, образу, переслідування людини. Особливо небезпечне для дітей та підлітків, адже їхня психіка більш вразлива, тому це може призвести до психічних травм або навіть суїцидальних настроїв. Прикладом можуть бути хейтерські коментарі, масове цькування в соціальних мережах, переслідування

Для того, щоб захистити себе від негативного впливу медіа, варто дотримуватися наступних рекомендацій:

- знаходити першоджерело та орієнтуватися на інформацію з достовірних джерел та офіційних сайтів;
- перевіряти та аналізувати отриману інформацію з різних джерел і не запевняти себе в тому, що одна інформація достовірніша за іншу;
- не слід оточувати себе одноманітною інформацією, адже це спотворює сприйняття реальності;
- налаштовувати конфіденційність в соціальних мережах, не залишати особисту інформацію у відкритому доступі – не оприлюднювати в соціальних мережах персональні дані, наприклад, номер телефону, дата народження, дані банківських карток, ідентифікаційних карток, тощо.
- обмежувати час в соціальних мережах, уникати "інформаційного шуму";
- важливо також не використовувати громадські точки доступу мережі Інтернет – Wi-Fi. Вони не завжди захищені паролем, часто вимагають надати свою електронну пошту для підключення. Це дає можливість хакерам створювати мережу-двійник для перехоплення персональних даних користувача.

Отже, в сучасному суспільстві медіакомпетентність виступає ключовим інструментом захисту особистості від деструктивного впливу медіасередовища. Низький рівень обізнаності в даному питанні робить людину вразливою до фейкових новин, маніпуляцій, кібершахрайства тощо. В умовах масових інформаційних атак особливо важливо критично сприймати інформацію, вміти аналізувати джерела, зберігати цифрову безпеку та усвідомлювати відповідальність за поширення контенту. Формування медіакомпетентності – це не лише про технічні навички, а й насамперед про розвиток критичного мислення, етичної поведінки в цифровому просторі та здатності зберігати інформаційну стійкість у динамічному світі.

Список використаних джерел

1. Шворак К.В., Карпик І.В. Медіакомпетентність та медіаграмотність – базові компетентності педагога НУШ // Молодий вчений, 2018. № 12.1 (64.1). С. 9-12.
2. Синій кит (гра). *Вікіпедія*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D0%BD%D1%96%D0%B9_%D0%BA%D0%B8%D1%82_\(%D0%B3%D1%80%D0%B0\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D0%BD%D1%96%D0%B9_%D0%BA%D0%B8%D1%82_(%D0%B3%D1%80%D0%B0)) (дата звернення 13.07.2025).
3. "Американські біолабораторії в Україні". Як Росія продовжує ширити брехливі теорії змов для дискредитації США та України. *Боротьба з дезінформацією. VA*. URL: <https://www.holosameryky.com/a/russia-weds-biolab-organ-harvesting-conspiracies-to-discredit-us-ukraine/7956938.html> (дата звернення 13.07.2025).

СЕКЦІЯ 8. ІНОЗЕМНІ МОВИ

.....
SECTION 8. FOREIGN LANGUAGES

Власюк І.,
Тернопільський національний
педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

УДК 372.881.111.1:004:371.3

ІННОВАЦІЙНІ ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАВИЧОК АНГЛОМОВНОГО ЧИТАННЯ: ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ STEAM-ПІДХОДУ

Анотація. У тезах проаналізовано дидактичні можливості сучасних цифрових платформ як ефективного засобу формування англомовної компетентності в читанні в учнів старшої школи, що навчаються в умовах упровадження STEAM-підходу. Здійснено спробу обґрунтувати доцільність інтеграції інноваційних технологій у процес навчання читання англійською мовою як чинника підвищення мотивації, розвитку критичного мислення та забезпечення міждисциплінарного зв'язку. Представлено результати впровадження авторської моделі STEAM-орієнтованого уроку читання в контексті цифрового середовища [2; 3; 4; 6].

Ключові слова: читання англійською мовою, цифрові платформи, STEAM-підхід, інноваційні технології, мотивація учнів.

Сьогоднішній стан освітнього простору, зокрема в контексті післявоєнного відновлення, вимагає радикального оновлення змісту, методів і форм навчання іноземних мов. Особливої актуальності набуває формування читанневої компетентності як фундаментального складника комунікативної компетентності, що слугує основою для подальшої академічної, професійної та соціокультурної самореалізації здобувачів освіти [1; 2]. В умовах цифровізації освіти та переходу до парадигми НУШ, що базується на засадах діяльнісного, особистісно орієнтованого і компетентнісного підходів, ключовим інструментом трансформації навчального процесу стають STEAM-практики [2]. Їх упровадження у сфері іншомовної освіти дозволяє поєднати навчання англійської мови з розвитком критичного мислення, творчості, технологічної обізнаності та вміння вирішувати комплексні проблеми (Chien & Hwang, 2020). Цифрові платформи, що пропонують автентичні, мультимодальні та адаптивні тексти, мають значний потенціал для підвищення залученості учнів до читання та формування стійкої мотивації до вивчення мови [4; 5; 6].

Останнє десятиліття характеризується бурхливим розвитком цифрових освітніх технологій, що докорінно змінюють підходи до навчання читання англійською

мовою. Такі платформи, як ReadTheory, Epic!, Newsela, CommonLit, а також інструменти, орієнтовані на візуалізацію й інтерактивність (Edpuzzle, Canva for Education, Nearpod, Wordwall), дозволяють варіативно організовувати освітній процес. Вони підтримують персоналізоване навчання, надають можливості для автоматизованого зворотного зв'язку та адаптації складності завдань до рівня учня [1; 4].

Поєднання таких платформ із контентом, що базується на принципах STEAM (наприклад, теми "Climate Change & Global Warming", "Women in Science", "Robotics and AI"), сприяє формуванню міждисциплінарного мислення, цифрової та інформаційної грамотності, а також розвитку навичок XXI століття. Учні не лише читають текст, але й аналізують дані, формулюють висновки, проводять порівняння та створюють візуальні й креативні продукти (Chien & Hwang, 2020; Kukulska-Hulme, 2020).

Цифрові освітні середовища є також платформами для розвитку автономного навчання та саморегуляції, які критично важливі для старшокласників у контексті підготовки до ЗНО/НМТ та майбутньої академічної мобільності (Warschauer & Liaw, 2011; Godwin-Jones, 2018).

Таблиця 1

**Приклади STEAM-модулів для формування
навичок англomовного читання в учнів старших класів**

Назва модуля	STEAM-компоненти	Типи текстів для читання	Цифрові інструменти	Очікувані результати
Climate Change & Global Warming	Science, Technology	Статті, інфографіка, новини	Newsela, Canva, Edpuzzle	Формування критичного мислення
Women in Science	Science, Arts	Біографії, есе, інтерв'ю	CommonLit, Wordwall	Розвиток навичок сканування
The Future of Robotics	Engineering, Technology	Описові та аналітичні тексти	ReadTheory, Genially	Обговорення перспектив III
Math in Everyday Life	Mathematics	Тексти з прикладами застосування математики	Nearpod, Quizlet	Функціональна грамотність
Eco-Architecture & Green Cities	Engineering, Arts	Репортажі, інтерв'ю, огляди	LearningApps, Canva	Екологічна свідомість

Джерело: розроблено автором.

Авторкою було розроблено експериментальну модель STEAM-орієнтованого уроку читання для учнів 10–11 класів, яка включає етапи роботи з цифровими текстами різної модальності (текст, інфографіка, відео), завдання для розвитку критичного мислення та творчу інтеграцію міжпредметних знань у груповому чи індивідуальному форматі. Експериментальне впровадження моделі на базі закладів загальної середньої освіти Тернопільської області засвідчило помітне підвищення мотивації до читання (за шкалою PISA Reader Engagement), зростання показників розуміння основної думки, структури та деталей тексту [3; 6].

Особливо ефективними виявилися завдання, що передбачали проєктну діяльність: створення екологічної кампанії після читання тексту про зміну клімату, розробка віртуальної виставки "Women in STEM", або моделювання діалогу з ChatGPT після перегляду інфографіки про штучний інтелект (Hockly, 2023; Kessler, 2018).

Поєднання цифрових освітніх платформ із STEAM-підходом є одним з найперспективніших напрямів розвитку методики навчання читання англійською мовою в сучасній школі. Такий синтез дозволяє формувати не лише мовну, але й міжкультурну, цифрову та соціальну компетентності, виховує відповідального, активного й критично мислячого громадянина. Запропонований підхід повністю відповідає вимогам Нової української школи та глобальним тенденціям освітнього розвитку [1; 2; 5]. Вважаємо за доцільне подальше поглиблення досліджень у цьому напрямі, зокрема з фокусом на оцінювання результатів читання в цифровому середовищі та розробку повноцінних програм підвищення кваліфікації вчителів англійської мови щодо впровадження STEAM-практик.

Список використаних джерел

1. Кабанова Л. А. Цифрові інструменти в освіті: можливості та виклики. Освіта та суспільство, 2022.
2. Голуб Н. Б., Никітіна Г. В. STEAM-освіта як чинник модернізації змісту навчання. Іноземні мови, 2021.
3. Chien, C. W., & Hwang, G. J. (2020). Effects of a reading annotation system based on the STEAM approach on students' learning performances. *Computers & Education*, 146.
4. Hockly, N. (2023). Artificial Intelligence in ELT: Uses and Challenges. *ELT Journal*, 77(1), 3–13. <https://doi.org/10.1093/elt/ccac064>
5. Godwin-Jones, R. (2018). Using Mobile Technology to Develop Language Skills and Cultural Understanding. *Language Learning & Technology*, 22(3), 2–11. <https://doi.org/10.125/44673>.
6. Kessler, G. (2018). Technology and the future of language teaching. *Foreign Language Annals*, 51(1), 205–218. <https://doi.org/10.1111/flan.12318>
7. Warschauer, M., & Liaw, M.-L. (2011). Emerging technologies for autonomous language learning. *Studies in Self-Access Learning Journal*, 2(3), 107–118.
8. Kukulska-Hulme, A. (2020). Mobile-assisted language learning [Revisited]. In *The Handbook of Technology and Second Language Teaching and Learning* (pp. 217–233). Wiley.

Litvikh, A. V.,
Profesor del Departamento
de Filología Románica,
Universidad Metropolitana
Borys Grinchenko de Kyiv, Kyiv

УДК 811.134.2:81'37
DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250715.12>

EL ANÁLISIS DEL FONDO LÉXICO ESPAÑOL, SU ORIGEN Y EVOLUCIÓN

El fondo léxico español representa el organismo vivo que está en el proceso de su constante desarrollo y engloba muchos siglos llenos de diversos acontecimientos históricos que dejaron su huella, enriqueciendo la lengua con nuevas expresiones y palabras.

El léxico español no es solo un conjunto de términos o vocablos, sino que es el reflejo de muchos siglos de cultura e historia, conquista y liberación, decadencia y esplendor, que en conjunto forman una parte esencial de la lengua.

La meta principal de este trabajo es analizar el léxico español desde la perspectiva de su procedencia y determinar los acontecimientos, que han favorecido su desarrollo progresivo.

Los objetivos del trabajo son siguientes:

1. Definir el origen del fondo léxico español.
2. Explicar los factores, que jugaron el papel principal en la formación y la evolución del vocabulario del idioma español.
3. Analizar el léxico desde el punto de vista de su procedencia y estratificación temporal.

Bajo el término *Fondo léxico* entienden el conjunto de palabras o expresiones que forman el vocabulario de una lengua concreta.

Los procesos evolutivos dentro de cada lengua particular están relacionados con los conceptos de *sustrato*, *superestrato* y *adstrato*.

El Diccionario RAE determina *adstrato* como influencia que ejerce una lengua sobre otra, con la que puede compartir la misma área geográfica, estar en situación de contigüidad territorial o no tener ninguna relación de vecindad. Como ejemplo hay que mencionar el impacto mutuo del español y el gallego o el español y el italiano [1].

El término *sustrato* significa la influencia que tiene una lengua perdida sobre otra posterior, que la sustituyó. Por ejemplo, el sustrato de las lenguas prerromanas sobre el castellano [6].

A su vez, *el superestrato* es la influencia surgida del contacto entre una lengua conquistadora sobre otra conquistada. Por ejemplo, el superestrato de la lengua árabe sobre el castellano [6].

Es decir, la coexistencia o la interacción de diferentes lenguas en el proceso de su desarrollo dejan los rasgos lingüísticos (vocablos, peculiaridades fonéticas o gramaticales) en la estructura de estas lenguas.

El fondo léxico castellano fue formado como resultado de los siguientes factores tanto históricos como lingüísticos:

- La conquista del territorio de la Península Ibérica por el Imperio Romano y la posterior formación de la lengua castellana a base del latín vulgar.
- La invasión de las tribus germánicas y de los árabes, la conquista de América por las tropas españolas que dejaron sus restos en el vocabulario.
- El comercio, el intercambio cultural y la globalización de los siglos XX y XXI, que añadieron muchos términos nuevos para describir los avances tecnológicos de la época.

Hablando de la estratificación temporal del léxico, hay que destacar, que las palabras se dividen en arcaísmos, neologismos y préstamos o extranjerismos.

Los *neologismos* son expresiones nuevas que entran en una lengua para referirse a nuevas realidades o conceptos, por ejemplo, *bloguero, selfi, ciberespacio, tuitear, criptodivisa* [3].

Los *arcaísmos* son palabras que cayeron en desuso en el habla común, pero que todavía se encuentran en textos antiguos, por ejemplo, *anteojos (gafas), boato (lujo), agora (ahora), hortal (huerto), fijo (hijo)* [4].

Los *préstamos (extranjerismos)* son vocablos prestados de otra lengua en caso de falta de palabra para describir algún concepto o idea con los recursos propios de la lengua, por ejemplo, *link, hardware, software, email, browser* [5].

Los neologismos y los préstamos en la mayoría de los casos se usan por motivos de moda o de prestigio y aparecen principalmente como resultado del avance tecnológico o del desarrollo de la sociedad.

Los arcaísmos, al contrario, con el tiempo se sustituyen por las palabras semejantes más usadas y desaparecieron desde el uso habitual.

Hablando del origen del léxico español, hay que destacar, que las palabras se dividen en dos tipos:

- palabras formadas y base del latín;
- préstamos [2].

Los vocablos formadas a base del latín vulgar se dividen en:

- palabras patrimoniales (palabras procedentes del latín que evolucionaron con el tiempo adaptándose a las normas fonéticas del castellano: *filium – hijo, lupum – lobo, oculum – ojo*);
- cultismos (palabras de origen latino que se han mantenido sin cambios en el español; es decir, no han evolucionado: *referéndum, máximo, currículo, consultar, recto, alter ego, a priori*);
- semicultismos (expresiones de procedencia latina que se han adaptado en parte, pero no completamente: *capitulum – cabildo, saeculum – siglo, regula – regla*);

- dobles etimológicos (consiste en que una palabra latina produzca en su evolución dos resultados, uno patrimonial y otro culto o semiculto: *catedra – cátedra y cadera, fabulam – fábula y habla, clave – clave y llave, integrum – íntegro y entero*) [2].

Los préstamos se dividen de acuerdo con el idioma de su procedencia en:

- iberismos (palabras que proceden de la lengua íbera: *cama, barro, gorra, guijarro, lama, perro, sapo, zarza*) [2];

- celtismos (vocablos de origen celta que dejaron en el español como sustrato prerromano: *abedul, carro, camisa, camino, cerveza, mina, álamo*) [3];

- helenismos (palabras o expresiones que provienen del griego antiguo: *hemisferio, sincronía, anfibio, autoestima, éxodo, hemoglobina*) [2];

- arabismos (palabras procedentes del árabe que se incorporaron al castellano a lo largo de la Edad Media: *aceituna, alcalde, álgebra, arroba, azúcar, gazpacho, guitarra, naranja*) [3];

- germanismos (expresiones que tienen su origen en las lenguas germánicas, como el alemán, el gótico o el visigodo y entraron en el español durante la invasión visigoda y en los siglos XIX y XX: *blanco, rico, espía, bandera, guardia, bosque, bigote, búnker, níquel, ozono, blocao, fagocito, guerra*) [5];

- anglicismos (voces procedentes del inglés. Su incorporación ha sido masiva a partir del siglo XIX, como consecuencia de la hegemonía política, económica y cultural anglosajona en el mundo contemporáneo: *club, estándar, fútbol, líder, sándwich, turista, surf, blues, link, Internet, email, pub, mitin*) [5];

- lusismos o lusitanismos (palabras o expresiones del portugués que se han incorporado al español: *almeja, buzo, mermelada, ostra, chubasco, carabela*);

- americanismos o indigenismos (voces procedentes de lenguas indígenas de América. Su incorporación se produjo a partir de la llegada de los españoles a tierras americanas: *alpaca, cacahuete/cacahuete, cacique, caucho, cóndor, guano, jaguar, maraca, papa, ocelote, cacao, patata, aguacate, hamaca, huracán, tiburón*) [5];

- italianismos (voces procedentes del italiano. Penetraron sobre todo durante la época del Renacimiento: *balcón, góndola, libreto, novela, ópera, regata, soneto, piano, balcón, pistola, charlatán, piloto*) [5];

- galicismos (palabras de origen francés. Llegaron al vocabulario español también desde la Edad Media y, con especial intensidad, a partir del siglo XVIII: *argot, bricolaje, bulevar, chofer o chófer, complot, garaje, amateur, corsé, élite o elite, pantalón, menú, carné*) [3].

Los préstamos son el resultado directo del contacto entre dos lenguas (por motivos de comercio, ubicación geográfica, acciones bélicas o por la popularidad y el dominio de una cierta lengua en el área concreta de la actividad humana) y entran en el fondo léxico como consecuencia del intercambio cultural e interlingüístico.

En conclusión, el fondo léxico español es un organismo vivo que se cambia de manera constante y se desarrolla incorporando nuevas palabras y ampliando su vocabulario en consecuencia de la interacción interlingüística y de la propia evolución de la lengua.

Referencias

1. Diccionario de la lengua española | Edición del Tricentenario | RAE - ASALE. Diccionario de la lengua española. URL: <https://dle.rae.es> (fecha de acceso: 13.07.2025).
2. EL LÉXICO ESPAÑOL. Palabras prerromanas, latinas y préstamos - DIVINAS PALABRAS. Victoria Monera. DIVINAS PALABRAS. Victoria Monera. URL: <https://www.victoriamonera.com/el-lexico-espanol> (fecha de acceso: 13.07.2025).
3. El léxico español. Plataforma gramatical de enseñanza de español como lengua extranjera. Universidad Complutense de Madrid. URL: <https://www.ucm.es/plataformaele/el-lexico-espanol> (fecha de acceso: 13.07.2025).
4. Equipo editorial, Etecé. 100 Ejemplos de Arcaísmos. Ejemplos. URL: <https://www.ejemplos.co/50-ejemplos-de-arcaismos> (fecha de acceso: 13.07.2025).
5. Los extranjerismos o préstamos lingüísticos | El buen uso del español | RAE - ASALE. RAE - ASALE. URL: <https://www.rae.es/buen-uso-espanol/los-extranjerismos-o-prestamos-linguisticos> (fecha de acceso: 13.07.2025).
6. Sustrato, superestrato, adstrato. El ABC de la lengua. URL: <https://elabdelalengua.wordpress.com/2013/07/16/sustrato-superestrato-adstrato> (fecha de acceso: 13.07.2025).

СЕКЦІЯ 9. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

.....
SECTION 9. PHYSICAL CULTURE AND SPORT

Адєєва О. В.,

УДК 378.796.613

канд. пед. наук, доцент, доцент
кафедри фізичного виховання і спорту,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, м. Одеса

Соколов В. І.,

викладач кафедри
фізичного виховання і спорту,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, м. Одеса

Чебан В. Ф.,

старший викладач кафедри
фізичного виховання і спорту,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, м. Одеса

Єфімов Г. О.,

старший викладач кафедри
фізичного виховання і спорту,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, м. Одеса

МОТИВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Актуальність проблеми формування фізичної культури здобувача вищої освіти зумовлена багатьма чинниками, найбільш вагомим з яких є погіршення стану здоров'я та фізичної підготовки студентської молоді, що спостерігається в останні роки в умовах воєнного стану та змішаної форми навчання.

Фізична культура як складова загальної культури, є важливим чинником фізичного вдосконалення, збереження фізичного та психічного здоров'я, формування здорового способу життя, профілактики захворювань, створення умов для всебічного гармонійного та професійного розвитку особистості здобувача вищої освіти. Впливаючи на фізичну природу особистості, фізична

культура сприяє розвитку його життєвих сил і загальної дієздатності, що в свою чергу, сприяє вдосконаленню духовних можливостей і призводить до всебічного і гармонійного розвитку.

Тільки фізично досконала особистість здатна ефективно створювати духовні та матеріальні цінності, генерувати нові ідеї і творчо їх розв'язувати, визначаючи основні напрями післявоєнного соціально-економічного відновлення нашої країни.

Проте, як показує практика та аналіз сучасних наукових досліджень руховий режим студентської молоді характеризується відносною гіподинамією, яка призводить до зниження рівня здоров'я, фізичної підготовки, послаблення захисних сил організму здобувача вищої освіти, у переважній більшості здобувачів вищої освіти нашої країни стан фізичного та психічного здоров'я погіршується з кожним роком (О. Адєєва, Н. Завидівська, В. Колбанов, Г. Кривошеєва та ін.).

Гіподинамія, не дотримання норм здорового способу життя, низький рівень особистісної фізичної культури здобувачів вищої освіти перетворились на проблему, яка потребує негайного вирішення.

Проблема формування фізичної культури особистості здобувача вищої освіти - складний системний процес, що охоплює безліч компонентів способу життя сучасного суспільства і включає основні сфери і напрямки життєдіяльності молодих людей.

Адже, фізична культура особистості це - інтегральне утворення, певний спосіб діяльності і поведінки особистості, що сприяє її самореалізації в розвитку духовних і фізичних здібностей (сил) за допомогою фізкультурної діяльності у зв'язку з освоєнням, створенням а за необхідності – відновленням цінностей у сфері фізкультурного вдосконалення людини, що проявляється у формуванні її специфічних видів та мають для особистості цінний характер при актуалізації в життєдіяльності.

Орієнтованість студентської молоді на дотримання норм фізичної культури залежить від безлічі умов. Це і об'єктивні суспільні, соціально-економічні умови, що дозволяють підтримувати оптимальний рівень рухової активності та здійснювати здоровий спосіб життя в основних сферах життєдіяльності (навчальної, трудової під час дозвілля), і система ціннісних відносин, яка спрямовує свідому активність молодих людей у русло постійного дотримання норм фізичної культури.

У закладах вищої освіти систематичність рухової активності студентів та формування фізичної культури особистості забезпечується, насамперед, обов'язковими заняттями з фізичного виховання.

На сьогодні головною метою системи фізичного виховання студентів в ЗВО є: зміцнення здоров'я здобувачів вищої освіти, підтримання високої працездатності студентів протягом всього періоду навчання; всебічна фізична підготовка; професійно-прикладна фізична підготовка студентів з урахуванням особливостей майбутньої

професійної діяльності; виховання усвідомлення необхідності регулярно займатись фізичною культурою і спортом.

Як відомо, рівень фізичної культури особистості визначається характером, структурою та спрямованістю мотивацій людини до фізичної активності та підтримання навичок здорового способу життя.

Мотив – це складне психічне утворення, що починає формуватися під впливом виникаючої у людини потреби. Мотив є наміром, з яким визначилась особистість, бажанням щось зробити і разом з ціллю складає основний регулятор поведінки, що включений у вищий рівень психологічної системи діяльності [2 с. 3].

Мотив - це те, що дозволяє студенту приписувати результату діяльності певну цінність і значимість. Мотивація має вирішальне значення в поведінці й стимуляції активної діяльності.

Саме тому вивченню мотивів, які активізують прагнення студентів до систематичних занять фізичною культурою і спортом присвячене наше дослідження.

Для визначення схильності до дотримання норм фізичної культури, інтересів та вивчення мотивів здобувачів вищої освіти щодо рухової активності нами було проведено опитування та анкетування студентів першого та другого курсів факультету Романо-германської філології ОНУ імені І.І. Мечникова.

Експериментальні анкети складались з двох блоків запитань і були побудовані таким чином, щоб визначити стан здоров'я здобувачів вищої освіти, яким саме видам діяльності студенти надають перевагу у вільний час, які чинники впливають на рівень рухової активності здобувачів вищої освіти та визначити мотиви, що стимулюють здобувачів займатися фізичним вихованням та спортом.

За даними анкетування зі 150 студентів, що взяли участь у опитуванні, умовно здоровими можна назвати не більш ніж 30%.

Так, 30% здобувачів, мають викривлення хребта, 15% - захворювання шлунково-кишкового тракту, у 20% відзначається знижений зір, у 10% - захворювання сечостатевої системи, у 15% - є комплекс тих чи інших захворювань.

Більшість респондентів - 65% проводять свій вільний час в Інтернеті; зустрічам та спілкуванню з іншими людьми більшість вільного часу приділяє 25% респондентів; і лише 10% опитаних у вільний час займаються фізкультурно-оздоровчою діяльністю.

Встановлено, що 25% опитаних не підтримують достатній рівень рухової активності, тому що не вбачають у цьому сенсу, 45% респондентів займаються фізичним вихованням рідко, тому, що у них не вистачає на це часу; 20 % займаються охоче, коли у них є вільний час; і тільки 10 % займаються регулярно (2–3 рази на тиждень).

Щодо причин, які перешкоджають заняттям фізичною культурою і спортом, на першому місці – це дефіцит часу – 45 %, відсутність спортмайданчиків чи місця для проведення занять – 24 %, відсутнє бажання 21%.

Основним мотивом щодо занять фізичним вихованням та спортом для здобувачів є бажання досягти гармонійності будови тіла – 32,5% опитаних; покращити рівень здоров'я прагнуть 22,5% ; бажання нормалізувати масу тіла позначило 18,5%; отримати задоволення від рухової активності бажає 16%; лише 8% опитаних прагне підвищити рівень фізичної підготовленості; найменший показник - 2,5%, це ті здобувачі вищої освіти, які прагнуть досягти певного результату в обраному виді спорту.

Висновки. Проведене дослідження дозволило з'ясувати:

- що у більшості здобувачів вищої освіти потреба у дотриманні норм фізичної культури сформована недостатньо,
- пріоритетним мотивом щодо занять фізичним вихованням є удосконалення форми тіла.

Отже, постає проблема пошуку нових та удосконалення традиційних підходів щодо організації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти з дисципліни "Фізичне виховання" з тим, щоб в процесі її вивчення в них реально формувався відповідний рівень усвідомлення цінностей фізичної культури, їхнього впливу на власне життя, на суспільство, мотивація до фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Фізичне виховання у ЗВО повинно бути спрямованим на підготовку здобувача вищої освіти, майбутнього фахівця, як носія цінностей фізичної культури задля його успішної самореалізації у професійній та особистій життєдіяльності, повноцінного існування в довкіллі та світі.

Список використаних джерел

1. Адеева О. В., Соколов В. І., Єфімов Г. О., Чебан В. Ф. Рухова активність студентів університету в умовах воєнного стану як соціально педагогічна проблема. *Computer-integrated technologies of automation of technological processes: proceeding X intern. scien. and pract. conf.*, (Hamburg, Germany nov. 05–08, 2024). Hamburg, 2024. P. 224-228.
2. Біліченко О.О. Особливості мотивації до занять з фізичного виховання у студентів. *Проблеми Фізичного виховання і спорту*. 2011. №5. С. 3-5.
3. Маєвський М. І. Формування фізичної культури особистості як головна мета фізичного виховання студентської молоді. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Умань, 2019. Вип. 2. С. 62-68.
4. Мицкан Т. С., Проць Т. А., Мацоло Н. П. Роль фізичного виховання у підготовці здобувачів вищої освіти до професійного життя в Україні: перспективи та виклики. *Педагогічна академія: наукові записки*. 2025. № 15. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14924176>.
5. Харчук Т. В., Буренко М. С., Шавель Х. Є. Фізична культура як чинник формування здорового способу життя особистості в умовах змін воєнно-політичної ситуації в Україні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2023. № 10(170). С. 137-141.

Прохоров О.,

викладач,

Львівський державний університет

фізичної культури імені Івана

Боберського, м. Львів

УДК 794.1

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ШАХІСТІВ

Анотація: У даній статті розглядаються та аналізуються базові питання формування психологічних особливостей розвитку логічного мислення висококваліфікованих шахістів, детально описуються та виділяються чотири взаємопов'язані компоненти: рефлексивний, змістовний, мотиваційний, операційно-функціональний.

Ключові слова: шахи, мислення, психологічні особливості, висококваліфіковані шахісти, компоненти мислення шахіста.

Вступ. Наука сьогодення виділяє термінологію мислення, як найскладнішу психічну активну діяльність, яка принципово відмінна від усіх інших процесів і явищ зовнішнього світу, хоча й пов'язана з матеріальним світом та зовнішньою навколишньою діяльністю.

В останні 20 років українські шахісти та шахістки досягли значних успіхів, посівши перші місця на всесвітніх шахових олімпіадах, тим самим забезпечуючи авторитет нашої держави на міжнародній шаховій арені [1].

Тому цілком природно у автора виникає інтерес до проблем теорії та методів їхньої підготовки, що, у свою чергу, визначає актуальність та перспективи вивчення практичних психологічних факторів, що можуть мати вирішальний вплив на ефективність змагальної діяльності висококваліфікованих шахістів.

У низці наукових досліджень сьогодення [2, 3, 4] зазначається, що процес логічного мислення висококваліфікованих шахістів складається з чотирьох взаємопов'язаних компонентів – мотиваційного, змістовного, операційно-функціонального та рефлексивного, які опосередковують розумові та практичні фактори діяльності шахіста.

Розвиток логічного мислення юних або аматорів, на думку деяких науковців [2, 3], більше залежить не від зовнішніх, а від внутрішніх мотивів, оскільки лише в цьому випадку навчальна практика гри у шахи сама по собі безпосередньо задовольняє внутрішню пізнавальну потребу та є самоціллю для шахіста, а не інструментом для досягнення інших цілей [2, 3].

Когнітивна потреба є найбільш специфічним мотиваційним фактором психічної сфери діяльності, і саме вона визначає мотиваційно-цільовий компонент логічного мислення шахіста.

Це експериментально підтверджено в роботах науковців з класифікації когнітивних потреб шахістів [1].

Другий компонент структури логічного мислення висококваліфікованих шахістів відображає результати активної навчально-пізнавальної діяльності та характеризується обсягом, шириною, глибиною та послідовністю навчальних знань, що поєднуються з різноманітними практичними навичками у навчанні та грі. Завдяки цьому висококваліфікований шахіст здатний застосовувати широкий спектр прийомів, методів та різних підходів до вирішення проблем і завдань, що виникають у процесі тренувальної діяльності, турнірів або повсякденної навчальної діяльності.

Виходячи з вищезазначеного, у структурі змістового компонента виділяються такі компоненти джерел знань:

1. Технологічний – інформаційна база технології організації та побудови активного процесу (побудова ігрової стратегії в турнірі, окремій партії);

2. Методологічний – комплекс усвідомлення загальних правил і закономірностей вивчення різних явищ у процесі навчальної діяльності, сукупність глобальних і локальних принципів та постулатів, що визначають напрямок всієї гри (наприклад, теорія позиційної гри Зігберта Тарраша, або базові принципи захоплення центру пішаками та швидкого розвитку легких фігур у дебюті);

3. Теоретичний – знання цілей, принципів, методів, засобів та різних форм дій, спрямованих на отримання конкретних результатів у процесі діяльності (теоретична підготовка розігрування дебюту, знання "типових" позицій в ендшпілі);

4) Методичний – оволодіння основами різних методів організації управління цілеспрямованої діяльності (наприклад знання прийомів гри в типових позиціях з "ізолюваними" пішаками у різних типах позицій).

Розвинений рефлексивний компонент мислення висококваліфікованого шахіста проявляється у формуванні різноманітних шахових образів і пов'язаний з відкриттям та реалізацією принципів досягнення поставленого завдання у партії та особистісною залученістю до процесу мислення.

Запропонована класифікація дає в загальних рисах можливість зрозуміти основні прийоми навчальнотренувальної діяльності шахістів та може сприяти успішному формуванню логічного мислення шахістів при певних умовах. Професійне поєднання на практиці сукупності знань і прийомів дозволяє сказати про наявність у шахіста певного індивідуальної форми ігрової майстерності.

Висновки. У статті детально аналізуються та розглядаються взаємопов'язані компоненти структури логічного мислення шахістів: що забезпечує високу ефективність їхньої навчальної та змагальної діяльності.

Аналізуючи наукову літературу визначаємо, що в навчальній та ігровій діяльності перед шахістом постійно постає проблема вибору найбільш правильних дій (ходів) в будь-якій ігровій ситуації, що виникають на шахівниці, власне тому він має використовувати вище наведені джерела розуміння процесів логічного мислення.

Список використаних джерел

1. Клименко В. В. Психологія спорту: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: МАУП, 2007.
2. Fine, R. (1956) Psychoanalytic Observations on Chess and Chess Masters / R. Fine // Psychoanalysis. 1956. - № 3.
3. Gobet, F. (1998). Chess players' thinking revisited. Swiss Journal of Psychology, № 57.
4. De Groot, A. D. (1965). Thought and choice in chess. The Hauge, The Netherlands: Mouton Publishers.

СЕКЦІЯ 10. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

.....

SECTION 10. CULTURE AND ART

Назаревич Л. Т.,

УДК 008:069(477)(045)

канд. філол. наук, доцент

кафедри української та іноземних мов,

Тернопільський національний технічний

університет імені Івана Пулюя, м. Тернопіль

Мацюк С. О.,

здобувачка першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти,

Тернопільський національний технічний

університет імені Івана Пулюя, м. Тернопіль

ХЕРСОНСЬКИЙ ХУДОЖНІЙ МУЗЕЙ: СИМВОЛ КУЛЬТУРИ ТА СПРОТИВУ

Темою нашого дослідження є Херсонський художній музей імені Олексія Шовкуненка як яскравий символ української ідентичності та опору. Мета дослідження — висвітлити, як працівники музею захищали мистецькі цінності під час російської окупації, а також проаналізувати роль музею як осередку спротиву та збереження культури в час російсько-української війни. Дослідження стало можливим завдяки ініціативі та запрошенню проф. Вікторії Сомової (Dartmouth College) до тандем-навчання між студентами Дартмутського коледжу (США) та студентами Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя.

У рамках проекту, що передбачав вивчення української мови та культури, студенти-іноземці не лише читали, вивчали граматику, нову лексику, а й вели змістовні дискусії з українськими тандем-партнерами про реалії екзистенційної війни. Співпраця передбачала збір та аналіз відеоматеріалів статей, інтерв'ю з музейними працівниками, їхнє обговорення, анотування, переклад написів та розшифровування інтерв'ю. Результатом проекту став фільм "Impermanent Collection: Ukraine's Museums under Attack, A digital exhibition", який створили студенти Дартмутського коледжу. Завдяки цьому проекту американська аудиторія дізналася про те, що більше ніж 113 музеїв, 7 заповідників і 2100 об'єктів культурної інфраструктури опинилися під загрозою або були зруйновані. До Росії вивезено понад 480 тисяч творів мистецтва! Також дослідження

охоплює приклади міжнародної співпраці, що сприяють поширенню правди про українську культуру у світі.

Завдання дослідження:

- 1) дослідити, як російське вторгнення вплинуло на діяльність музею та заходи, яких вживали працівники для порятунку будівлі та збереження творів мистецтва;
- 2) представити міжнародну співпрацю студентів ТНТУ та Дартмутського коледжу у висвітленні долі українських музеїв;
- 3) наголосити на важливості цифрової архівації злочинів проти культури та міжнародного інформування про викрадені культурні цінності.

Наша співпраця полягала у донесенні до світу істини: окупанти руйнують і грабують українські музеї свідомо, бо мають на меті знищити і привласнити всю українську культурну спадщину. Підтвердженням цієї тези є інтерв'ю, яке Антоніна Закорчемна (США) та Софія Мацюк (Україна) взяли у Лариси Жарких, завідувачки інформаційно-масового відділу Херсонського художнього музею, що стало важливою частиною дослідження та додало розголосу.

Подаємо стислий огляд історії Херсонського художнього музею, розповідаємо про мужність його працівників під час окупації та розграбування колекцій, а також аналізуємо ініціативи й проєкти, спрямовані на порятунок, повернення викрадених експонатів і підтримку музею, зокрема проєктів "Викрадене мистецтво", "Чарівні міста України" та колекції солодощів фабрики "Namelaka".

Херсонський художній музей імені Олексія Шовкуненка — і культурна установа, і місце, де зберігається історія міста, пам'ять і мистецька спадщина. Музей був заснований у 1978 р. і названий на честь знаного українського художника, уродженця Херсона, Олексія Шовкуненка. За цей час музей став осередком українського та європейського мистецтва. В його колекції було понад 14 тисяч унікальних експонатів.

Колекція музею включає:

- 1) приватне зібрання творів колекціонерки Марії Корніловської, передане в дар місту;
- 2) експонати колишнього художнього відділу Херсонського краєзнавчого музею;
- 3) роботи, передані з колекції Національного музею "Київська картинна галерея";
- 4) експонати Одеського музею західного та східного мистецтва;
- 5) подарунки від власників приватних колекцій живопису з різних міст України та з-за кордону [1].

У 2021 році музей закрили на масштабну реставрацію. Зокрема, переміщення експонатів на перший поверх частково вберегло колекцію від повного знищення під час окупації. 24 лютого 2022 р. відбулося повномасштабне вторгнення Росії в Україну. Херсон опинився під загрозою — місто було

окуповане вже 1 березня, а наступного дня російські військові звернули увагу на музей як на "цінну здобич". У цей час працівники музею залишилися сам на сам із загрозою, адже влада не змогла допомогти евакуювати колекцію. Працівники музею, ризикуючи життям, власноруч зашивали вікна та ховали експонати. Ганна Скрипка, головна зберігачка фондів згадує: "Були перші дні. Ми в розпачі від того, що не знали до кого звертатися не тільки як музей, як установа, а взагалі як люди, окремі громадяни міста" [2].

З інтерв'ю Лариси Жарких ми дізналися про самовідданість і стійкість працівників музею, які понад пів року переконували окупантів, що всі твори мистецтва давно евакуйовані. На особливу увагу заслуговує факт про те, що бібліотекарці пані Галині вдалося пройти повз ворожу охорону і винести під одягом цінне видання "Кобзаря" Тараса Шевченка [7].

З 31 жовтня по 4 листопада 2022 року окупанти варварськи розграбовували музей. Більше ніж 10000 творів мистецтва вони викрали і вивезли з Херсона без будь-яких правил транспортування. "Люди писали і говорили неодноразово, що окупанти до пральних машин ставляться дбайливіше, ніж до творів мистецтва" — констатує Лариса Жаркова, завідувачка інформаційного відділу музею [6].

Сьогодні працівники музею ведуть масштабну роботу з ідентифікації викрадених творів. Процес повернення включає три ключові етапи:

- 1) ідентифікацію робіт;
- 2) фіксацію злочину за міжнародними стандартами (зокрема за зразком Інтерполу);
- 3) міжнародний розшук.

Ця трагедія приголомшила не тільки Україну, а й світ. У відповідь були запущені різні мистецькі та соціальні ініціативи для підтримки музею та привернення уваги до злочинів проти культури.

Одним із найпотужніших став проєкт "Викрадене мистецтво". Його творці — фольклористка Ярина Сізик та режисерка Марія Озіріна. Мисткині дали нове життя зниклим картинам, відтворивши їх у сучасному контексті за участі відомих українців. Наприклад, образ головного героя з картини Миколи Писанка "Щедрість" ожив у сучасній інтерпретації за участі Євгена Клопотенка. А "Портрет у вишиваній сукні" Михайла Брянського отримав нове звучання завдяки Даші Астаф'євій. Співачка позувала відкрила красу і силу України, одягнувши сорочку, яку вишила херсонка під час окупації. Картина Сергія Васильківського "Козаки в степу" — прояв свободи. Козацький дух, який прочитується на полотні, передали українські військові [3].

Ще однією відповіддю на варварство окупантів і символом боротьби стала колекція прикрас "Чарівні міста України". Ювелірний дім "Орінго" створив срібний

телепорт до кожного регіону України. Для Херсона обрали зображення саме художнього музею як символу стійкості та перемоги краси над руйнуванням [4].

Також до Дня Незалежності з'явився проєкт від кондитерської фабрики "Namelaka", що, безумовно, заслуговує на увагу. Кондитери створили колекцію солодощів із зображеннями сюжетів Марії Приймаченко "Ваза з помідорами", Людмили Вітковської "Горе тій чайці, чайці небозі, що вивела діток при битій дорозі" та Поліни Райко "Чудернацткі леопарди". Ці торти, пряники, десерти стали подарунком до свята і доброю справою, адже всі прибутки були передані на підтримку Херсонського художнього музею. Оригінальні картини, які зображені на тортах, викрали росіяни [5].

Сьогодні Херсонський художній музей — це не просто будівля з артефактами. Це символ боротьби, жертвності та глибокої любові до української культури. Його історія доводить, що мистецтво неможливо знищити, поки є ті, хто готовий про нього говорити, його захищати й популяризувати.

Ми плануємо й надалі доносити інформацію про Херсонський музей та інші українські музеї до різних аудиторій, щоб привернути увагу світу до нашої масштабної історії. Дослідження демонструє, що культурна дипломатія та залучення студентської молоді до міжнародних освітніх проєктів сприяють збереженню пам'яті про українські музеї та формуванню стійкості у боротьбі за культурну спадщину України. Через наукові дослідницької роботи, виступах на конференціях, семінарах необхідно поширювати правду про культурну спадщину України та її екзистенційне значення навіть у час війни.

Список використаних джерел

1. Художній музей імені Олексія Шовкуненка, Херсон. URL: <https://surl.li/vgwbhk> (дата звернення: 10.07.2025).
2. Херсон: викрадені колекції і наслідки окупації: як живуть музеї. URL: <https://surl.li/ihejul> (дата звернення: 10.07.2025).
3. Як "оживають" картини: українки створюють анімовані копії викрадених росіянами полотен Херсонського музею. URL: <http://surl.li/xhpfie> (дата звернення: 10.07.2025).
4. Місто переможного Сонця. URL: <https://oringo.com.ua/novosti/misto-peremozhnogo-soncu> (дата звернення: 10.07.2025).
5. Namelaka до Дня Незалежності України представила колекцію десертів з репродукціями картин українських митців. URL: <https://surli.cc/fznerh> (дата звернення: 10.07.2025).
6. 7 фрагмент. ХЕРСОН Окупанти до пральних машин ставляться краще ніж до творів мистецтва : інтерв'ю із Ларисою ЖАРКИХ — завідувачкою інформаційно-

масового відділу Херсонського обласного художнього музею імені Олексія Шовкуненка розповідає про злочини окупантів щодо культурних пам'яток України. URL: <https://youtu.be/WW2pYMaugN0?list=PLHGbT8aEsl9t4rdUr8LvLz7NuFVrmvZdV> (дата звернення: 11.07.2025).

7. 12 фрагмент. ХЕРСОН. Жінка, яка врятувала томик Шевченка в момент, коли росіяни грабували музей : інтерв'ю із Ларисою ЖАРКИХ — завідувачкою інформаційно-масового відділу Херсонського обласного художнього музею імені Олексія Шовкуненка розповідає про злочини окупантів щодо культурних пам'яток України. URL: <https://youtu.be/dS9UENo-3OY?list=PLHGbT8aEsl9t4rdUr8LvLz7NuFVrmvZdV> (дата звернення: 11.07.2025).

8. Abel R. Impermanent Collection: Documenting Ukrainian Museums. URL: <https://www.library.dartmouth.edu/news/impermanent-collection-documenting-ukrainian-museums> (дата звернення: 11.07.2025).

**Research
Europe.org**